

Betænkning om handicaptilgængelighed til det fysiske miljø

Indhold:	1
1. Udvalgets nedsættelse og kommissorium	3
1.1 Gentagne undersøgelser viser manglende fysisk tilgængelighed	3
1.2 De Forenede Nationers Standardregler om lige muligheder	4
1.3 Udvalgets kommissorium	5
1.4 Udvalgets sammensætning	6
1.5 Udvalgets arbejdsform	6
1.6 Høringsrunde	7
2. Sammenfatning af udvalgets vurderinger og forslag til initiativer i handlingsplanen	8
2.1 De Forenede Nationers standardregler om lige muligheder for handicappede	8
2.2 Dialog med handicaporganisationerne	8
2.3 Udvalgets tilgængelighedsstrategier	9
2.4 Konklusion for sektorstatus for fysisk tilgængelighed og kortlægning af gældende lovgivning	9
2.5 Udvalgets forslag til initiativer i handlingsplanen	10
3. Hvad er tilgængelighed	16
3.1 Kørestolsbrugere og bevægelseshandicappede	16
3.2 Blinde og svagsynede	16
3.3 Døve og hørehæmmede	16
3.4 Psykisk handicappede	17
4. Sektorstatus for fysisk tilgængelighed og den generelle lovgivning inden for de enkelte ministeriers områder	18
4.1 Boligministeriet	18
4.2 Socialministeriet	24
4.3 Sundhedsministeriet	26
4.4 Kulturministeriet	33
4.5 Forskningsministeriet	36
4.6 Miljø- og Energiministeriet	36
4.7 Undervisningsministeriet	40
4.8 Trafikministeriet	43
4.9 Justitsministeriet	50
4.10 Erhvervsministeriet	51
4.11 Konklusion på sektorstatus	53

5. Indlæg fra handicaporganisationerne og andre rådgivende organer på handicapområdet	54
5.1 Indledning	54
5.2 Overordnede strategier	54
5.3 Særlovgivning - sanktioner	55
5.4 Håndhævelse - retssikkerhed	56
5.5 Tilgængelighedsstandard	58
5.6 Det eksisterende byggeri - prioritering	59
5.7 Holdningsbearbejdning	61
5.8 Uddannelse og efteruddannelse	64
5.9 Opfølgning	64
6. Udvalgets overvejelser og forslag	66
6.1 Tilgængelighedsstrategier	66
6.2 Ændring af lovgivning, overenskomster og effektivisering af retshåndhævelsen	67
6.3 Tilgængelighedsstandard	76
6.4 Det eksisterende byggeri og anlæg	78
6.5 Holdningsbearbejdning	85
6.6 Forskning og udvikling	88
6.7 Uddannelse og efteruddannelse	88
6.8 Opfølgning	89
7. Økonomiske vurderinger	91
Bilag 1: Oversigt over "handicapkravene" i bygningsreglement 1995 og bygningsreglement for småhuse	95
Kronologisk fortegnelse over betænkninger	101

Betænkning om handicaptilgængelighed til det fysiske miljø

1. Udvalgets nedsættelse og kommissorium

Udvalget blev nedsat med følgende skrivelse:

"1.1 Gentagne undersøgelser viser manglende fysisk tilgængelighed

Gentagne undersøgelser viser, at der stadig er problemer med tilgængeligheden til de fysiske omgivelser, som vanskeliggør, at mennesker med handicap kan færdes i det danske samfund på lige vilkår med resten af befolkningen.

I 1995 blev resultaterne af en landsdækkende undersøgelse af adgangsforholdene til sygesikringens helseklinikker, d.v.s læge- og tandklinikker, fysioterapi, kiropraktik, fodterapi og psykologhjælp, publiceret. Undersøgelsen viste, at kun hver tiende helseklinik har både handicapegnet adgang og handicapegnet toilet. Det fremgik af undersøgelsen, at der i enkelte amter er under 5 klinikker, som er handicapegnede.

I 1994 viste en undersøgelse af kommunernes byggesagsbehandling og overholdeisen af handicapkravene i byggelovgivningen, at der i 13 pct. af byggesagerne blev konstateret overtrædelser af handicapkravene. Overtrædelserne var koncentreret om de bestemmelser, der vedrører niveaufri adgangsforhold til bygningerne samt indretning af handicapegnet toilet. Overtrædelserne blev konstateret både ved nybyggeri, ombygninger og væsentlige anvendelsesændringer.

Andre undersøgelser og kortlægninger af bygningers tilgængelighed viser også, at der er alvorlige problemer med tilgængeligheden til hoteller, museer, biografteatre, rådhus, retsbygninger, stationer, undervisningsbygninger m.m.

I Danmark har der siden 1978 været fastsat regler i byggeloven og bygningsreglementet om udførelse og indretning af bebyggelser, så de kan benyttes af personer, hvis bevægelses- eller orienteringsevne er nedsat.

I Danmark færdes ca. 30.000 mennesker i kørestol. Lægges dertil svært gangbesværede, er der tale om et stort antal mennesker, for hvem adgangsforhold og indretning af bebyggelser er af vital betydning.

Med jævne mellemrum har der været sat særlig fokus på området på forskellig måde bl.a. gennem De forenede Nationers internationale Handicapår, gennem særlige informationskampagner og lignende.

Alligevel konstateres der fortsat store mangler og barrierer, som ikke giver mennesker med handicap lige muligheder for tilgængelighed til de fysiske omgivelser.

1.2 De Forenede Nationers Standardregler om lige muligheder for handicappede

De Forenede Nationer vedtog på generalforsamlingen i december 1993 resolutionen "Standardregler om lige muligheder for handicappede". Standardreglerne har til formål at formulere nogle normer, der i lighed med de internationalt anerkendte menneskerettigheder skal sikre handicappedes rettigheder og ligestilling. Forud for vedtagelsen af standardreglerne er gået mange års drøftelser på internationalt plan.

Med FN's Standardregler er de overordnede mål om ligestilling og etablering af lige muligheder for mennesker med handicap blevet konkretiseret på en række centrale samfundsområder.

Standardregel nr. 5 omhandler tilgængelighed og lyder:

"De enkelte lande bør anerkende, at tilgængelighed er altafgørende for opnåelse af lige muligheder i alle områder af samfundet. De enkelte lande bør for mennesker med handicap af enhver art (a) indføre handlingsprogrammer med henblik på at gøre de fysiske omgivelser tilgængelige og (b) træffe foranstaltninger til at sørge for adgang til oplysning og kommunikation."

Standardregel 5 konkretiserer følgende indsatsområder vedrørende adgang til de fysiske omgivelser:

1. De enkelte lande bør iværksætte foranstaltninger til at fjerne barrierer i de fysiske omgivelser. Disse foranstaltninger bør bestå i at udarbejde standarder og retningslinier samt at overveje at indføre lovgivning til sikring af tilgængelighed til forskellige områder i samfundet, for eksempel boliger, bygninger, såvel offentlige som andre, transportmidler, gader og andre udendørs omgivelser.
2. De enkelte lande bør sikre, at arkitekter, bygningsingeniører og andre, der er fagligt involveret i udformning og konstruktion af de fysiske omgivelser, har adgang til de fornødne oplysninger om handicappolitik og foranstaltninger til opnåelse af tilgængelighed.
3. Krav om tilgængelighed bør lige fra planlægningsprocessen indgå i udformningen og konstruktionen af de fysiske omgivelser.

4. Organisationer af mennesker med handicap bør høres, når der udarbejdes standarder og normer for tilgængelighed. De bør ligeledes involveres på lokalt plan fra den indledende planlægningsfase, når offentlige anlægsprojekter udarbejdes, for således at sikre maksimal tilgængelighed.

Endvidere omhandler standardregel 5 adgang til oplysning og kommunikation.

1.3 Udvalgets kommissorium

Boligministeriet nedsatte i 1995 et tværministerielt udvalg, som fik til opgave at udarbejde en handlingsplan for tilgængelighed til de fysiske omgivelser i overensstemmelse med standardregel 5 om tilgængelighed.

Udvalget skulle kortlægge regler og normer på området samt barrierer for opnåelse af tilgængelighed og på baggrund heraf vurdere behovet for iværksættelse af relevante foranstaltninger.

Udvalget skulle i sit arbejde inddrage holdningsbearbejdning som et væsentligt middel til at skabe forståelse for, at tilgængelighed til de fysiske omgivelser er af altafgørende betydning for opnåelse af lige muligheder i alle områder af samfundet.

Udvalget skulle i sit arbejde pege på passende overgangsperioder for opnåelse af generel tilgængelighed i overensstemmelse med standardregel 5.

Udvalgets handlingsplan skulle være ledsaget af økonomiske konsekvensvurderinger af de fremlagte forslag.

Udvalget skulle arbejde tæt sammen med Det centrale Handicapråd, Center for Ligebehandling af Handicappede og relevante handicaporganisationer.

Udvalget kunne efter behov indbyde særligt sagkyndige eller andre til deltagelse i udvalgets møder.

Udvalgets arbejde skulle være afsluttet senest den 1. oktober **1996.**”

1.4 Udvalgets sammensætning

Formand:

Kontorchef Ella Blousgaard, Boligministeriet, Bygge- og Boligstyrelsen

Medlemmer:

Fuldmægtig Inger Erdal, Socialministeriet

Fuldmægtig Margit Ulmer, Sundhedsministeriet

Kontorchef Lise Roepstorff, Kulturministeriet

Direktør Erland Winterberg, Forskningsministeriet

Fuldmægtig Arne Bondo-Andersen, Miljø- og Energiministeriet (erstattede ekspeditionssekretær Jørn Johansen fra 15.8.1996)

Fuldmægtig Ole S. Larsen, Trafikministeriet (erstattede fuldmægtig Jakob Juul fra 1.10.1996)

Pædagogisk konsulent Bente Maribo, Undervisningsministeriet. (I udvalgets 2 sidste møder har desuden deltaget arkitekt Per Hansen, Undervisningsministeriets Byggedirektorat).

Fysioterapeut Lisbeth Rudbek, Arbejdsministeriet (fra 1.8.1996. Efter deltagelse i 1. møde har Arbejdsministeriets repræsentant valgt at følge udvalgets arbejde gennem mødeindkaldelser og referater af møderne i udvalget med mulighed for derigennem at kommentere mulige **arbejds miljømæssige** forhold).

Skibsinspektør Peter Lauridsen, Søfartsstyrelsen, Erhvervsministeriet, har deltaget i brugerpanelmøder og bidraget til betænkningen.

Sekretariat:

Arkitekt Carsten Graversen, Bygge- og Boligstyrelsen

Fuldmægtig Mette Vielwerth, Bygge- og Boligstyrelsen

1.5 Udvalgets arbejdsform

Udvalget afholdt sit første møde d. 12. februar 1996 og fastsatte her månedlige mødedage frem til oktober. Samtidig enedes man om at indbyde handicaporganisationerne og andre relevante personer til et brugerpanelmøde allerede ved udvalgets 2. møde den 14. marts 1996. Dette brugerpanel har under udvalgets arbejde fremlagt en række konkrete forslag og har iøvrigt fungeret som et værdifuldt rådgiverforum for udvalget. Der har udover det indledende møde været holdt 2 midtvejsmøder i brugerpanelet samt et afsluttende møde den 26. november 1996, hvor et udkast til udvalgets betænkning har været drøftet.

Iøvrigt har udvalgets enkelte medlemmer ansvaret for udarbejdelse af status og oversigter m.v. for de respektive ministerområder, se afsnit 4.

1.6 Høringsrunde

Den 13. januar 1997 udsendte udvalget sit udkast til betænkning til en bred høring, og ved høringsfasens udløb d. 15. februar var der indkommet svar fra følgende organisationer, foreninger, ministerier m.v.:

Amtsrådsforeningen, Arkitektskolen i Aarhus, Boligselskabernes Landsforening, Center for Ligebehandling af Handicappede, Danmarks Apotekerforening, Danmarks Lærerhøjskole, Dansk Blindesamfund, Dansk Handicap Forbund, Bygge og Trafik Politisk Udvalg, Dansk Socialrådgiverforening, Faggruppen af handicaprådgivere, Dansk Standard, Dansk Sygeplejeråd, Dansk Tandlægeforening, Danske Arkitekters Landsforbund, Akademisk Arkitektforening, Danske Statsbaner (DSB), De Samvirkende Invalideorganisationer, Det centrale Handicapråd, Ergoterapeutforeningen, Finansministeriet, Forbundet af Offentligt Ansatte, Foreningen af Skoleledere ved de tekniske skoler (FS), Frie Grundskolers Fællesråd, Færdselsstyrelsen, Gigtforeningen, Handicappede Studerende & Kandidater, Hjælpe-middelinstitutet, Center for Tilgængelighed og Universelt Design, Justitsministeriet, Kommunernes Landsforening, Kunstakademiets Arkitektskole, Københavns Kommune, Landsforeningen af Polio-, Trafik- og Ulykkesskadede (PTU), Landssammenslutningen af Kursusstuderende, Paraplegikerkredsen, Praktiserende Arkitekters Råd (PAR), Praktiserende Lægers Organisation, Rådet for Større Færdselssikkerhed, Slots- og Ejendomsstyrelsen, Socialministeriet, Spastikerforeningen, Statens Byggeforskningsinstitut, Sundhedsministeriet, Sygesikringens Forhandlingsudvalg, Telestyrelsen, Vejdirektoratet, Videncenter på Ældreområdet, Gerontologisk Institut.

Svarene udtrykker generel tilfredshed med betænkningen og udvalgets arbejde. Det fremhæves som positivt, at der nu foreligger en samlet redegørelse for den eksisterende lovgivning på området og en strategi for, hvordan tilgængelighed til de fysiske omgivelser på kort og langt sigt forbedres. Samtidig fremhæves udvalgets gode samarbejde med handicaporganisationerne. Nogle handicaporganisationer har dog også fremhævet, at mange af initiativerne er skuffende vage og formentlig vil være uden mærkbar effekt.

Høringsrunden har givet anledning til enkelte konkrete ændringer i de ialt 46 initiativer, som betænkningen indeholder.

Efter høringsrunden er afsnit 7 om økonomiske konsekvensberegninger udbygget med mere detaljerede samfundsøkonomiske beregninger, og der er medtaget et forslag om oprettelse af en central pulje til formålet.

En række høringsparter stiller sig til rådighed i det opfølgende arbejde og har mange konstruktive forslag hertil, som vil indgå i de enkelte ministeriers videre arbejde.

Høringssvarene er samlet i en rapport fra Det tværministerielle Handicapudvalg fra februar 1997.

2. Sammenfatning af udvalgets vurderinger og forslag til initiativer i handlingsplanen

2.1 De Forenede Nationers standardregler om lige muligheder for handicappede

De Forenede Nationer vedtog på generalforsamlingen i december 1993 resolutionen "Standardregler om lige muligheder for handicappede". Standardreglerne har til formål at formulere nogle normer, der i lighed med de internationalt anerkendte menneskerettigheder skal sikre handicappede menneskers rettigheder og ligestilling.

Med FN's standardregler er de overordnede mål om ligestilling og etablering af lige muligheder for mennesker med handicap blevet konkretiseret på en række centrale samfundsområder. Et af disse omhandler tilgængeligheden til de fysiske omgivelser, og det overordnede mål for fysisk tilgængelighed lyder:

"De enkelte lande bør anerkende, at tilgængelighed er altafgørende for opnåelse af lige muligheder i alle områder af samfundet. De enkelte lande bør for mennesker med handicap af enhver art (a) indføre handlingsprogrammer med henblik på at gøre de fysiske omgivelser tilgængelige og (b) træffe foranstaltninger til at sørge for adgang til oplysning og kommunikation".

Udvalget har i overensstemmelse med sit kommissorium lagt FN's standardregler til grund for sit arbejde. Udvalget fremlægger forslag til en række initiativer, der dækker de 4 konkretiserede indsatsområder i standardreglerne.

2.2 Dialog med handicaporganisationerne

Udvalget har i sit arbejde lagt vægt på at være i dialog med handicaporganisationerne og andre brugergrupper.

Organisationerne har bidraget med en række konstruktive input og har været indbudt til ialt 4 såkaldte brugerpanelmøder. På møderne i disse paneler er der blevet orienteret om udvalgets arbejde, og der har været ført drøftelser i de enkelte faser af udvalgets arbejde.

På et af brugerpanelmøderne blev den psykologiske karakter af barriererne i samfundet beskrevet overfor udvalget med følgende markante udsagn:

"Vi åbenlyst handicappede er nu engang en ganske lille minoritet. Og i stort set alle menneskers selvoplevelse spiller forestillinger om "det normale", som det man bestandigt stræber efter at realisere, så stor en rolle, at alle henvisninger til det store antal mennesker, der af den ene eller anden grund har interesser fælles med fysisk handicappede - folk med brækkede ben, gravide, forældre med barnevogne etc. - fejles til side i bevidstheden

om, at det heldigvis kun vedrører de andre. Og det samme gør sig utvivlsomt gældende i forhold til forsøg på at sammenligne ældre mennesker og handicappede: vi håber alle hver for sig at være i stand til at klare alderdommen uden at have behov for særlige hjælpeforanstaltninger (igen opleves det velfungerende som det normale, uanset hvad statistikken måtte sige)."

2.3 Udvalgets tilgængelighedsstrategier

Udvalget har i sit arbejde valgt at tage udgangspunkt i FN-resolutionen "Standardregler om lige muligheder for handicappede", der opererer med en kortsigtet strategi frem mod år 2002 og en langsigtet strategi for perioden år 2002-2007.

Udvalgets mål for indsatser på kort sigt er

At stoppe for tilgangen af nyt ikke tilgængeligt byggeri og anlæg m. v.

På længere sigt rettes indsatsen imod det eksisterende byggeri og anlæg m.v.

Udvalget lægger vægt på, at der opnås en fælles forståelse og accept af, hvad der skal til for, at byggeri eller anlæg kan betegnes som generelt anvendeligt for alle. Etablering af tilgængelighed til det fysiske miljø får dermed betydning for alle, ikke blot for permanent handicappede mennesker, men også for personer med midlertidige handicaps, småbørnsfamilier med barnevogne, ældre mennesker o.s.v. I det perspektiv giver det efter udvalgets opfattelse derfor god mening at tale om ivstidsboliger og -bygninger.

Udvalget finder, at det offentlige bør gå forrest i indsatsen for opnåelse af generel tilgængelighed, både når det gælder stop for mangler ved nybyggeri, og når det gælder de mere langsigtede mål for det eksisterende byggeri.

Det grundlæggende princip for udvalgets arbejde har været, at ansvaret for de enkelte initiativers gennemførelse baseres på et sektoransvar og således er placeret i det pågældende ressortansvarige ministerium. Det gælder både for de kortsigtede indsatsområder og for planlægningen og opfølgningen af de mere langsigtede strategier.

2.4 Konklusion for sektorstatus for fysisk tilgængelighed og kortlægning af gældende lovgivning

Udvalget har for de enkelte ministerieområder gennemført en sektorstatus, der giver en aktuel oversigt over den fysiske tilgængelighed i statens bygninger og anlæg, i en række selvejende institutioner med statstilskud samt i enkelte amtskommunale og kommunale institutioner. Desuden er der refereret til en undersøgelse af den fysiske tilgængelighed ved en række privatejede helseklinikker.

Bortset fra Trafikministeriets område er for de øvrige ministeriers bygninger og anlæg anvendt 10 konkrete kriterier for beskrivelsen af fysisk tilgængelighed, nemlig handicapparkering, niveaufri adgangsvej, niveaufri adgang, let betjente indgangsdøre, ledelinier for blinde og svagsynede, tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer, handicaptoiletter, elevatorer, tilgængelighed inde i bygningen og teleslynge. Trafikministeriet har valgt at give en redegørelse for ministeriets arbejde med handicapområdet.

Oversigten viser følgende generelle billede:

For blinde og døve findes stort set ingen byggerier eller anlæg i den undersøgte gruppe med ledelinier/piktogrammer og kun i ringe omfang byggerier med teleslynge.

For bevægelseshandicappede koncentrerer de største barrierer i den fysiske tilgængelighed sig om niveaufri adgangsforhold og handicaptoiletter.

Når det gælder udformningen af vejkryds, fortove og andre udearealer, er disse ofte utilfredsstillende for kørestolsbrugere, gangbesværede og svagsynede.

Udvalget har desuden gennemført en kortlægning af den gældende lovgivning, der retter sig mod handicaptilgængelighed.

Denne kortlægning viser, at det med få supplementer vil være muligt at nå målet generel tilgængelighed for alle, når det gælder nybyggeri, tilbygninger og væsentlige ombygninger.

Skal målet også nås i den eksisterende bygningsmasse, vil der være behov for ny lovgivning eller andre særlige initiativer.

Opnåelse af fuld tilgængelighed til offentlige trafikmidler knytter sig tæt til fornyelsen af transportmateriellet.

2.5 Udvalgets forslag til initiativer i handlingsplanen

Indsatsen på kort sigt er rettet mod målet: At stoppe tilgangen af nyt ikke tilgængeligt byggeri og anlæg.

Udvalgets forslag til handlinger og initiativer er først og fremmest rettet mod opnåelsen af dette mål, mod at få gennemført en effektiv holdningsbearbejdning og mod at få etableret en god opfølgning i kommuner og amtskommuner.

Udvalgets forslag på det korte sigt drejer sig derfor i særlig grad om at tilvejebringe rammerne herfor.

Udvalgets handlingsplan for dette mål indeholder følgende initiativer:

Boligministeriet

Boligministeriet tager initiativ til at ændre byggelovgivningen, så de ældre betegnelser som "personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat" erstattes af nutidige betegnelser. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet tager initiativ til en ændring af byggeloven, hvorved De Samvirkende Invalideorganisationer og medlemsorganisationer heraf sikres en lovfæstet direkte klageadgang i byggesager. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet tager initiativ til ændring af bygningsreglementet, så der stilles krav om fremsendelse af udførlig redegørelse og tegningsmateriale for løsning af tilgængelighedskravene i byggeprojekter. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet tager initiativ til i samarbejde med handicaporganisationerne, andre rådgivende organer på handicapområdet, byggeriets parter og Dansk Standard at udarbejde en tilgængelighedsstandard, som gøres bindende gennem den gældende lovgivning. (Se afsnit 6.3)

Boligministeriet tager initiativ til at ændre bygningsreglementet, så krav om wc-rum, som kan anvendes af og er tilgængelige for bevægeshandicappede, samles i én bestemmelse, der er gældende for offentligt tilgængeligt byggeri og alt erhvervsbyggeri. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet tager initiativ til, at krav om teleslynge i fællesrum, forsamlingslokaler m.v. medtages i bygningsreglementerne. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet tager initiativ til en vurdering af, om og i givet fald i hvilken udstrækning elevatorkravet kan udvides, herunder en vurdering af de økonomiske konsekvenser. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet tager initiativ til en analyse af byfornyelsesloven med henblik på at sikre, at et passende antal boliger udformes i overensstemmelse med reglerne i lov om boliger for ældre og handicappede. (Se afsnit 6.4)

Boligministeriet udarbejder vejledning til kommunerne om varetagelse af dispensationskompetencen på handicapområdet. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet retter henvendelse til rigsadvokaten med anmodning om, at sager om overtrædelse af byggelovgivningens handicapbestemmelser fører til tiltale med højere bødestrafte, end tilfældet er i dag. (Se afsnit 6.2)

Boligministeriet tager initiativ til, at der i samarbejde med handicaporganisationerne, andre rådgivende organer på handicapområdet, byggeriets parter og Dansk Standard udarbejdes en checkliste til brug for vurderingen af tilgængeligheden i det eksisterende byggeri. (Se afsnit 6.3)

Boligministeriet tager initiativ til en drøftelse med Boligselskabernes Landsforening og Boligselskabernes Landsbyggefond med henblik på, om fon-

dens midler på en hensigtsmæssig måde kan indgå i forbindelse med gennemførelse af tilgængelighed. (Se afsnit 6.4)

Boligministeriet udarbejder i samarbejde med Slots- og Ejendomsstyrelsen en strategi for forbedring af tilgængeligheden til ministeriets bygninger. (Se afsnit 6.4)

Boligministeriet tager initiativ til i samarbejde med Center for Tilgængelighed at tilvejebringe en informationsstrategi, som kan anvendes i en generel holdningsbearbejdning på alle samfundsniveauer. (Se afsnit 6.5)

Boligministeriet tager initiativ til, at Center for Tilgængelighed udvikler en database som værktøj for planlæggere, projekterende og myndigheder i bestræbelserne på at opnå tilgængelighed for alle til de fysiske omgivelser. (Se afsnit 6.5)

Boligministeriet tager initiativ til, at der udarbejdes en eksempelsamling med gode arkitektoniske og designmæssige løsninger i byggeriet, hvor fysisk tilgængelighed for alle indgår. (Se afsnit 6.5)

Boligministeriet retter henvendelse til Statens Byggeforskningsinstitut, SBI, med henblik på at øge opmærksomheden om inddragelse af tilgængelighedsaspektet i relevante forskningsprogrammer. (Se afsnit 6.6)

Boligministeriet tager initiativ til i samarbejde med relevante parter at afholde en eller flere konferencer, hvor betænkningens forslag drøftes med handicaporganisationerne, landspolitikere, kommunale og amtskommunale politikere samt myndigheder. (Se afsnit 6.8)

Boligministeriet tager initiativ til afholdelse af årlige opfølgingsmøder mellem de involverede ministerier, handicaporganisationerne og andre rådgivende organer på handicapområdet samt en samlet evaluering af opnåede resultater efter en 5 års periode. (Se afsnit 6.8)

Undervisningsministeriet

Undervisningsministeriet udarbejder i samarbejde med De Samvirkende Invalideorganisationer, Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen en konkret beskrivelse af, hvad tilgængelighed i uddannelsesinstitutioner indebærer med en nøjagtig oversigt over de fysiske faktorer m.v., der definerer tilgængeligheden. (Se afsnit 6.4)

Undervisningsministeriet gennemfører med udgangspunkt i den konkrete tilgængelighedsbeskrivelse en analyse af alle uddannelsesinstitutioner med henblik på at søge tilvejebragt en "tilgængelighedsguide" for hele uddannelsessystemet. (Se afsnit 6.4)

På folkeskoleområdet udsendes et inspirationsmateriale med gode eksempler på eksisterende skolebygninger og nyindretninger, hvor folkesko-

lelovens pædagogiske intentioner er lagt til grund for planlægningen. I dette materiale er fysisk tilgængelighed indarbejdet.

På erhvervsskoleområdet arbejdes med forbedring af skolemiljøet og de faciliteter, der er til rådighed for eleverne. Det forventes, at tilgængeligheden til skolernes faciliteter prioriteres højt i dette arbejde.

Undervisningsministeriet vil sikre, at planlagt nyt universitetsbyggeri for ca 5 mia. kr. fuldt ud lever op til FN's anbefaling om tilgængelighed for alle. (Se afsnit 6.4)

Undervisningsministeriet undersøger mulighederne for, at tilgængelighedsaspektet inddrages i ingeniøruddannelsen, uddannelsen på skolerne for ergo- og fysioterapeuter og andre relevante uddannelser. (Se afsnit 6.7)

Sundhedsministeriet

Sundhedsministeriet har henstillet til Sygesikringens Forhandlingsudvalg, at der i forbindelse med ændringer i overenskomster indarbejdes regler, der i forbindelse med flytninger og nynedsættelser sikrer handicapegnede adgangsforhold og handicapegnet indretning af klinikker. (Se afsnit 6.2)

I tilknytning hertil har Sundhedsministeriet i forslag til lov om reklamering for sundhedsydelse foreslået, at det tillades at annoncere om handicapadgangsforhold, handicapindretning af konsultationer m.v. og handicapparkeering i tilknytning til konsultationen m.v. (Se afsnit 6.2)

Herudover vil Sundhedsministeriet i forbindelse med planrunde 1998-2001 for sundhedsplanlægningen i amter og kommuner lade handicaptilgængelighed indgå heri og på den måde tilvejebringe et støttemateriale for de konkrete lokale handicapplaner. (Se afsnit 6.2)

Sundhedsministeriet er indstillet på - såfremt der afsættes midler til opfølgning på udvalgets betænkning, herunder midler til renovering af sygesikringsklinikker - i samarbejde med Sygesikringens Forhandlingsudvalg nærmere at fastlægge, hvordan midlerne fordeles mellem klinikkerne. (Se afsnit 6.4)

Socialministeriet

Socialministeriet vil opfordre alle sine institutioner til at anskaffe teleslynge i mødelokaler. (Se afsnit 6.4)

Socialministeriet vil rette henvendelse til Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen med henblik på en vurdering af hvordan og i hvilket omfang, tilgængeligheden kan opfyldes i de kommunale og amtskommune institutioner. (Se afsnit 6.4)

Socialministeriet undersøger muligheden for, at Center for Tilgængelighed inddrages i udvikling af særlige efteruddannelsesmoduler for forskellige personalegrupper. (Se afsnit 6.7)

Miljø- og Energiministeriet

Miljø- og Energiministeriet har i en ny udgave af vejledning om planloven henstillet, at der ved udarbejdelse af lokalplaner, som forbeholder bebyggelsernes stueetager til butiksformål og lignende, tages hensyn til adgangsforholdene for bevægelseshandicappede for så vidt angår lægekonsultationer og andre klinikker for sundhedsvæsenet. Det kan ske ved, at klinikker undtages fra forbudet mod placering i stueetagen, eller ved at der i bestemmelserne indsættes en mulighed for dispensation til klinikker indenfor sundhedsvæsenet. (Se afsnit 6.2)

Skov- og Naturstyrelsen vil ved udarbejdelse af nye vandretursfoldere og ved revision af kortene i eksisterende vandretursfoldere sikre, at stier og veje, der er egnede til kørsel med kørestol, markeres på kortene. I forbindelse hermed vil man gennemgå det pågældende område og vurdere, om der kan etableres handicapegnede rundture. (Se afsnit 6.4)

Skov- og Naturstyrelsen vil i løbet af 1997 og 1998 gennemgå veje og stier på statsarealer, som administreres af styrelsen, og sammen med Dansk Handicap Forbund markere de veje og stier, der er egnede til kørsel med kørestol. Materialet stilles til rådighed for Dansk Handicap Forbund. (Se afsnit 6.4).

Skov- og Naturstyrelsen vil være opmærksom på, hvorledes man kan øge tilgængeligheden til naturen ved nyanlæg af publikumsfaciliteter. Man vil drage omsorg for, at raste- og grillpladser og toiletter i naturen er tilgængelige i relevant omfang, og for at der etableres flere handicapegnede fugleskjul og fiskepladser. (Se afsnit 6.4)

Skov- og Naturstyrelsen vil fremover ved etablering af nye kortborde eller ved revision af eksisterende markere hvilke veje og stier, der er egnede for kørsel med kørestol. (Se afsnit 6.4)

Forskningsministeriet

Forskningsministeriet påtager sig ansvaret for, at der iværksættes aktiviteter, der har til formål at sikre, at personer med funktionsnedsættelser kan anvende pengeautomater, billetautomater, info-standere og lignende, og at dette udstyr placeres fysisk tilgængeligt. (Se afsnit 6.2)

Forskningsministeriet påtager sig ansvaret for at undersøge, om det ved kontakt til de forskellige aktører på området kan sikres, at pengeautomater, billetautomater, info-standere og lignende, som allerede er installerede, løbende kan gøres tilgængelige for personer med funktionsnedsættelser. (Se afsnit 6.4)

Forskningsministeriet retter henvendelse til forskningsrådene og relevante forskningsinstitutioner med henblik på at fremme forskningen i tilgængelighed. (Se afsnit 6.6)

Trafikministeriet

Trafikministeriet vil lægge vægt på, at handicaporganisationernes erfaringer udnyttes ved planlægningen af nybygninger, ombygninger og ved materielanskaffelser på trafikområdet. (Se afsnit 6.4)

Trafikministeriet vil tage initiativ til en fortsat og på nogle områder forstærket informationsindsats, i samarbejde med handicaporganisationerne. (Se afsnit 6.4)

Erhvervsministeriet

Søfartsstyrelsen vil udarbejde en teknisk forskrift med henblik på at fastsætte handicapkrav for nye danske og nye udenlandske passagerskibe i fart mellem danske havne. (Se afsnit 6.2)

Kulturministeriet

Kulturministeriet vil tage initiativ til den videre opfølgning af Kulturministeriets arbejdsgruppes forslag til en handicapplan for kulturen. (Se afsnit 6.4)

Kulturministeriet undersøger mulighederne for, at tilgængelighedsaspektet inddrages i arkitektuddannelsen. (Se afsnit 6.7)

Alle ministerier

Hvert enkelt ministerium optager forhandlinger med Kommunernes Landsforening og Amdsrådsforeningen for at drøfte, hvordan de enkelte sektorerers målsætninger kan opfyldes lokalt. (Se afsnit 6.8)

3. Hvad er tilgængelighed

Tilgængelighed til de fysiske omgivelser er tilstede, når alle har lige adgang til alt. I givne situationer eller perioder kan alle opleve begrænsninger i sædvanlig handlefrihed. At være højgravid, køre med barnevogn eller gå med armstokke p.g.a. et brækket ben medfører funktionsnedsættelser, som forstærkes af fysiske barrierer og uhensigtsmæssig indretning. Når man bliver ældre, er det naturligt, at bl.a. syns- høre- og bevægelsesevnen nedsættes, ligesom kræfterne til at overvinde eventuelle fysiske barrierer er aftaget. For andre er det et livslangt vilkår at være handicappet fysisk eller psykisk og dermed betydelig mere afhængig af, hvordan det fysiske miljø - bygninger og de omgivende udearealer - er udformet og indrettet. I DS-håndbog 105 - Udearealer for Alle - er kravene til tilgængelighed nærmere beskrevet for de mest udbredte handicapområder og skal her kort refereres.

3.1 Kørestolsbrugere og bevægelsehandicappede

Forskellige funktionsnedsættelser stiller forskellige krav til indretningen af de fysiske omgivelser. For kørestolsbrugere og gangbesværede er det f.eks. af stor betydning, at gangarealer har jævn, fast og skridsikker belægning, er tilstrækkeligt brede og uden niveau-spring. Parkeringspladser skal være placeret tæt ved bestemmelsesstedet og have en størrelse, så den handicappede uhindret kan komme ud af bilen. Trapper skal have stor trin-flade og lille stigning og være suppleret med ramper og håndlister. For at wc-rum kan benyttes af kørestolsbrugere, skal de indrettes med tilstrækkelig størrelse og udstyr, og der skal tages hensyn til placeringen af sanitet og spejle. Ligeledes skal der tages hensyn til, at der kan være særlige indretnings- og pladsbehov, når den handicappede er ledsaget af og afhængig af en hjælper.

3.2 Blinde og synshandicappede

Blinde eller synshandicappede er afhængig af ledelinier, som kan følges enten ved hjælp af hvid stok eller med hænderne. Ledelinier kan være markeret ved forskellige overfladebelægnings- og belægnings-skift f.eks. foran trapper eller ved retningsændringer. Lydgivere (f.eks. springvand) og farveskift er gode orienteringshjælpere for synshandicappede, ligesom skiltning eller anden information skal være velbelyst og følbart eller suppleret med punktskrift. For blinde og svagsynede er det generelt vigtigt, at den fysiske indretning er enkel og konsekvent.

3.3 Døve og hørehæmmede

Tilgængelighed for døve og hørehæmmede betyder, at de fysiske omgivelser er indrettet med god visuel orientering, herunder at lydsignaler, f. eks. faresignaler, er suppleret med visuelle signaler. Personer med høreapparat er meget afhængige af, at der ikke er forstyrrende baggrundsstøj. Generne herved kan begrænses ved etablering af teleslynge, hvilket især er vigtigt i lokaler, hvor mange er forsamlede. Hvor det er muligt, bør der ske af-

skærmning af støjklenderne, og det er vigtigt, at der i trafikken er en tydelig afskillelse mellem fodgænger-, cykel- og kørebaner. Områder med mundtlig information f.eks. via højttalere bør være suppleret med skriftlig information f.eks. via tv-skærme.

3.4 Psykisk handicappede

Blandt psykisk handicappede er der forskellige former for bevægelseshandicap, og i mange tilfælde vil der være tale om en blanding af fysiske og psykiske lidelser. Problemerne vil ofte være, at personerne har svært ved at opfatte eller tolke informationer, har vanskeligt ved at orientere sig i tid og rum eller ved at koordinere og kontrollere deres bevægelser. Det stiller krav til tydelige og letfattede orienteringsformer med brug af farver, billeder og symboler og til en enkel og hensigtsmæssig indretning både ude og inde.

4. Sektorstatus for fysisk tilgængelighed og den generelle lovgivning inden for de enkelte ministeriers områder

Udvalget har for de enkelte ministerieområder gennemført en sektorstatus, der giver en aktuel oversigt over den fysiske tilgængelighed i statens bygninger og anlæg, i en række selvejende institutioner med statstilskud under Kulturministeriet samt i enkelte amtskommunale og kommunale institutioner. Desuden er der refereret til en undersøgelse af den fysiske tilgængelighed ved en række privatejede helseklinikker.

Undersøgelsen er ikke ment som en detaljeret og udtømmende kortlægning af alle bygninger og anlæg, som ejes eller benyttes af statsinstitutioner m.v. Formålet med undersøgelsen har først og fremmest været at afdække omfanget af de mest elementære mangler, for derved at skabe grundlag for udvalgets forslag og konklusioner.

Til brug for undersøgelsen har udvalget udfærdiget et skema, som tager udgangspunkt i 10 konkrete kriterier for fysisk tilgængelighed, nemlig handicapparkering, niveaufri adgangsvej, niveaufri adgang, let betjente indgangsdøre, ledelinier for blinde og svagsynede, tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer, handiaptolletter, elevatorer, tilgængelighed inde i bygningen og teleslynge. Skemamaterialet har været ledsaget af en vejledning, som uddyber de 10 kriterier med mere konkrete beskrivelser af, hvornår de enkelte kriterier for fysisk tilgængelighed kunne besvares bekræftende.

Dette materiale har været anvendt af alle de involverede ministerier bortset fra Trafikministeriet, som har valgt at give en detaljeret redegørelse for de enkelte transportområder.

Udvalget har desuden gennemført en kortlægning og beskrivelse af den gældende lovgivning, som retter sig mod handicaptilgængelighed.

4.1 Boligministeriet

Status for den fysiske tilgængelighed

Oversigten omfatter 103 bygninger, som alle er ejet af Boligministeriet og administreres af Slots- og Ejendomsstyrelsen. Bygningerne fordeler sig på 5 kategorier, som det fremgår af nedenstående skema 1:

Skema 1

Bygnings-kategori	Kontor/ Administration	Histo- riske byg- inger	Boliger	Restauranter	Lager/ Arkiv	lait
Total	66	15	12	5	5	103
%	64	15	11	5	5	100

De vurderede bygninger fordeler sig som nedenfor på de 10 konkrete kriterier for fysisk tilgængelighed.

Skema 2

	Ja %	Nej %
1. Handicapparkering		
- almindelige pladser	33	67
- særligt indrettede pladser	7	93
2. Niveaufri adgangsvej	47	53
3. Niveaufri adgang	23	77
4. Let betjent indgangsdør	20	80
5. Ledelinie for blinde og svagsynede	0	100
6. Tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer	26	74
7. Handicaptoliet		
- på alle etager	8	92
- på nogle etager	16	84
- på ingen etager	76	24
8. Elevator	32	68
9. Tilgængelighed inden døre		
- i hele bygningen	25	75
- i dele af bygningen	27	73
10. Teleslynge	2	98

Skema 3 viser, hvordan de 10 kriterier procentvist fordeler sig på de enkelte bygningskategorier:

Skema 3

Bygnings-kategori/ tilgængeligheds-kriterier	1 Handicap-parkering		2 Niveau-fri ad-gangs-vej %	3 Niveau-fri ad-gang %	4 Let betjent indgangs-dør %	5 Lede-linier %	6 Skilt-ning/ pikto-grammer %	7 Handicap-toiletet		8 Elevator %	9 Tilgængelig-hed inde i bygningen		10 Tele-slynge %
	alm. indrettet %	særlig %						alle etager %	nogle %		Helt %	Delvis %	
Kontor/Admi-nistration	36	11	52	35	30	0	30	11	21	50	38	30	0
Historiske bygninger	47	0	27	0	0	0	33	0	13	0	7	27	13
Øvrige byg-ninger	14	0	45	5	5	0	9	5	0	0	0	18	0

Beskrivelse af gældende lovgivning

Boligministeriets lovgivning om indretning af fysiske forhold, der tilgodeser handicappedes færden, er indeholdt i

- byggelovgivningen,
- lov om boliger for ældre og handicappede samt
- byfornyelsesloven.

Byggeloven og bygningsreglementerne

Byggelovens og bygningsreglementernes bestemmelser gælder ved opførelse af ny bebyggelse og tilbygninger samt ved ombygninger, forandringer og benyttelsesændringer, der er væsentlige i forhold til bestemmelserne, jf. byggelovens § 2 stk. 2 litra a, b og c.

Ved væsentlige ombygninger, forandringer eller benyttelsesændringer må der foretages en konkret vurdering med henblik på afklaring af, om ombygningen eller ændringerne berører de forhold og hensyn, som handicapkravene skal tilgodese.

Byggelovens § 6 stk. 1 litra d angiver hjemmelen til i bygningsreglementerne at fastsætte krav til indretning af bygninger på en sådan måde, at bebyggelsen kan benyttes af personer, hvis bevægelses- eller orienteringsevne er nedsat.

Siden 1. februar 1978 har der i bygningsreglementet været fastsat såkaldte handicapkrav med det formål at sikre, at bebyggelserne kan benyttes af alle, også af personer, som - midlertidigt eller permanent - har gangbesvær eller må benytte kørestol, eller hvis orienteringsevne på anden måde er nedsat.

Bestemmelserne er et udtryk for, at det samfundsmæssigt ikke kan accepteres, at en gruppe medborgere udelukkes fra ved egen hjælp at komme ind i og benytte de bygninger, der opføres i Danmark.

Frem til 1982 var bestemmelserne samlet i et særligt kapitel med overskriften "Krav af hensyn til personer, hvis bevægelses- eller orienteringsevne er nedsat". I bygningsreglement 1982 blev dette særlige afsnit efter ønske fra handicaporganisationerne ophævet, og de såkaldte handicapbestemmelser blev indarbejdet på de relevante steder i bygningsreglementet uden prædikatet "handicapbestemmelser". Der skete ved denne omredigering ikke nogen realitetsændringer, men omredigeringen var udtryk for, at der ikke er tale om specialbestemmelser, der skal overholdes alene af hensyn til handicappede medborgere, men at der er tale om bestemmelser, som skal medvirke til at gøre byggeriet generelt egnet for alle.

Med bygningsreglement 1995 er der taget yderligere et skridt med nye krav, der generelt tilgodeser bygningers tilgængelighed.

Til støtte for projekteringen henvises der i vejledningsteksten i bygningsreglementet til en række relevante anvisninger og normer, der i detaljeret form angiver, hvordan forholdene kan udføres, så tilgængeligheden opnås.

I bilag 1 er givet en samlet oversigt over "handicapkravene" i bygningsreglement 1995 og bygningsreglement for småhuse.

Byggesagsbehandling

Kommunalbestyrelsen er bygningsmyndighed og skal i sagsbehandlingen påse, at byggeprojektet er i overensstemmelse med bygningsreglementets såkaldte handicapkrav, jf. byggelovens § 16A, stk. 1

Konstateres det under sagsbehandlingen, at byggeprojektet ikke opfylder handicapkravene, bør der som udgangspunkt kræves de nødvendige ændringer i projektet, inden byggetilladelse kan meddeles.

Kun i tilfælde, hvor der undtagelsesvist gør sig særlige forhold gældende, og hvor der er en særlig begrundelse herfor, bør en dispensationsløsning overvejes.

Dispensation

I henhold til byggelovens § 22, stk. 1 kan kommunalbestyrelsen meddele dispensation fra bestemmelser i loven og de i medfør af loven fastsatte bestemmelser, når det skønnes foreneligt med de hensyn, som ligger til grund for de pågældende bestemmelser.

Det er kommunalbestyrelsens afgørelse, om man vil imødekomme en ansøgning om dispensation fra et eller flere af byggelovgivningens bestemmelser. Giver der afslag på en sådan ansøgning, skal de gældende bestemmelser opfyldes, hvis byggeprojektet gennemføres.

Kommunalbestyrelsens dispensationskompetence er ikke ubegrænset, idet det påhviler kommunalbestyrelsen at sikre, at hensynene bag bygningsreglementets bestemmelser tilgodeses, eventuelt gennem særlige vilkår for dispensationen.

Kommer en dispensationsløsning på grund af særlige forhold undtagelsesvist på tale, bør der i hvert enkelt tilfælde tages stilling til, om der skal stilles vilkår eller betingelser i forbindelse med dispensationen, således at hensynene bag handicapkravene kan blive tilgodeset gennem en anden bygnings- eller indretningsmæssig løsning end den foreskrevne.

Afgørelsen af, om en meddelt dispensation overskrider kommunalbestyrelsens dispensationskompetence, er et retligt forhold, som kan påklages efter byggelovens § 23.

Lovliggørelse

Bliver kommunalbestyrelsen opmærksom på et ulovligt forhold, skal den søge forholdet lovliggjort, medmindre det er af ganske underordnet betydning jf. byggelovens § 16A, stk. 3.

Lovliggørelsen kan ske retligt (ved dispensation) eller fysisk ved påbud om ændring af byggeriet, så det opfylder lovens bestemmelser.

Konstateres det efterfølgende, at et byggeprojekt ikke opfylder bygningsreglementets handicapkrav og således er opført i strid med den givne byggetilladelse, skal kommunalbestyrelsen tage initiativ til, at forholdet lovliggøres, medmindre det er af ganske underordnet betydning.

En tilsidesættelse af bygningsreglementets handicapkrav vil ikke kunne anses for at være et forhold af ganske underordnet betydning, og kommunalbestyrelsen vil have en pligt til at få konstaterede overtrædelser af handicapkravene lovliggjort.

Også i disse tilfælde bør udgangspunktet være, at forholdet fysisk og faktisk kræves ændret, så bygningsreglementets handicapkrav opfyldes. Kommer en dispensationsløsning undtagelsesvist på tale på grund af særlige forhold, skal de ovennævnte retningslinjer for dispensation lægges til grund.

Klagemulighed

Kommunalbestyrelsens afgørelser vedrørende forhold, der er omfattet af byggelovgivningen, kan, for så vidt angår retlige spørgsmål, påklages til statsamtet, i Københavns og Frederiksberg kommuner til Bygge- og Boligstyrelsen, jf. byggelovens § 23, stk. 1.

Kommunalbestyrelsens afgørelser kan iøvrigt ikke påklages til anden administrativ myndighed. Statsamtets afgørelser kan ikke påklages til anden administrativ myndighed, jf. byggelovens § 23, stk. 2.

Lov om boliger for ældre og personer med handicap

Udover byggelovgivningens krav indeholder lov om boliger for ældre og personer med handicap (ældreboligloven) særlige krav til opførelse og indretning af boliger til ældre og personer med handicap, som finansieres efter reglerne for almennyttigt byggeri.

I henhold til ældreboliglovens § 1 er kommunalbestyrelsen forpligtet til at drage omsorg for, at der i nødvendigt omfang tilvejebringes boliger, der kan udlejes til ældre og personer med handicap, som har særligt behov for sådanne boliger.

Ældreboliger skal have en tilfredsstillende udformning i planmæssig og teknisk henseende (§ 2) og skal med hensyn til udstyr og udformning være særligt indrettet til brug for ældre og personer med handicap, herunder kørestolsbrugere (§ 3). Fra hver ældrebolig skal der kunne tilkaldes hurtig bistand på ethvert tidspunkt af døgnet (§ 3, stk. 3), og boligens adgangsforhold skal være egnede for gangbesværede.

Det gennemsnitlige bruttoetageareal, inkl. fælles boligareal, må ikke overstige 67 m² for boliger i samme bebyggelse opført samtidigt af samme bygherre. Kommunalbestyrelsen kan dog tillade, at denne regel fraviges, såfremt ejendommens indretning gør det nødvendigt (§ 5, stk. 5).

I forbindelse med bestemmelserne er der udarbejdet en Vejledning om indretning af ældreboliger i 1987.

Denne vejledning er i 1996 suppleret med Vejledning om indretning af ældreboliger for fysisk plejekrævende, som er udarbejdet af Bygge- og Boligstyrelsen i samarbejde med Socialministeriet, Direktoratet for Arbejdstilsynet, Kommunernes Landsforening samt Københavns og Frederiksberg kommuner.

Lov om byfornyelse

I henhold til § 1 i Lov om byfornyelse (byfornyelsesloven) påhviler det kommunalbestyrelsen efter bestemmelserne i loven at medvirke til, at der udføres forbedringer i utidssvarende beboelsesejendomme.

Det er ligeledes kommunalbestyrelsen, der har kompetencen til at træffe byfornyelses- og boligforbedringsbeslutninger indenfor lovens rammer.

En beboelsesbygning er tidssvarende, når den i det væsentlige opfylder de rammer, der er opregnet i lovens § 3, herunder at boligens indretning skal opfylde kravene i bygningsreglement 1995.

Ombygninger efter byfornyelsesloven vil som regel have et sådant omfang eller være af en sådan karakter, at de er omfattet af byggelovens § 2, stk. 1 litra b. I sådanne tilfælde kan bestemmelserne i byggeloven og bygningsreglementet ikke fraviges med henvisning til byfornyelsesloven. Eventuel fravigelse af bestemmelserne kræver dispensation i henhold til byggelovgivningen.

Byfornyelseslovens § 3, stk. 3 og 4 giver boligministeren hjemmel til at fastsætte nærmere regler om kvalitetsnormer samt regler for normernes anvendelse, bl.a. med henblik på at gøre lejlighederne egnede for ældre og personer med handicap samt andre personer med særlige sociale behov.

Sådanne regler findes i bekendtgørelse nr. 779 af 22.9.1993 om kvalitetsnormer og friarealforbedring for beboelsesejendomme m.v. Af §§ 20 og 21 om ældre- og handicapegnede boliger m.v. fremgår:

"§ 20.1 forbindelse med en byfornyelses- eller boligforbedringsbeslutning kan kommunalbestyrelsen, for at gøre boligen egnet for ældre og personer med handicap samt andre personer med særlige sociale behov, søge foretaget mindre ændringer i de enkelte boliger, såfremt foranstaltningerne ikke eller kun i begrænset omfang medfører ekstraudgifter.

§ 21. Bygninger, der efter kommunalbestyrelsens skøn er af en sådan beskaffenhed og beliggenhed, at de må anses for at være særligt egnede til beboelse for ældre og personer med handicap samt for andre personer med særlige sociale behov, kan i forbindelse med en byfomyelsesbeslutning tillige søges ombygget, således at:

1. boligerne sikres tilfredsstillende adgangsforhold for kørestolsbrugere,
2. dørlysninger og gangarealer har tilstrækkelig bredde for passage med kørestol,
3. køkkener, **wc/baderum** og opholdsrum i øvrigt kan anvendes af kørestolsbrugere,
4. der etableres altan, såfremt der ikke til boligen kan etableres tilfredsstillende opholds- og friarealer samt adgang hertil,
5. en del af bygningens areal indrettes som fælles areal for flere boliger."

I forbindelse med bekendtgørelsen er der udarbejdet en Vejledning om kvalitetsnormer og friarealforbedring i byfornyelsen 1992, genoptrykt 1995.

4.2 Socialministeriet

Status for den fysiske tilgængelighed

a) Institutioner direkte under Socialministeriet

Hovedparten af de bygninger, der hører ind under Socialministeriet, er med i Boligministeriets oversigt, hvorfor de ikke er medtaget i dette afsnit.

b) Kommunale og amtskommunale sociale institutioner.

Hovedparten af de institutioner, der hører under bistandsloven, er kommunale eller amtskommunale. Når det gælder daginstitutioner og social- og sundhedsforvaltninger, eksisterer der, så vidt Socialministeriet ved, ikke en mere landsomfattende undersøgelse vedrørende tilgængelighed. Det er dog muligt, at enkelte kommuner/amtskommuner kan have lavet lokale undersøgelser.

En gennemgang af fysisk tilgængelighed for personer med handicap i plejehjem, beskyttede boliger og § 112-institutioner findes i Statens Byggeforskningsinstituts (SBI's) "Boligstandard i plejehjem og andre institutioner", SBI-rapport 249, 1995.

Den omfatter kun boligforhold for ældre og voksne med handicap, som bor i institutioner. Den er baseret på et spørgeskema, hvor godt 80 % af plejehjem og beskyttede boliger og 62 % af institutioner for voksne med handicap har svaret.

Undersøgelsen viser, at ca. 54 % af plejehjemmene opfylder en norm, der siger:

- at kørestolsbrugere skal komme til alle værelser uden hjælp,
- at alle værelser skal have eget toilet og bad, og disse baderum skal være mere end 3 m²,
- at selve værelset skal være mere end 15 m²,

Skal badeværelse f.eks. være større end 4 m², er det ca. 31 % af værelserne, der opfylder normen.

Hvis man opstiller en tilsvarende norm for institutioner for voksne med handicap, så opfylder 14 % af værelserne denne norm.

Ser man alene på plejehjemsværelsernes tilgængelighed, var ca. 80 % af alle værelser tilgængelige for kørestolsbrugere og i 10 % var nogle værelser tilgængelige. Der er ikke noget om tilgængelighed i huset i øvrigt eller til adgangsforholdene. Der er heller ikke noget om retningsgivere for døve og blinde.

De beskyttede boliger har en ret høj standard. 3/4 har baderum, der er større end 4 m². Hvis man vælger at sige, at "de gode boliger" er boliger, som

- kørestolsbrugere kan komme til uden hjælp,
- er på over 40 m²,
- har baderum på over 3 m²,

så er 85 % af boligerne gode. Skal boligerne være mere end 40 m² og baderummene større end 4 m², så er 2/3 "gode".

Beskrivelse af gældende lovgivning

Regler for, hvordan adgangen til og indretningen af bygningerne, når det gælder daginstitutioner, plejehjem m.v., skal være tilrettelagt for personer med handicap, findes i Boligministeriets lovgivning.

Boligændring.

Efter bistandslovens § 59, stk. 1 kan der ydes nødvendig hjælp til indretning af boligen for at gøre den bedre egnet som opholdssted for personer med invaliditet eller varig sygdoms- eller aldersbetinget svagelighed. Dette gælder både for børn og voksne.

Det drejer sig om nødvendig hjælp til ændring og indretning af allerede bestående beboelse. Hjælpen kan ydes, uanset om modtageren bor i lejlighed, ejerlejlighed, eget hus eller har varigt ophold hos familie eller andre. Der vil kunne ydes hjælp til opførelse af en mindre tilbygning, til værelse eller lignende, når dette skønnes hensigtsmæssigt, men der kan ikke ydes hjælp til erhvervelse af ny bolig, jfr. i øvrigt pkt. 1-5 i Socialministeriets cirkulære af 17. december 1986 om hjælp til boligindretning, omsorgsarbejde og befordring efter bistandsloven.

Boligsift.

Efter bistandslovens § 48, stk. 1 har personer, der forsørger et barn under 18 år med et fysisk eller psykisk handicap i eget hjem, ret til at få dækket de nødvendige merudgifter ved forsørgelsen, der er en følge af handicapet. Dette gælder også højere boligudgifter ved anskaffelse af en ny bolig, der er nødvendig på grund af barnets handicap, jfr. pkt. 23 i Socialministeriets vejledning af 3. juli 1987 om hjælp efter bistandslovens § 48.

Efter bistandslovens § 48, stk. 4 har voksne i eget hjem med et vidtgående fysisk eller psykisk handicap også ret til at få dækket merudgifter, herunder højere boligudgifter ved anskaffelse af en ny bolig, der er nødvendig på grund af handicapet. Bestemmelsen tager dog som hovedregel sigte på ikke-pensionister. Der er dog en undtagelse. I særlige tilfælde kan der til personer med vidtgående fysiske handicap ydes dækning af udgiften ved ansættelse af hjælpere til pleje, overvågning og ledsagelse. I disse tilfælde kan der for pensionister bl.a. også dækkes højere boligudgifter ved boligsift, jfr. i øvrigt pkt. 38, 39, 49 og 51 i ovenstående vejledning af 3. juli 1987.

Handicapkompenserende ydelser i øvrigt.

Bistandsloven (BL) og pensionsloven (PL) omhandler ydelser, der i øvrigt kan kompensere for manglende tilgængelighed. Det kan dreje sig om hjælpemidler (BL §§ 43 og 58), hjemmehjælp (BL § 51-56), befordringsudgifter (BL § 61), støtte til merudgifter i øvrigt (BL § 48), hjælpeordning (BL § 48, stk. 4), invaliditetsydelse (PL § 18) m.v.

4.3 Sundhedsministeriet

Status for den fysiske tilgængelighed

Status for handicaptilgængelighed på sygesikringsklinikker, sygehuse, apoteker og visse institutioner under Sundhedsministeriet

Sundhedsministeriet har tilvejebragt et overblik over den fysiske tilgængelighed af et udpluk af landets sygehuse og apoteker.

Sundhedsministeriet har herudover i samarbejde med Sygesikringens Forhandlingsudvalg og Dansk Handicap Forbund taget initiativ til en undersøgelse af samtlige sygesikringsklinikkers handicapegnethed.

Sygehuse

Sundhedsministeriet har rettet henvendelse til 37 sygehuse, jævnt fordelt over hele landet. I alle amter samt Hovedstadens Sygehusfællesskab er spurgt større såvel som små sygehuse. 2 psykiatriske hospitaler samt to hospitaler med landsdelsfunktioner er ligeledes spurgt. 30 sygehuse har besvaret skemaerne.

Nedenstående skema viser, at sygehusene især med hensyn til adgangsvej, adgang til sygehuset, betjening af indgangsdør, skiltning og elevatorer er handicapvenlige.

SYGEHUSE

	Ja %	Nej %	Total 100 %
1. Handicapparkering			
- almindelige pladser	55	45	100
- særligt indrettede pladser	42	58	100
2. Niveaufri adgangsvej	90	10	100
3. Niveaufri adgang	84	16	100
4. Let betjent indgangsdør	74	26	100
5. Ledelinier for blinde og svagsynede	19	81	100
6. Tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer	81	19	100
7. Handicappoilet			
- på alle etager	55		
- på nogle etager	42		100
- på ingen etager	3		
8. Elevator eller lift til alle etager	84	16	100
9. Tilgængelighed indendøre			
- i hele bygningen	61		
- i dele af bygningen	35		
10. Teleslynge	13	87	100

Med hensyn til forekomsten af handicappoiletter har kun 3 pct. af sygehuse svaret, at der ikke findes handicappoilet. Mange (42 pct.) har handicappoiletter på nogle etager, mens hele 55 pct. har på alle etager. Relativt dårligt er antallet af sygehuse, der har ledelinier for blinde og svagsynede.

Apoteker

Sundhedsstyrelsens Lægemiddelafdeling har forestået undersøgelsen af den fysiske tilgængelighed til apotekerne.

Sundhedsstyrelsen har spurgt 30 tilfældigt udvalgte apoteker, herunder filialer, apoteks- og håndkøbsudsalg samt medicinudleveringssteder - ialt 86 adspurgte enheder. 22 af de 30 apoteker har udfyldt spørgeskemaet, hvilket svarer til 7,5 % af Danmarks apoteker. 7,1 % af apoteksfilialerne, 4,2 % af apoteksudsalgene, 5,4 % af håndkøbsudsalgene og 1,8 % af medicinudleveringsstederne har besvaret spørgeskemaet.

Resultatet af undersøgelsen fremgår af nedenstående skema:

APOTEKER (hovedapotek, filialer, apoteks- og håndkøbsudsalg samt medicinudlevering)

	Ja %	Nej %	Total 100%
1. Handicapparkering			
- almindelige pladser	44	56	100
- særligt indrettede pladser	12	88	100
2. Niveaufri adgangsvej	58	42	100
3. Niveaufri adgang	51	49	100
4. Let betjent indgangsdør	43	57	100
5. Ledelinier for blinde og svagsynede	4	96	100
6. Tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer	42	58	100
7. Handicapproilet	3	97	100
8. Elevator eller lift til alle etager	4	96	100
9. Tilgængelighed indendøre			
- i hele bygningen	27	73	100
- i dele af bygningen	58	42	100
10. Teleslynge	0	100	100

Oversigten viser bl.a., at ca. halvdelen af apotekerne m.v. har niveaufri adgangsvej og adgang, og 43 % har let betjent indgangsdør. Kun 4 % har elevator eller lift til alle etager, hvilket i langt de fleste tilfælde heller ikke er nødvendigt, fordi apoteket, håndkøbsudsalget eller lignende ofte ligger på én etage på gadeplan. 3 % har handicapproilet. Dele af bygningen er tilgængelig i 58 % af tilfældene, mens hele bygningen er tilgængelig i 27 %.

Apotekerne m.v. har i mange tilfælde særlige ordninger for medicinlevering til de kunder, der ikke selv kan komme ind på apoteket eller til apoteket. F.eks. kan der træffes individuelle aftaler om udbringning af medicin via hjemmeplejen, bud eller chauffør. Nogle steder kan kunderne blive eksperteret ude på gaden.

Sygesikringsklinikker

I 1994 foretog Sygesikringens Forhandlingsudvalg i samarbejde med Sundhedsministeriet og Dansk Handicap Forbund en undersøgelse af samtlige sygesikringsklinikkers handicapegnethed med hensyn til adgangsforhold og toiletforhold.

På grundlag af spørgeskemaundersøgelsen blev sygesikringens praksis opdelt i følgende fire kategorier efter grad af handicapegnethed:

- 1) Klinikker med både handicapegnet indgang og toilet.
- 2) Klinikker med handicapegnet indgang
- 3) Klinikker med handicapegnet toilet
- 4) **Ikke-handicapegnede** klinikker.

Kriteriet for, om en klinik er handicapegnet, er, at kørestolsbrugere, der ellers er selvhjulpne, også her kan klare sig ved egen hjælp i forhold til indgang og toilet.

Undersøgelsens resultater fremgår af nedenstående tabel 1-4.

Tabel 1

Oversigt over handicapforhold ved sygesikringens klinikker

	Kategori				Svar i alt	Praksis i alt	Svarprocent
	1	2	3	4			
Aim. lægehjælp	135	245	33	1.210	1.623	2.192	74,0 %
Spec. lægehjælp	125	160	31	579	895	1.427	62,7 %
Tandlægehjælp	88	209	49	1.372	1.718	2.273	75,6 %
Fysioterapi	118	168	35	267	588	1.048	56,1 %
Kiropraktik	8	24	11	120	163	202	80,7 %
Fodterapi	46	59	9	211	325	542	60,0 %
Psykologhjælp	5	15	7	139	166	213	77,9 %
Ialt	525	880	175	3.898	5.478	7.897	69,4 %

Kategori 1: Handicapegnet indgang og toilet (Der er både **handicapegnet** indgang til og handicapegnet toilet i klinikken)

Kategori 2: Handicapegnet indgang til klinik

Kategori 3: Handicapegnet toilet i klinik

Kategori 4: **Ikke-handicapegnet** klinik (Der er hverken handicapegnet indgang eller handicapegnet toilet i klinikken)

Tabel 2

Oversigt over handicapforhold ved **sygesikringsklinikker**
 Relativ fordeling

	Kategori				I alt
	1	2	3	4	
Aim. lægehjælp	8,3 %	15,1 %	2,0 %	74,6 %	100,0 %
Spec. lægehjælp	14,0 %	17,9 %	3,5 %	64,7 %	100,0 %
Tandlægehjælp	5,1 %	12,2 %	2,9 %	79,9 %	100,0 %
Fysioterapi	20,1 %	28,6 %	6,0 %	45,4 %	100,0 %
Kiropraktik	4,9 %	14,7 %	6,7 %	73,6 %	100,0 %
Fodterapi	14,2 %	18,2 %	2,8 %	64,9 %	100,0 %
Psykologhjælp	3,0 %	9,0 %	4,2 %	83,7 %	100,0 %
1 gennemsnit	9,9 %	16,5 %	4,0 %	69,5 %	100,0 %

Kategori 1: Handicapegnet indgang og toilet (Der er både handicap-egnet indgang til og handicapegnet toilet i klinikken)

Kategori 2: Handicapegnet indgang til klinik

Kategori 3: Handicapegnet toilet i klinik

Kategori 4: Ikke-handicapegnet klinik (Der er hverken handicapegnet indgang eller handicapegnet toilet i klinikken)

Tabel 3

Handicapforhold i de enkelte amter

	Kategori				Svar i alt	Praksis i alt	Svarprocent
	1	2	3	4			
Københavns kommune	56	52	29	511	648	1.143	56,7 %
Frederiksberg kommune	26	17	9	123	175	175	100,0 %
Københavns amt	9	156	0	532	697	1.222	57,0 %
Frederiksborg amt	24	61	8	417	510	536	95,1 %
Roskilde amt	49	43	13	116	221	367	60,2 %
Vestsjællands amt	3	42	0	252	297	415	71,6 %
Storstrøms amt	69	39	18	114	240	360	66,7 %
Bornholms amt	2	0	27	24	53	65	81,5 %
Fyns amt	11	71	3	303	388	628	61,8 %
Sønderjyllands amt	53	34	14	83	184	308	59,7 %
Ribe amt	17	62	0	138	217	253	85,8 %
Vejle amt	23	50	6	209	288	376	76,6 %
Ringkøbing amt	18	72	1	130	221	312	70,8 %
Århus amt	10	98	6	593	707	888	79,6 %
Viborg amt	60	20	21	89	190	228	83,3 %
Nordjyllands amt	95	63	20	264	442	621	71,2 %
I alt	525	880	175	3.898	5.478	7.897	69,4 %

Kategori 1: Handicapegnet indgang og toilet (Der er både handicap-egnet indgang til og handicapegnet toilet i klinikken)

Kategori 2: Handicapegnet indgang til klinik

Kategori 3: Handicapegnet toilet i klinik

Kategori 4: Ikke-handicapegnet klinik (Der er hverken handicapegnet indgang eller handicapegnet toilet i klinikken)

Tabel 4

Handicapforhold i de enkelte amter
Relativ fordeling

	Kategori				Svar i alt
	1	2	3	4	
Københavns kommune	8,64 %	8,02 %	4,48 %	78,86 %	100,0%
Frederiksberg kommune	14,86 %	9,71 %	5,14 %	70,29 %	100,0%
Københavns amt	1,29%	22,38 %	0,00 %	76,33 %	100,0 %
Frederiksborg amt	4,71 %	11,96%	1,57 %	81,76%	100,0 %
Roskilde amt	22,17%	19,46%	5,88 %	52,49 %	100,0 %
Vestsjællands amt	1,01 %	14,14 %	0,00 %	84,85 %	100,0 %
Storstrøms amt	28,75 %	16,25 %	7,50 %	47,50 %	100,0 %
Bornholms amt	3,77 %	0,00 %	50,94 %	45,28 %	100,0 %
Fyns amt	2,84 %	18,30 %	0,77 %	78,09 %	100,0%
Sønderjyllands amt	28,80 %	18,48 %	7,61 %	45,11%	100,0 %
Ribe amt	7,83 %	28,57 %	0,00 %	63,59 %	100,0 %
Vejle amt	7,99 %	17,36%	2,08 %	72,57 %	100,0%
Ringkøbing amt	8,14 %	32,58 %	0,45 %	58,82 %	100,0%
Århus amt	1,41 %	13,86%	0,85 %	83,88 %	100,0%
Viborg amt	31,58%	10,53 %	11,05%	46,84 %	100,0%
Nordjyllands amt	21,49%	14,25 %	4,52 %	59,73 %	100,0%
1 gennemsnit	9,58 %	16,06 %	3,19%	71,16%	100,0 %

Kategori 1: Handicapegnet indgang og toilet (Der er både handicap-egnet indgang til og handicapegnet toilet i klinikken)

Kategori 2: Handicapegnet indgang til klinik

Kategori 3: Handicapegnet toilet i klinik

Kategori 4: **Ikke-handicapegnet** klinik (Der er hverken handicapegnet indgang eller handicapegnet toilet i klinikken)

Hovedresultatet af undersøgelsen er, at i gennemsnit ca. 30 pct. af sygesikringens klinikker har handicapegnet indgang og/eller handicapegnet toilet, medens ca. 70 pct. af klinikkerne ikke er handicapegnede.

Alene 10 pct. af klinikkerne har både handicapegnet indgang og toilet. For så vidt angår handicapforholdene inden for de enkelte specialer, er forholdene bedst inden for fysioterapi, hvor ca. 55 pct. af klinikkerne har handicapegnet adgang og/eller toilet. Indenfor almen lægehjælp gjaldt dette alene ca. 25 pct. af klinikkerne.

Handicapforholdene i de enkelte amter varierer meget. Der er en høj grad af sammenhæng med andelen af bymæssig bebyggelse, således at handicapforholdene er bedst i amter med en lav grad af bymæssig bebyggelse. F.eks. har ca. 55 pct. af klinikkerne i Sønderjyllands Amt handicapegnet adgang og/eller toilet, mens det kun gælder for ca. 16 pct. af klinikkerne i Århus Amt.

Beskrivelse af gældende lovgivning

Udover gennem byggelovgivningens krav om fysisk tilgængelighed for handicappede er handicapforholdene på institutionerne i Sundhedsministeriets ressort reguleret via overenskomster og en bekendtgørelse og et cirkulære.

A. Overenskomsterne indgået mellem Sygesikringens Forhandlingsudvalg og de sundhedsfaglige organisationer

1. Praktiserende Lægers Organisation.

I overenskomsten for alment praktiserende læger skal det på listen over læger være anført, i hvilket omfang de adgangs- og indretningsmæssige forhold vedrørende konsultationslokalerne tilgodeser bevægelseshandicappede patienter, jf. § 28, stk. 2.

Ifølge § 40 skal der ved etablering, indretning og ændring af lægens konsultationslokale tilstræbes hensigtsmæssige forhold for bevægelseshæmmede, såvel med hensyn til adgangsforholdene til konsultationslokalerne som med hensyn til indretning af disse.

2. Foreningen af Speciallæger.

Ifølge overenskomsterne for speciallægerne (øre-, øjen- samt anden speciallægehjælp) foretager amtskommunen/kommunen en samlet planlægning for tilrettelæggelsen af den ambulante speciallægebetjening i den pågældende amtskommune/kommune.

Ved planlægningen skal det tilstræbes, at der i amtskommunen er et tilstrækkeligt antal speciallægepraksis, hvortil der er handicapvenlig adgang, jf. de tre overenskomster henholdsvis § 12, stk. 2, § 12, stk. 2 og § 13, stk. 2.

3. Dansk Tandlægeforening.

I overenskomsten med Dansk Tandlægeforening er det anført, at det skal fremgå over fortegnelsen over tandlæger, om klinikken kan modtage bevægelseshæmmede patienter, jf. § 24, stk. 2.

4. Danske Fysioterapeuter.

I overenskomsten med Danske Fysioterapeuter er det anført, at praksisbeskrivelsen af fysioterapeutpraksis skal indeholde alle nødvendige og relevante oplysninger. Som eksempel er nævnt oplysninger om adgangsforholdene for handicappede samt en beskrivelse af, om klinikkernes indretning i øvrigt er handicapegnet.

Adgangsforhold og indretning af fysioterapiklinikker er i øvrigt også reguleret ved bekendtgørelse og cirkulære - se afsnit B og C.

5. Landsforeningen af statsautoriserede Fodterapeuter.

I overenskomsten med fodterapeuterne skal det på fortegnelsen over fodterapeuter bl.a. fremgå, om der er handicapegnet adgang til klinikken.

6. Øvrige overenskomster.

Der er ikke bestemmelser om **handicapegnet** adgangsforhold og indretning af klinikken i overenskomsterne for andre af de faggrupper, som Sygesikringens Forhandlingsudvalg har indgået overenskomst med. Det drejer sig om kiropraktorerne og psykologerne.

B. Bekendtgørelser

Sundhedsstyrelsen har i medfør af § 9 i lov om offentlig sygesikring udstedt bekendtgørelse nr. 580 af 14. december 1981 om indretning af klinikker for fysioterapi, på hvilke der ydes behandling med tilskud fra den offentlige sygesikring.

Bekendtgørelsen skitserer i 12 punkter en række krav, som fysioterapiklinikkerne skal opfylde for at blive godkendt af amtsrådet samt Københavns og Frederiksberg kommuner. For så vidt angår bevægelseshandicappede, kræves det almindeligvis, at adgangen til klinikken er egnet for bevægelseshæmmede.

Under særlige omstændigheder kan der ved godkendelse tillades afvigelser fra kriterierne, såfremt embedslægen skønner, at afvigelserne er af uvæsentlig betydning for klinikkens egnethed.

C. Cirkulærer

Sundhedsstyrelsen har i medfør af § 9 i lov om offentlig sygesikring udstedt cirkulære af 14. juli 1982 om klinikker for fysioterapi, på hvilke der ydes behandling med tilskud fra den offentlige sygesikring.

Cirkulæret uddyber ovennævnte bekendtgørelse og giver bl.a. eksempler på krav, der ikke kan betragtes som uvæsentlige, og som skal være opfyldt, for at en klinik kan godkendes til fysioterapiklinik.

4.4 Kulturministeriet

Status for den fysiske tilgængelighed

Tilgængelighed ved bygninger tilhørende store eller større stats- eller selvejende institutioner med statstilskud under Kulturministeriet.

Det drejer sig om 40 bygninger tilhørende 34 institutioner, som hører under Kulturministeriet.

7 bygninger tilhørende Kulturministeriet hører direkte under Boligministeriet, Slots- og Ejendomsstyrelsen, og er derfor ikke omfattet af nedenstående oversigt.

De 40 bygninger har givet følgende procentvise svarfordeling :

	Ja	Nej
1. Handicapparkering:		
- Almindelige pladser	20%	80%
- Særligt indrettede pladser	5%	95%
2. Niveaufri adgangsvej:	40%	60%
3. Niveaufri adgang:	33%	67%
4. Indgang:		
- Let betjent indgangsdør	28%	72%
- Såfremt udadgående dør, 50 cm friplads	15%	85%
5. Ledelinie for blinde og svagsynede:	0 %	100 %
6. Skiltning:		
- Tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer	20%	80%
- Punktskriftafmærkning	5%	95%
7. Handicapp toilet:		
- på alle etager	20%	80%
- på nogle etager	30%	70%
- på ingen etager	50%	
8. Elevator eller lift til alle etager:	38%	62%
9. Tilgængelighed inden døre:		
- i hele bygningen	35%	65%
- I dele af bygningen	30%	70%
10. Teleslynge:	8%	92%

Bygningerne er opført:

Opført år	Antal	Antal fredet	Antal ikke fredet	Ikke oplyst
1604-1800	12	11	0	1
1800-1900	5	3	2	0
1900-1950	8	1	6	1
1950-1996	6	0	5	1

Bygningernes anvendelse fordelt på bibliotek, museum, undervisning og andet:

	Bibliotek	Museum	Undervisning	Andet
Antal	6	15	14	5

Folkebibliotekerne

Statens Bibliotekstjeneste har afgivet følgende udtalelse vedr. status for fysisk tilgængelighed for handicappede inden for folkebiblioteksområdet:

"Allerede fra begyndelsen af 70'erne, da bygningsreglementet fik bestemmelser om bygningers tilgængelighed for handicappede, tog det daværende Bibliotekstilsyn i sin vejledning ved planlægning af nye bibliotekslokaler spørgsmålet op og gjorde kommunerne opmærksomme på, at det er vigtigt at sikre også handicappede gode adgangsforhold til biblioteksbygninger, så de på lige fod med andre kan benytte folkebibliotekerne.

Det er indtrykket, at folkebibliotekerne opført inden for de sidste 15 år stort set opfylder krav om hensigtsmæssige adgangsforhold, bortset fra punktet ledelinjer for blinde og svagsynede. Et særligt problem er, at der er en række ældre **biblioteksbygninger**, som ikke opfylder de 10 tilgængelighedskriterier, fordi de er opført før dette tidspunkt.

Et specifikt biblioteksproblem er, at samlingerne på grund af pladsnød kan være opstillet så tæt og på høje reoler, hvad der gør det svært for personer i kørestol selv at fremtage materialer.

Et særligt problem er bogbusserne (ca. 50), som først ved nyindkøb i de senere år er blevet forsynet med lift.

Der findes i dag 900 biblioteksafdelinger med offentlig adgang."

De tilskudsberettigede lokale museer

Statens Museumsnævn har afgivet følgende udtalelse **vedrørende** status for fysisk tilgængelighed for handicappede indenfor lokalmuseumsområdet:

"Som en af landets mest besøgte institutionstyper er det naturligt, at museerne allerede længe har været særdeles bevidste om betydningen, og dermed nødvendigheden af at forbedre de handicappedes muligheder for at nyde godt af museernes tilbud på linie med andre ikke-handicappede borgere. Museerne har gjort og gør fortsat en betydelig indsats for at forbedre disse muligheder.

Man må imidlertid gøre sig klart, at vilkårene for fysisk handicappede typisk er betingede af de bygningsmæssige forhold, og at museerne kun sjældent huses i nye bygninger, opført til formålet og dermed selvsagt med skyldigt hensyn også til fysisk handicappede.

De fleste museumsbygninger er tværtimod oftest ældre, umoderne bygninger, der ikke sjældent af netop denne grund er blevet overladt til det pågældende museum.

Museerne tillægger imidlertid spørgsmålet stor betydning, hvilket også fremgår af "Museumsguide Danmark", der opererer med en fast signatur for handicap-adgang. Da de bygningsmæssige forhold i den ældre bygningsmasse kan være stærkt varierende, er det dog nødvendigt at forespørge det enkelte museum om handicapadgangens omfang."

Beskrivelse af gældende lovgivning

De under Kulturministeriet hørende bygninger er for så vidt angår fysisk tilgængelighed for handicappede omfattet af Boligministeriets lovgivning, reglementer m.m. Kulturministeriet har ikke fastsat regler for handicaptilgængelighed.

4.5 Forskningsministeriet

Status for den fysiske tilgængelighed

Forskningsministeriet ejer ikke selv bygninger. De bygninger, ministeriet anvender, er omfattet af Boligministeriets undersøgelse.

Beskrivelse af gældende lovgivning

Det eneste område under ministeriet, hvor der stilles krav til fysisk tilgængelighed, er i det nye forslag til "Bekendtgørelse for betalingstelefoner". I udkastet til bekendtgørelsen stilles **der for** første gang krav om tilgængelighed til de lokaliteter, som betalingstelefoner anbringes i. Udkastet ligger i øjeblikket til behandling i EU-kommissionen.

På baggrund af blandt andet henvendelser fra de danske brugerorganisationer har de danske telemyndigheder over for EU-kommissionen taget initiativ til at indføre krav om teleterminalers tilgængelighed for handicappede i teleterminaldirektivet, der i sin nuværende udformning kun stiller tekniske krav. EU-kommissionen ser positivt på sagen og vil igangsætte en undersøgelse, der skal vurdere konsekvenserne af eventuelle handicapkrav i direktivet. Undersøgelsen er blevet udsendt i licitation, og et engelsk ledet konsortium skal udføre arbejdet.

Regeringen har i april 1996 udarbejdet "**Info-samfundet** for alle - den danske model, som består af to dele. Den ene del er en IT-politisk redegørelse 1996 til Folketinget og den anden del en IT-politisk handlingsplan 1996. Handlingsplanen er opdelt i 11 politikker med tilhørende initiativer. Allerede i politik 1 skriver regeringen, at der må sikres løsninger, som tilgodeser handicappedes muligheder for specielle tjenester og ydelser, og at der i højere grad bør **sæt**-ses på et universelt design, der kan bruge af alle borgere. I redegørelsen nævnes, at regeringen har taget initiativ til en særlig handlingsplan for handicappede og IT. Forskningsministeriet har netop færdiggjort en IT-handlingsplan for handicappede. Handlingsplanen er udarbejdet i samarbejde med brugerorganisationerne og andre aktører på området.

På en række områder vil tilgængelige IT-produkter og tjenester kun kunne anvendes, hvis de fysiske omgivelser, hvori terminalerne anbringes, er tilgængelige. Det betyder, at terminaler og software, der er konstrueret med henblik på at være tilgængelige for ældre og handicappede, i praksis kun vil være tilgængelige, hvis bygningerne, de anbringes i, er tilgængelige for disse grupper.

4.6 Miljø- og Energiministeriet

Status for den fysiske tilgængelighed

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet en oversigt over den fysiske tilgængelighed ved de af statens bygninger, som hører under ministeriet. Der er kun medtaget bygninger, der er offentligt tilgængelige.

Oversigten omfatter 135 bygninger, som alle er ejet af Miljø- og Energiministeriet og administreres af Skov- og Naturstyrelsen. Bygningerne fordeler sig på 5 kategorier, som det fremgår af nedenstående skema 1:

Skema 1

Bygning	Kontor	Toiletter	Naturskoler	Udstilling	Camping	Ialt
Total	26	52	24	20	13	135
%	19	38	18	15	10	100

De vurderede bygninger fordeler sig som nedenfor på de 10 konkrete kriterier for fysisk tilgængelighed.

Skema 2

	Ja%	Nej%
1. Handicapparkering		
- alm. pladser	23	77
- sær. pladser	0,5	99,5
2. Niveaufri adgangsvej	56	44
3. Niveaufri adgang	42	58
4. Let betjent indgangsdør	37	63
5. Ledelinie for blinde og svagsynede	0,5	99,5
6. Tydelig og velbelyst skilting/piktogram	35	65
7. Handicaptolletter	67	33
8. Elevator	0,5	99,5
9. Tilgængelighed inden døre	72	28
10. Teleslynge	0	100

Bemærkninger til ovenstående skema:

- ad 1. Stort set alle bygninger ligger i den frie natur med rigelige parkeringspladser.
- ad 5. Der findes 2 anlæg.
- ad 7. Stort set alle bygninger er i 1 plan, derfor er der ikke specificeret ud på etager.
- ad 8. Der findes 3 anlæg.

Herudover kan nævnes, at der blandt de 135 bygninger er flere fredede bygninger, der anvendes til museumsformål, bl.a. ødekirker, hvor det vanskeligt lader sig gøre at foretage større indgreb.

Skema 3 viser, hvordan de 10 kriterier procentvis fordeler sig på de enkelte bygningskategorier:

Skema 3

	Kontor	Toilet	Naturskoler	Udstilling	Camping
1. Handicaparkering					
- alm. pladser	19	35	1	1	38
- sær.pladser	0	1	0	0	23
2. Niveaufri adgangsvej	34	62	71	32	77
3. Niveaufri adgang	1	56	46	32	77
4. Let betjent indgangsdør	26	42	42	1	70
5. Ledelinier for blinde og svagsynede	0	0	0	0	0
6. Tydelig og velbelyst skiltning/piktogram	19	38	33	26	70
7. Handicaptolletter	65	71	83	42	77
8. Elevator	0	0	0	0	0
9. Tilgængelighed inden døre	53	73	71	53	77
10. Teleslynge	0	0	0	0	0

Veje, stier m.v.

Udover de ovennævnte handicapegnet faciliteter findes der på de arealer, der administreres af Skov- og Naturstyrelsen, ca. 2.800 km skovveje og stier, som i praksis benyttes til kørsel med kørestol, selvom de har andre hovedformål.

Der findes to særligt indrettede og afmærkede handicapegnet naturstier, 4 handicapegnet fugletårne og 3 særligt indrettede, handicapegnet fiskepladser.

Hertil kommer, at et meget stort antal rastepladser og grillpladser er placeret og indrettet, så de i al almindelighed er lettilgængelige for bevægelseshandicappede, barnevogne og kørestole.

Beskrivelse af gældende lovgivning

Bygningsfredningsloven

Lov om bygningsfredning, lovbekendtgørelse nr. 81 af 10. februar 1986, som ændret ved lov nr. 284 af 27. april 1994.

Efter bygningsfredningslovens § 10, stk. 1, kræver alle bygningsarbejder vedrørende en fredet bygning tilladelse fra miljøministeren (Skov- og Naturstyrelsen), hvis arbejderne går ud over almindelig vedligeholdelse.

For så vidt angår arbejder, der tilsigter at forbedre tilgængeligheden for handicappede, er praksis, at Skov- og Naturstyrelsen tager stilling fra sag til sag, og afgørelser træffes i forhold til den enkelte ansøgning.

Oftest forelægges ansøgninger om tilvejebringelse af adgang for handicappede for Det Særlige Bygningssyn, hvis holdning er så vidt muligt at imødekomme disse ansøgninger, hvis byggearbejderne kan udføres med respekt for fredningsinteresserne.

Campingreglementet

Lov om sommerhuse og campering m.v., lovbekendtgørelse nr 920 af 22. december 1989, som ændret ved lov nr. 388 af 6. juni 1991. Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 593 af 4. september 1986 om tilladelse til udlejning af arealer til campering og om indretning og benyttelse af campingpladser (campingreglement), som ændret ved bekendtgørelse nr. 74 af 5. februar 1990. Miljøministeriets cirkulære af 4. september 1986 om campingpladser, som ændret ved cirkulære nr. 19 af 5. februar 1990. Miljøministeriets vejledning nr. 20 af 5. februar 1990 om campingpladser (campinghytter og campingparker).

Efter § 3 i sommerhusloven kan miljø- og energiministeren fastsætte forskrifter om indretning og benyttelse af campingpladser, og efter § 2, stk. 3, i byggeloven finder denne lov ikke anvendelse på transportable konstruktioner, der er tilladt opstillet i medfør af lov om sommerhuse og campering m.v., d.v.s campingvogne og campinghytter. Byggeloven og bygningsreglementet gælder derimod for servicebygningerne på campingpladserne.

De regler om indretning af campingpladser, der er fastsat i campingreglementet, tager sigte på brandmæssige og hygiejniske forhold.

Vejledende regler om indretning af campingpladser, bl.a. for så vidt angår handicaptilgængelighed, findes i Campingrådets opslagsværk **CAMPING-PLADSEN**, der ajourføres ved udsendelse af rettelsesblade. Campingrådet udgiver også en officiel fortegnelse over de godkendte campingpladser med nærmere oplysninger om pladserne. I fortegnelsen fra 1996 er der en oversigt over campingpladser, der har mindst et handicaprum, der er nærmere defineret i rådets klassifikationskrav. Det har ca. 230 af de 528 godkendte campingpladser.

Lokalplaner - lov om planlægning.

Lov om planlægning, lovbekendtgørelse nr. 746 af 16. august 1994, som ændret ved lov nr. 311 af 17. maj 1995. Planstyrelsens vejledning om planloven nr. 67 af 20. maj 1992 og Miljøministeriets vejledning nr. 172 af 15. oktober 1993 om ændringer i lov om planlægning.

I lokalplaner kan kommunalbestyrelsen bl.a. optage bestemmelser om vej- og stiforhold og andre forhold af færdselsmæssig betydning, om bebyggelsers beliggenhed på grundene, herunder om den terrænhøjde, hvori en bebyggelse skal opføres, om anvendelse af de enkelte bygninger og om udformning, anvendelse og vedligeholdelse af ubebyggede arealer, herunder om terrænregulering.

Der kan endvidere fastsættes bestemmelser om den ydre udformning af bebyggelse, hvorimod en lokalplan som hovedregel ikke kan regulere den indvendige indretning af bebyggelse. Det sker i bygningsreglementet.

Det er konstateret, at anvendelsesbestemmelserne i den type lokalplaner, der forbeholder bebyggelsernes stueetager til butiksformål, kan være til hinder for, at sundhedsklinikker bliver placeret i stueetagen.

4.7 Undervisningsministeriet

Status for den fysiske tilgængelighed

Undervisningsministeriets område kan opdeles i følgende hovedområder:

- 1) *Skoler for elever i undervisningspligtig alder*
  - folkeskoler
  - frie grundskoler
  - efterskoler

- 2) *Undervisningsinstitutioner for unge og voksne*
  - gymnasiale institutioner
  - erhvervsrettede uddannelsesinstitutioner
  - voksenuddannelsesinstitutioner
  - universiteter og højere læreranstalter
  - folkehøjskoler.

Ad 1) Skoler for elever i undervisningspligtig alder:

Kommunale skoler

Hovedparten af de ca. 2.500 skoler for elever i undervisningspligtig alder er kommunale, idet kommunerne driver 1.750 folkeskoler, hvor ca. 90 % af eleverne i den undervisningspligtige alder modtager undervisning. Ca 10 % af eleverne er indmeldt på en fri grundskole eller en efterskole.

Centret for Ligebehandling af Handicappede har foretaget en undersøgelse om fysisk tilgængelighed på folkeskoler (udgivet maj 1996). Undersøgelsen viser bl.a., at 31 kommuner ikke har kørestolsegne skoler.

Kommunerne vurderer selv, at 40 % af folkeskolerne er tilgængelige for elever i kørestol.

Efter en detaljeret gennemgang af 113 skoler konkluderer Centret for Ligebehandling af Handicappede, at kun 2,3 % af folkeskolerne er fuldt tilgængelige for elever i kørestol.

Af de skoler, kommunerne selv vurderer som fysisk tilgængelige, mangler 58 % handicapegnede klasselokaler, 62 % har ikke kørestolsegne faglokaler, 70 % har ikke kørestolsegnet administrationsafdeling, 76 % af skolerne har ikke kørestolsegnet gymnastiksal og 82 % af skolerne mangler omklædnings- og bedefaciliteter for kørestolselever.

Det er i denne forbindelse vigtigt at være opmærksom på, at folkeskolerne, udover at være skole for eleverne, er en stor arbejdsplads for lærere, pædagoger og administrativt personale samt lokalområdets kulturelle samlingssted, afstemningssted ved valg, mødested for en lang række klub- og foreningsaktiviteter og rammen om megen fritidsundervisning. Folkeskolerne er således stedet for utrolig mange aktiviteter.

Nogle kommuner har handicapudvalg, der rapporterer til de politiske udvalg om handicapforhold i kommunen, forestår undersøgelser og udarbejder forslag til handleplaner.

Frie grundskoler og efterskoler

750 frie grundskoler og efterskoler underviser ca 10% af eleverne i den undervisningspligtige alder. Skolerne er selvejende institutioner. Der eksisterer ikke, så vidt Undervisningsministeriet ved, en mere landsdækkende undersøgelse af disse skolars tilgængelighed.

I begyndelsen af 90'erne gav Undervisningsministeret tilskud til, at 9 efterskoler blev ombygget, så de er egnede til fysisk handicappede elever.

Der må forventes at være problemer omkring tilgængelighed ved en stor del af skolerne.

Amtskommunale folkeskoler

De amtskommunale folkeskoler underviser knap 6.000 elever, alle med svære handicap, og hovedparten af kørestolseleverne undervises her. Skolerne er ikke med i Centret for Ligebehandling af Handicappedes undersøgelse om tilgængelighed. Skolerne er i stort omfang indrettet under hensyn til kørestolselever, det er dog et fåtal af skolerne, hvor kørestolselever ubesværet kan komme overalt på skolen ved egen hjælp.

Ad 2) Undervisningsinstitutioner for unge og voksne:

Uddannelses - og undervisningsinstitutioner for unge og voksne lader sig ikke entydigt placere. En stor part - gymnasier og HF-kurser, social- og sundhedsuddannelserne og VUC - hører under amterne, mens en anden part - erhvervsskoler, højskoler, fritidsundervisning, private gymnasier og seminarier - er selvejende institutioner. De højere læreranstalter, seminarier, en række højskoler mv. hører under Undervisningsministeriet.

De videregående uddannelser

De Videregående Uddannelser gennemføres på 109 institutioner m.v. Der undervises ca. 20.000 studerende, og der er ansat personale svarende til ca. 21.000 årsværk, heraf administrativt personale ca. 9.000 årsværk. 90% af den samlede brug af bygningerne udgøres således af studerende.

Af ovennævnte 109 institutioner er 44 statsinstitutioner og 65 selvejende institutioner. En del af institutionerne har indgået private lejemål, en del selvejende institutioner lejer sig ind i statsejendomme. Kun for de statsejede ejendomme har Undervisningsministeriet det bygningsmæssige ansvar. Det samlede statsejede bygningsareal udgør ca. 1,5 mio. m².

Undervisningsministeriet har undersøgt den fysiske tilgængelighed ved landets institutioner for videregående uddannelser. Det drejer sig om såvel statsejede institutioner og en del af bygningerne er lejemål. 89 institutioner fordelt på 146 bygninger indgår i nedenstående tabel:

De 146 bygninger har givet følgende procentvise svarfordeling:

	Ja %	Nej %
1. Handicapparkering		
- almindelige pladser	32	68
- særligt indrettede pladser	17	83
2. Niveaufri adgangsvej	70	30
3. Niveaufri adgang	50	50
4. Let betjent indgangsdør	32	68
5. Ledelinier for blinde og svagsynede	1	99
6. Tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer	35	65
7. Handicaptoliet		
- på alle etager	11	89
- på nogle etager	32	68
- på ingen etager	54	46
8. Elevator eller lift til alle etager	36	64
9. Tilgængelighed inden døre		
- i hele bygningen	30	70
- i dele af bygningen	58	42
10. Teleslynge	5	95

Erhvervsskoler

Erhvervsskolerne er selvejende institutioner, hvor bestyrelsen er ansvarlig for skolens drift og forvaltningen af de statslige tilskud. De ca. 150 erhvervsskoler er handelsskoler, tekniske skoler, landbrugsskoler m.fl. Ifølge erhvervsskolelovens § 10 a, stk. 2 er skolen forpligtet til at vedligeholde sine bygninger på et forsvarligt niveau i overensstemmelse med en af bestyrelsen godkendt flerårig plan, og til at sikre en forsvarlig standard af udstyr m.v. til de tilskudsberettigede aktiviteter.

Undervisningsministeriet yder tilskud til uddannelser, administration, ledelse og bygningsdrift på erhvervsskolerne med udgangspunkt i skolens aktivitet målt i årselever. Fastsættelsen af tilskud er uafhængig af standarden af skolens eksisterende bygningsmasse. Indtil 1995 kunne der kun opnås tilskud til omkostninger i forbindelse med lejemål og ejendomme, som var godkendt af Undervisningsministeriet. Ved overgangen til det ny tilskudssystem blev der gjort en ekstraordinær indsats for at istandsætte bygninger m.v. på erhvervsskolerne.

Efter 1. januar 1995 er det den enkelte erhvervsskoles ansvar, at bygninger m.v. har en forsvarlig standard.

Erhvervsskolerne skal følge bygningsreglementet. Herudover findes ikke særlige vejledninger m.v. om indretning af erhvervsskoler.

I forbindelse med modtagelse af elever med særlige behov kan skolerne trække på fagkonsulenter, som rådgiver med henblik på at sikre, at eleverne kan opnå en faglig kompetence på det niveau, der er fastsat for den valgte uddannelse. Der kan gives tilskud til særlig specialpædagogisk støtte. Men tilskud kan ikke gives til bygningsændringer.

Punktundersøgelse

Ministeriet har som en punktundersøgelse rettet henvendelse til alle uddannelsesinstitutioner for unge og voksne i ét amt. Uddannelsesinstitutionerne har fået tilsendt Boligministeriets skema og vejledning. 85% af institutionerne har besvaret skemaet.

Besvarelsene viser bl.a., at
30% af institutionerne har handicapparkering,
71% har niveaufri adgang og
30% har let betjent indgangsdør.

30% af institutionerne har ikke handicaptoliet og
47% er kun tilgængelig i dele af bygningen, mens
29% af institutionerne har elevator til alle etager.

Relativt dårligt er antallet af uddannelsesinstitutioner med teleslynge og ledelinier for blinde/svagsynede. Én institution har teleslynge og ingen har ledelinier. Kun 23% af institutionerne har tydelig skiltning.

Der eksisterer herudover ikke Undervisningsministeriet bekendt undersøgelser af tilgængeligheden til institutioner, som uddanner og underviser voksne. Det er dog sandsynligt, at de fleste amter har lavet lokale undersøgelser over de institutioner, amtet selv ejer.

Beskrivelse af gældende lovgivning

Reglerne for institutioner under Undervisningsministeriet findes i Boligministeriets lovgivning.

11979 udsendte Undervisningsministeriet en samlet vejledning "Skoleindretning for elever med handicap" til skolemyndighederne i amter og kommuner. Vejledningen peger på de bygningsmæssige krav, der må stilles til skoler, hvor man skal modtage elever med forskellige handicap.

4.8 Trafikministeriet

Trafikministeriet har på grund af de specifikke forhold, der gør sig gældende på trafikområdet, ikke foretaget en status på grundlag af de skemaer, udvalget har udarbejdet. Trafikministeriet har derfor valgt nedenstående form på sin status, der suppleres med en redegørelse for ministeriets arbejde med handicapområdet:

En række af de administrationsbygninger, der henhører under Trafikministeriet, er med i Boligministeriets oversigt, hvorfor de ikke nævnes specielt her.

Trafikministeriets virksomhed er i relation til udvalgets arbejde herudover rettet mod anlæg og vedligeholdelse af transportinfrastruktur, herunder postvirksomhed og regulering og/eller drift af forskellig transportvirksomhed.

Postvirksomhed

I midten af 1980'erne foretog det daværende Post- og Telegrafvæsen en landsomfattende registrering af adgangsforholdene ved posthusene.

På grundlag af registreringen blev der iværksat udbedring af forholdene. Udbedringen blev gennemført over en periode på 5 år.

Ved ganske få posthuse - især sådanne, der er placeret i lejede lokaler - har det beklageligvis på grund af vej- eller bygningskonstruktive forhold ikke været muligt at tilvejebringe handicapegnet adgangsforhold. De fleste af disse posthuse vil imidlertid, når lejlighed hertil foreligger, blive flyttet til andre lokaler.

Ved Købmagergades Postkontor, som er delvis fredet, er der netop påbegyndt en større renovering af blandt andet stueetagen. Der er her opnået accept fra fredningsmyndighederne af, at der etableres en handicapegnet tilgængelighed.

I en anden fredet bygning har det ikke været muligt at opnå myndighedernes tilladelse til at etablere handicaplift i tilslutning til hovedindgangen. En sådan er i stedet blevet placeret ved bygningens bagindgang, hvortil der ved skiltning henvises.

Ved alle posthuse, som er opført i 1982 eller senere, er adgangsforholdene med mere etableret i overensstemmelse med Bygningsreglementets bestemmelser herom.

Det er således Post Danmarks opfattelse, at De Forenede Nationers Standardregel nr. 5 med ganske få undtagelser er opfyldt for så vidt angår landets posthuse.

Togtrafik og -stationer

Et flertal af de danske Intercity-stationer og større bystationer udenfor hovedstadsområdet er indrettet med såvel elevatorer som handicaptolletter. Der er i vidt omfang i forbindelse med ombygningsarbejder og moderniseringer af disse stationer etableret enkle og klare ganglinier, ledelinier og markering af øverste/nederste trappetrin og etableret automatiske døre. Der er endvidere opsat betalingstelefoner, der kan benyttes af kørestolsbrugere og etableret teleslynger i billetsalg. Der findes på en række stationer mobile stationsbundne kørestolslifte (ialt 50 stk).

Intercitytogene er indrettet med brede adgangsdøre med plads til kørestol, og der er indrettet toilet egnet for kørestolsbrugere og handicappede. Eurocity-togene er ligeledes indrettet med mindst et handicaptollet pr. togstamme.

Regionaltogene er blevet ombygget, så der er pladser for kørestolsbrugere med ekstra gulvplads. Der er dog ikke etableret handicaptolletter i regionaltogene.

I løbet af 1995/96 er indsat nye elektriske regionaltog på strækningen København-Korsør og København-Helsingør. Disse regionaltog skal, når Storbæltforbindelsen er taget i brug, ligeledes køre mellem bl.a. København og Padborg. Togene er handicapegnede for så vidt angår adgangsdøre, siddepladser og handicaptolletter.

S-togsstationerne i Hovedstadsområdet er ved ombygninger og nybyggeri blevet forsynet med elevatorer og handicaptolletter. Således har foreløbig 75 ud af 83 S-togsstationer (inkl. strækningen Hillerød-Helsingør) fået niveaufri adgang til perron fra forplads/station enten i form af direkte adgang eller ved rampe eller elevator.

S-togene er forsynet med ramper i førervognen, som lægges ud af S-togsføreren. DSB er i færd med at udskifte S-togene. De første 8 vil være leveret i løbet af 1997, og DSB forventer i løbet af 1997 at bestille yderligere 112 S-togssæt. Til glæde for kørestolsbrugere, gangbesværede og passagerer med barnevogne m.v. forudsættes de nye S-tog udstyret med automatiske ramper ved døråbningerne nærmest førerrummene. Med henblik på at sikre en såvel funktionsduelig som sikkerhedsmæssig forsvarlig løsning er der igangsat et udviklingsprojekt i samarbejde med bl.a. Erhvervsfremmestyrelsen. Det er forventningen, at automatiske ramper allerede fra starten kan blive indbygget i serieleverancen på de 112 S-togssæt, mens der for så vidt angår de første 8 togsæt, som i første omgang udstyres med manuelle ramper, må ske en efterfølgende indbygning.

Der er i DSB's handicappanel en løbende dialog mellem handicaporganisationerne og DSB's forskellige produktvirksomheder, om hvorledes brugernes erfaringer bedst udnyttes.

Bustrafik

Loven om den lokale og regionale kollektive trafik uden for hovedstadsområdet (kollektivtrafikloven) pålægger det enkelte trafikskab/amtsråd at udarbejde en plan for den lokale og regionale trafik i amtskommunen, som udføres med bus, bane eller som individuel handicapkørsel for svært bevægelseshandicappede.

Beslutningskompetencen med hensyn til linieføring, kørselsomfang, takster og serviceniveau ligger hos trafikskabet/amtsrådet og de enkelte kommunalbestyrelser, der tillige har det økonomiske ansvar for denne trafik. De tilsvarende opgaver i hovedstadsområdet varetages af HT, jf. lov om hovedstadsområdets kollektive persontrafik.

Det blev i 1990 besluttet, at langtursbusser, dvs. busser, der benyttes til rutekørsel inden for landets grænser, og hvor rutens længde er mindst 100 km inkl. eventuel færgefart, skal være forsynet med udstyr, så bussen kan benyttes af kørestolsbrugere. Der henvises til Trafikministeriets bekendtgørelse nr. 678 af 5. oktober 1990 om buskørsel.

Da loven om buskørsel blev ændret i 1990, blev det besluttet at afsætte en pulje på 50 mio. kr. om året i en 5-årig periode til forbedring af fysisk handicappedes, gangbesværedes og ældres muligheder for at benytte den kollektive bustrafik og til etablering af mere individuelle kørselsordninger for handicappede.

Støtten er anvendt som investeringsstøtte til dækning af merudgifterne ved anskaffelse af handicapegnede busser med lavt gulv og lav indstigningshøjde. Endvidere er der bevilget driftsstøtte til etablering af ruter med handicapegnede minibusser, hvor bussens rejsehastighed er langsommere end ved ordinær rutekørsel, men hvor afstanden til fods mellem passagerens start- og endemål er reduceret mest muligt. Denne form for kørsel er dels etableret som servicebuskørsel, hvor buschaufføren giver sig bedre tid til at hjælpe passagererne, dels som telebusordninger, hvor buskørslen bestilles med afhentning hos passagereren ved en telefonkaldeordning. Ordningen er blevet administreret i et tæt samarbejde med handicaporganisationerne.

Frem til og med 1995 har Trafikministeriet bevilget støtte til anskaffelse af omkring 600 busser med lavt gulv eller busser med lift. Da der i Danmark er omkring 3200 busser i den kollektive bustrafik, og der er anskaffet et yderligere mindre antal busser uden støtte fra Trafikministeriet, vurderes det, at ca. 20% af landets bybusser og rutebusser er indrettet med lavt gulv og lav indstigningshøjde.

Flere trafikselskaber har besluttet, at fremtidige busanskaffelser i princippet skal være handicapegnet materiel, og det er således i kontrakts- og udbudsbetingelserne fastlagt, at kørslen skal foretages med lavgulvsbusser. Dette er således tilfældet for f.eks. HT, Odense Bytrafik og Vejle Bustrafik.

Effekterne af de gjorte investeringer er for tiden ved at blive evalueret af Institut for Transportstudier med henblik på afgivelse af en redegørelse til Folketingets Trafikudvalg.

Den individuelle kørselsordning.

Individuel handicapkørsel, der i almindelig tale betegnes som dør-til-dør-transport for svært handicappede, har været udført i HT-området siden 1979, i Storstrøms Amt siden 1985 og i Vestsjællands Trafikselskab siden 1987.

Ved ændringen i 1992 af HT-loven og loven om den kollektive trafik uden for hovedstadsområdet (kollektivtrafikloven) indførtes der pligt for samtlige amter/trafikselskaber til at indføre individuel befordring af svært bevægelseshæmmede personer, som rækker ud over kørsel til behandling, terapi og lignende.

Trafikministeriet har nedsat en analysegruppe, der i forlængelse af en gennemgang af ordningen foretaget af Center for Ligebehandling af Handicappede, skal gennemgå de forskellige aspekter ved ordningens administrati-

on. De Samvirkende Invalideorganisationer, Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen deltager i gruppens arbejde.

Hyrevogne

11987 blev hyrevogne, som er godkendt til befordring af mindst en person siddende i kørestol, fritaget for registreringsafgift. Det drejer sig typisk om de **såkalde** "London-taxaer".

Gader, veje og trafik anlæg

Vejdirektoratets regler, udstedt efter vejlovens § 6, omhandler en række forhold af betydning for handicappede.

Der er således udformet vejledninger for indretning af fodgængerarealer med henblik på, at de også skal kunne benyttes af gangbesværede, kørestolsbrugere og synshandicappede. Reglerne vedrører grænser for hældninger på arealerne, udligning af niveauspring, indretning af trapper, ledelinier m.v.

I reglerne er det fastlagt, at også vejkryds, fortove m.v. skal indrettes med nødvendig hensyntagen til kørestolsbrugere, gangbesværede og svagsynede.

Der henvises hertil DS-Håndbog 105 "**Udearealer for alle**".

Vejdirektoratet tilstræber, at rasteplasser, picnicarealer m.v. indrettes, så de er handicapegnet. Direktoratet har kontaktmøder med handicaporganisationerne med henblik på en løbende udnyttelse af disses erfaringer og viden.

Flyområdet

Adgangen for handicappede til lufthavne og til lufttransport er omfattet af en række vedtagelser i de internationale luftfartsorganisationer ICAO og I-ATA. Den Europæiske Trafikministerkonference, CEMT, har iøvrigt udarbejdet en række anbefalinger vedrørende adgang til lufttransport for personer med reduceret mobilitet. Det er Trafikministeriets opfattelse, at disse anbefalinger generelt set følges på dansk område og at standarden for handicappedes adgang til lufttransport i Danmark generelt set er god.

Redegørelse for Trafikministeriets arbejde med handicapområdet

Der har inden for Trafikministeriets område været arbejdet med spørgsmålet om handicaptilgængelighed gennem en række år.

På nogle af de trafikale områder har den teknologiske udvikling og ny viden muliggjort nye løsninger på spørgsmålet om, hvorledes trafikmidlerne og den tilhørende infrastruktur gøres tilgængelig for handicappede.

Nogle af problemstillingerne har imidlertid været drøftet og behandlet gennem en længere årrække.

Således afgav en af trafikministeren nedsat arbejdsgruppe i 1975 rapport fra udvalget vedrørende bevægelseshæmmedes transport med offentlige transportmidler.

Udvalget så det allerede dengang som sin opgave at undersøge og belyse foranstaltninger til lettelse, evt. muliggørelse af ældre og handicappedes benyttelse af rutebiler, busser, jernbaner og færger samt de dertil knyttede anlæg. Udvalgets forslag vedrørte især forhold, der burde iagttages ved alle nyanlæg og nyanskaffelser samt ved større ombygninger.

Det blev i rapporten bemærket, at adgang til transport også burde søges lettet blandt andre for personer med småbørn, gravide, personer med pakker eller kufferter og personer, der iøvrigt havde orienteringsbesvær. Disse øvrige grupper andel af det samlede antal rejsende er betydelig og hertil kommer, at de foranstaltninger, der er til gavn for disse grupper, i meget stor udstrækning vil betyde bedre forhold og bedre service for alle rejsende - og det i mange tilfælde uden væsentlige merudgifter. Udvalget vurderede, at de foranstaltninger, som alene havde værdi for det lille antal rejsende f.eks. de sværest handicappede, formentlig ville vise sig at være få.

Trafikministeriet nedsatte i sammenhæng med det internationale handicapår 1981 et udvalg, der fik til opgave at beskrive, hvilke tiltag, der allerede var foretaget inden for trafik- og kommunikationssektoren for at tilpasse faciliteter m.v. for handicappede personer. Udvalget skulle også gøre rede for igangværende planlægning på området og fremsætte forslag til nye tiltag til forbedring af handicappedes muligheder. Bolig-, motor- og hjælpemiddeludvalget og Amdsrådsforeningen deltog i udvalgets arbejde. Udvalgets rapport "Handicappedes vilkår indenfor trafik- og kommunikationssektoren" udkom i oktober 1983.

På foranledning af Det Centrale Handicapråd nedsatte ministeren for offentlige arbejder i 1982 et udvalg, der fik til opgave at overveje, hvorvidt det ville være muligt at opnå rationaliseringer og forbedringer i de specielle befordringstilbud, der - henhørende under Indenrigs-, Social- og Undervisningsministeriet - gives til bestemte samfundsgrupper, eventuelt med fordel også for brugerne af den almindelige kollektive trafik.

Disse overvejelser er en del af grundlaget for den nedenfor omtalte, i 1992 ved lov indførte pligt for samtlige amter/trafikselskaber til at indføre individuel befordring af svært bevægelseshæmmede personer, som rækker ud over kørsel til behandling, terapi og lignende.

Trafikministeriet afholdt i 1986 idekonkurrencen "Trafik og Handicap". Konkurrencens resultater blev opsummeret i et hæfte, ligesom der blev udarbejdet plancheudstillinger. Trafikministeren gav udtryk for et håb om, at de fremkomne ideer og tanker ville inspirere og virke igangsættende på de myndigheder, institutioner, virksomheder, foreninger og enkeltpersoner, der havde indflydelse på hvilke vilkår, der gives personer med handicap i trafikken.

11987 udpegede trafikministeren Fredericia til forsøgsby som "Byen for Alle". Projektet, der kørte frem til 1992, havde til formål at afprøve forskellige løsninger på indretning af bygninger, udearealer, transportmidler m.v. med henblik på at lette dagligdagen, ikke blot for de handicappede, men for alle, der færdedes i byen.

Ved revisionen af busloven i 1990 blev det besluttet at afsætte en pulje på 50 mio. kr. årligt i en 5-årig periode til forbedring af fysisk handicappedes, gangbesværedes og ældres muligheder for at benytte den kollektive bus- trafik og til etablering af mere individuelle kørselsordninger for handicappede. Puljen er blevet administreret i et tæt samarbejde med handicaporganisationerne, og der er nedsat følgegrupper med repræsentation fra handicaporganisationerne til sikring af, at brugerne inddrages i den praktiske tilrettelæggelse af de enkelte projekter og i evalueringen heraf.

Trafikministeriet lægger fortsat vægt på, at trafikmidlerne og trafikinfrastrukturen indrettes, så benyttelsen lettes, ikke blot for de svært handicappede, men også lettes for de øvrige, der benytter den kollektive transport og infrastrukturen.

Trafikministeriet ser dette i sammenhæng med sit arbejde med at gøre den kollektive transport attraktiv og konkurrencedygtig i forhold til anden transport. Dette bredere sigte, der anlægges i sammenhæng med arbejdet med at øge handicaptilgængeligheden, øger mulighederne for at begrunde og få tilslutning til de meget store investeringer, der er påkrævet til fornyelsen af transportmateriellet.

Det er Trafikministeriets opfattelse, at der generelt set er det nødvendige regelsæt til stede for at sikre en hensigtsmæssig handicaptilgængelighed til transportmidlerne og den tilhørende infrastruktur. Dette er en nødvendig, men ikke nogen tilstrækkelig betingelse.

Med de begrænsede økonomiske muligheder, der imidlertid selvsagt altid vil være tilstede omkring den kollektive trafik og ved investeringer i trafikinfrastrukturen, er det vigtigt, at midlerne udnyttes bedst muligt.

Trafikministeriet lægger i den sammenhæng stor vægt på, at brugernes erfaringer udnyttes, såvel ved drøftelser af hvorvidt forskellige regelsæt skal ændres som ved drøftelse af konkrete nybygninger, ombygninger og nyan-skaffelser. En udnyttelse af handicaporganisationernes viden allerede på planlægningsstadiet kan forhindre, at der senere skal ske ombygninger.

Det skal også bemærkes, at hensynet til forskellige handicapgrupper kan pege på forskellige løsninger. Det er her vigtigt, at handicaporganisationerne medvirker til at afklare, hvorledes man finder de løsninger, som gavner flest muligt.

Trafikministeriet finder som ovenfor anført, at der generelt set er det nødvendige regelsæt til stede. Det er dog ønskeligt med en fortsat og på nogle steder forstærket informationsindsats om indholdet i reglerne. En tæt dialog med handicaporganisationerne er også ønskelig på dette punkt.

Hovedparten af den indsats, der gøres for at lette handicaptilpasningen inden for Trafikministeriets ressortområde, udføres i kommunalt regi og af ministeriets institutioner. Indsatsen i kommunalt regi udføres af fælleskommunale trafikselskaber, amter og kommuner. Trafikministeriets institutioner har et betydeligt selvstændigt ansvar for, hvorledes de vil tilrettelægge deres virksomhed, herunder for hvorledes de vil sikre tilgængeligheden for de handicappede.

Følgende arbejdsområder, der aktuelt kan give væsentlige konsekvenser på handicapområdet, hører imidlertid ressortmæssigt hjemme i Trafikministeriets departement. Det drejer sig om følgende:

Trafikministeriets støtteordning på 50 mio. **årligt** over en 5-årig periode til forbedring af fysisk handicappedes, gangbesværedes og ældres muligheder for at benytte den kollektive bustrafik skal evalueres af institut for Transportstudier med henblik på afgivelse af redegørelse til Folketingets Trafikudvalg.

Trafikministeriet har nedsat en analysegruppe, der skal vurdere, om den i 1992 ved lov vedtagne pligt for samtlige amter/ trafikselskaber til at indføre individuel befording af svært bevægelseshæmmede personer, som rækker ud over kørsel til behandling, terapi og lignende, skal ændres. Et nyt lovsæt skal i givet fald fremsættes af Trafikministeren.

4.9 Justitsministeriet

Justitsministeriet har for udvalget indsamlet oplysninger om den fysiske tilgængelighed til en række bygninger, som hører under Justitsministeriet.

På baggrund af de registrerede oplysninger er følgende oversigt udarbejdet. Den baserer sig på en vurdering ud fra de 10 konkrete kriterier for fysisk tilgængelighed, som indgår i det førnævnte skemamateriale.

Oversigten omfatter 522 bygninger. Bygningerne fordeler sig på 5 kategorier, som det fremgår af nedenstående skema:

Bygningskategori	Kontorer	Arresthuse	Fængsler	Pension- og døgninstitutioner	Politistationer	Ialt
Total	288	45	15	9	165	522
%	55	9	3	2	31	100

De vurderede bygninger fordeler sig som nedenfor på de 10 konkrete kriterier for fysisk tilgængelighed.

	Ja %	Nej %
1. Handicapparkering		
- almindelige pladser	17	83
- særligt indrettede pladser	6	94
2. Niveaufri adgangsvej	7	93
3. Niveaufri adgang	16	84
4. Let betjent indgangsdør	15	85
5. Ledelinie for blinde og svagsynede	0	100
6. Tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer	30	70
7. Handicaptoliet		
- på alle etager	5	95
- på nogle etager	8	92
- på ingen etager	87	13
8. Elevator	17	83
9. Tilgængelighed inden døre		
- i hele bygningen	17	83
- i dele af bygningen	19	81
10. Teleslynge	0	100

Følgende skema viser, hvordan de 10 kriterier procentvist fordeler sig på de enkelte bygningskategorier:

Bygnings- kategori/ Tilgængeligheds- kriterier	1 Handicap- parkering		2 Niveau- fri ad- gangs- vej %	3 Niveau- fri ad- gang %	4 Let betjent indgangs- dør %	5 Lede- linier %	6 Skilt- ning/ pikto- grammer %	7 Handicap- toilet		8 Elevator %	9 Tilgængelig- hed inde i bygningen		10 Tele- slynge %
	alm. %	særlig indrettet %						alle etager %	nogle etager %		Helt %	Delvis %	
Kontor/Ad- ministration	15	4	30	11	11	0	29	5	5	15	15	18	0
Arresthuse	11	2	29	9	18	0	11	0	2	2	2	3	0
Fængsler	6	0	46	20	1	0	5	0	2	2	1	5	0
Pension- og døgninstitutioner	33	0	56	22	33	0	22	0	22	0	0	22	0
Politistationer	15	9	42	22	16	2	24	8	11	22	25	13	0

4.10 Erhvervsministeriet

Søfartsstyrelsen administrerer lov om skibes sikkerhed og de i medfør af loven udstedte administrative forskrifter. I medfør af loven er udstedt detaljerede regler om skibes bygning og udstyr m.v. Søfartsstyrelsen godkender og fører tilsyn med skibe.

11993 henstillede Søfartsstyrelsen til rederier, konsulenter og værfter m.fl.:

- "at man er opmærksom på de særlige problemer, bevægelsehandicappede møder ved transport med færger og skibe,
- at der i forbindelse med bygning af nye passagerskibe indrettes passende faciliteter for handicappede under hensyntagen til skibets indretning, overfart m.v.,
- at der træffes aftale med handicaporganisationerne om, hvilken hjælp fra mandskabets side, der bør stilles til rådighed."

Samtidigt gjorde Søfartsstyrelsen opmærksom på:

- "Rapport vedrørende krav til indretning af skibe ved danske skibs- og færgeruter" fra 1975 og
- FAL 5/Circ.3,"Access to Marine Passenger Terminals for Elderly and Disabled Passengers" fra Den internationale Maritime Organisation (IMO) 1989.

Henstillingen er nu indskrevet i en såkaldt oplysnings- og tegningsliste for passagereskibe, som Søfartsstyrelsen sender til alle nybygnings- og ombygningsprojekter så tidligt i projektstadiet som muligt. Dette sikrer, at alle, som planlægger at nybygge eller ombygge et skib, modtager henstillingen tidligt i projektfasen. Foruden henstillingen indeholder listen anmodning om tegninger og oplysninger, som Søfartsstyrelsen skal have for at kunne godkende skibet.

Søfartsstyrelsen tog i 1994 initiativ til, at handicapvenlig indretning af passagerskibe blev sat på dagsordenen i den Internationale Maritime Organisation (IMO), der er FN's søfartsorganisation.

Da spørgsmålet i juni 1996 var til behandling i IMO, lykkedes det imidlertid alene at få en vejledende international standard for indretning af passagerskibe og terminaler, så de blev barrierefri for ældre og handicappede. Det er hensigten, at denne standard efter en 5-årig prøveperiode skal revideres og gøres til en IMO-resolution, som imidlertid heller ikke er bindende for medlemslandene.

Den internationale konvention om sikkerhed for menneskeliv til søs (SOLAS) indfører 1. juli 1997 en ny bestemmelse om optælling og registrering af passagerer. I denne kræves bl.a., at detaljer om personer, som oplyser at de vil have behov for assistance i en nødsituation, skal registreres og meddeles skibets fører inden afgang.

4.11 Konklusion på sektorstatus

Sektorstatusen for den fysiske tilgængelighed til bygninger og anlæg svarer ganske godt til det billede, der var kendt på forhånd, og som var medvirkende til at igangsætte udvalgsarbejdet.

Ses der på opfyldelsen af de undersøgte 10 kriterier for fysisk tilgængelighed, nemlig handicapparkering, niveaufri adgangsvej, niveaufri adgang, let betjente indgangsdøre, ledelinier for blinde og svagsynede, tydelig og velbelyst skiltning/piktogrammer, handicapproiletter, elevatorer, tilgængelighed inde i bygningen og teleslynge, tegner der sig følgende billede:

For blinde og døve findes stort set ingen byggerier eller anlæg i den undersøgte gruppe med ledelinier/piktogrammer og kun i ringe omfang byggerier med teleslynge.

For de bevægelseshandicappede koncentrerer de største barrierer i den fysiske tilgængelighed sig om niveaufri adgangsforhold og handicapproiletter.

Spørgsmålet om opnåelse af fuld tilgængelighed til trafikmidlerne er i høj grad knyttet til en - også af andre grunde ønsket - fornyelse af transportmateriellet. Der skal endvidere peges på, at udformningen af vejkryds, fortove og andre udearealer ofte er utilfredsstillende for kørestolsbrugere, gangbesværede og svagsynede.

Beskrivelserne af den gældende lovgivning viser, at det med få supplement vil være muligt at nå målet generel tilgængelighed for alle, når det gælder nybyggeri, tilbygninger og væsentlige ombygninger.

Skal målet også nås i den eksisterende bygningsmasse, vil der være behov for ny lovgivning eller andre særlige initiativer.

5. Indlæg fra handicaporganisationerne og andre rådgivende organer på handicapområdet

5.1 Indledning

I overensstemmelse med udvalgets kommissorium og FN's standardregel nr. 5 har udvalget i sit arbejde lagt stor vægt på løbende at være i dialog med handicaporganisationerne.

Organisationerne har bidraget med en række konstruktive skriftlige input og har været indbudt til i alt 4 såkaldte brugerpaneler. På møderne i disse paneler er der blevet orienteret om udvalgets arbejde, og der har været lagt op til drøftelser af de enkelte faser i forløbet.

5.2 Overordnede strategier

Handicaporganisationerne er fremkommet med en række indlæg, som vedrører den overordnede strategi for udvalgets arbejde og resultater. Der er især blevet lagt vægt på, at grundlaget for arbejdet må være en fælles forståelse og accept af, hvad der skal til for, at byggeri eller anlæg kan betegnes som tilgængeligt for alle. I den forbindelse er det blevet fremhævet, at etablering af tilgængelighed ikke kun retter sig mod bevægelseshandicappede, men har betydning for os alle.

Allerede fra de første faser i arbejdet har organisationerne peget på, at der bør fastsættes en tidsramme for opfølgning af udvalgets anbefalinger.

Det er tilkendegivet overfor udvalget, at det bør støtte sig til og følge FN's standardregler, ligesom FN's langsigtede strategier for gennemførelse af verdenshandlingsprogrammet for handicappede bør være vejledende for udvalgets arbejde. Udvalget bør arbejde med såvel kortsigtede som langsigtede mål for gennemførelsen af tilgængelighed.

De kortsigtede mål bør først og fremmest sikre, at der stoppes for tilgangen af nyt byggeri, der ikke er tilgængeligt for alle. I den forbindelse bør der efter handicaporganisationernes opfattelse især tages fat på visse opstramninger af gældende lovgivning, kommunernes sagsbehandling og obligatorisk undervisning på arkitektskolerne.

På længere sigt anbefales en udbedring af det eksisterende byggeri inden for en given tidsramme.

Et andet hovedelement i indlæggene har været, at sektoransvaret skal bevares på alle områder.

Det forudsætter, at alle sektorer skal have et selvstændigt ansvar for at gøre deres del af det fysiske miljø tilgængeligt for alle. Der skal efter organisationernes opfattelse udføres handlingsplaner for indførelse af fuld tilgængelighed for alle de involverede sektorer.

Det er anført, at den enkelte styrelse eller institution, det være sig et ministerium eller et museum, kirke eller skole, på sit eget budget hvert år skal afsætte midler til forbedring af adgangsforhold og tilgængelighed.

Endelig er der ved flere lejligheder blevet stillet spørgsmål ved de forskellige undersøgelser af **den** aktuelle situation i byggeriet med henblik på den fysiske tilgængelighed. Generelt er organisationerne af den opfattelse, at undersøgelserne tegner et for positivt billede af situationen både med hensyn til den aktuelle situation og til kommunernes håndtering af **handicap**-bestemmelserne. Handicaporganisationerne mener, at det kan være belastende for tilliden til, at alle besluttende instanser vil nå til kendskab om problemernes fulde omfang. Man anfægter f.eks. tal som, at 13% af byggesagerne i kommunerne ikke overholder bygningsreglementets handicapbestemmelser, og at der på 55% af landets sygehuse skulle være handicapegnede toiletter, samt at Skov- og Naturstyrelsen kan mønstre 67% handicapegnede toiletter og 2800 km kørestolegnede skovveje og naturstier.

5.3 Særlovgivning - sanktioner

Et af de forslag, der har været fremme i debatten, er gennemførelse af en særlovgivning om tilgængelighedskrav samt om handicappedes retssikkerhed i forbindelse med håndhævelsen af disse krav.

Især de yngre handicappede har talt for, at der udarbejdes en særlov med henblik på at varetage de handicappedes retssikkerhed i forbindelse med tilgængelighed til det fysiske miljø. Udgangspunktet for deres argumentation stammer fra USA, der betragtes som et af de mest fysisk tilgængelige lande i verden. Her er der i 1990 som tillæg til allerede eksisterende lovgivning indført en borgerrettighedslov - Americans with Disabilities Act, ADA - som beskytter mennesker med handicap på samme måde, som andre minoritetsgrupper er beskyttet ved lov. Loven omhandler områder som beskæftigelse, offentlig service og telekommunikation og har medført strenge krav til indretning af bygninger, offentlige transportmidler og telekommunikationsudstyr. Det anses således for diskrimination, når en kørestolsbruger ikke kan komme ind i en restaurant, en biograf, et hotel etc. Loven giver samtidig mulighed for økonomisk støtte til advokatbistand og andre omkostninger i forbindelse med eventuelle retssager. Der er eksempler på meget høje bødestrafte, men det forudsættes, at man forinden har forsøgt at komme igennem med frivillige aftaler om tilfredsstillende løsninger.

Det er på brugerpanelmøderne blevet fremhævet i diskussionerne, at "rigtige handicappede" ikke længere vil nøjes med gode viljer. Derfor bør det overvejes at indføre skærpede sanktionsmuligheder og skærpet lovgivning. Der er peget på, at det er udtryk for arrogance, hvis man ikke vil lade sig inspirere af USA og se på, om der er områder, der er oplagte for en skærpet retssikkerhed for de handicappede.

Et modargument er, at skrappe love fremhæver og fastholder det specielle ved at være handicappet, men heroverfor er markant givet udtryk for, at *"det jo netop er det, de handicappede lever med i dag, fordi de ikke er sikret tilgængelighed. Netop fravær af rettighedslovgivningen giver anledning til dramatiske situationer med langsommelige, nedværdigende og ydmygende hjælpeforanstaltninger. Vi - handicappede - betragtes som noget besværligt og ubelejligt og fastholdes og fremhæves som noget specielt"*

Disse synspunkter er blevet støttet af repræsentanter fra flere organisationer, som mener, at der bør arbejdes med et sidestykke til de amerikanske regler, når de handicappedes rettigheder i fremtiden skal sikres.

Der er dog ikke udelt enighed blandt organisationerne om en sådan model. Dansk Handicap Forbund er således ikke tilhænger af særlovgivning. Her er holdningen, at det er vigtigere, at de handicappedes rettigheder sikres indenfor den eksisterende lovgivning, og at denne skærpes indenfor de enkelte sektorer.

En anden form for sanktion, som har været foreslået af og drøftet med organisationerne, er sammenkædningen af offentlige tilskud og bevillinger med krav om fysisk tilgængelighed. Medlemmer af Dansk Handicap Forbund har talt for, at tilskud til blandt andet kulturaktiviteter burde kunne mistes, såfremt kravene om tilgængelighed til de forskellige aktiviteter ikke er opfyldt. Samtidig anser man det for nødvendigt, at nye aktiviteter både på kulturområdet og på uddannelsesområdet ikke bevilges statslige eller kommunale tilskud, før der er fuld tilgængelighed til de lokaliteter, hvor aktiviteterne ønskes placeret.

Synspunkterne får tilslutning fra flere andre repræsentanters side, og der er bred enighed i organisationerne om, at effekten vil være stor, hvis denne mulighed er tilstede.

5.4 Håndhævelse - retssikkerhed

Et tilbagevendende emne i de førte diskussioner er en opfattelse af kommunernes mangelfulde håndtering af bygningsreglementets handicapbestemmelser i forbindelse med byggesagsbehandlingen af de enkelte projekter og den deraf følgende manglende retssikkerhed for de handicappede.

Der er givet klart udtryk for på brugerpanelmøderne, at retshåndhævelsen og retssikkerheden bør være kerneområder i udvalgets videre arbejde. I den forbindelse er der henvist til professor Lars Nordskov Nielsen, som opererer med et begreb, som han kalder resultatorienteret retssikkerhed: Får borgerne det, de har ret til.

Det er organisationernes opfattelse, at de handicappede ikke får, hvad de har ret til med hensyn til tilgængelighed til det fysiske miljø.

Der er fra mange side blevet peget på, at et af de væsentligste mål for udvalgsarbejdet må være, at der bliver stoppet for ny tilgang af ikke tilgængeligt byggeri. Det vil derfor efter organisationernes opfattelse være nødvendigt, at der strammes op på kommunernes byggesagsbehandling. Bl.a. har man fra Dansk Handicap Forbunds side peget på, at det ikke blot er kommunerne, der er skyld i den mangelfulde retshåndhævelse, men at det også gælder ankeinstansen Statsamtet, som efter Bygge- og Trafik Politisk Udvalgs opfattelse i alt for høj grad følger de kommunale afgørelser til skade for klagerne.

Et af de forslag, der er blevet fremsat for at effektivisere byggesagsbehandlingen, er at tillægge handicaporganisationerne en lovfæstet klageadgang, da det efter de gældende regler er tvivlsomt, om organisationer som sådan er klageberettigede. Det vil skulle vurderes selvstændigt fra sag til sag. I denne sammenhæng er det fra organisationernes side påpeget, at de enkelte handicappede ikke står nær så stærkt i lokalsamfundene, som når de repræsenteres af de centrale organisationer, hvorfor en sådan klageadgang vil være et stort fremskridt.

Forslaget får støtte fra Landsforeningen for Polio- Trafik- og Ulykkesskadede, PTU, som foreslår, at klageadgangen i givet fald tillægges De Samvirkende Invalideorganisationer, DSI. Flere tilslutter sig dette forslag, og der peges igen på, at det vil være en stor lettelse for den enkelte handicappede, at en anden instans kan påtage sig at klage, idet der ofte er et vist afhængighedsforhold mellem kommunen på den ene side og den handicappede borger på den anden.

Det har været drøftet, om DSI i givet fald ville kunne sikre alle handicapgruppers interesser. I debatten har det også været foreslået, at klageadgangen eventuelt kunne tillægges Center for Ligebehandling. Denne løsning er dog blevet tilbagevist af andre organisationer, idet man ønsker at bevare Centrets status som en slags "ombudsmand" for de handicappede.

Der har også været forslag fremme om, at kommunerne skulle forbydes at dispensere fra de såkaldte handicapkrav i hvert fald i forbindelse med nybyggeri og større ombygninger. Eventuelt kunne forslaget gøres tidsbegrænset i f.eks. 5 år. Forslaget har fået støtte fra flere sider, men man er dog klar over, at det i visse situationer vil kunne skabe vanskeligheder.

Et mere moderat forslag er, at der i forbindelse med kommunernes overvejelser om at dispensere fra handicapkravene skal indhentes en udtalelse fra en uafhængig instans. På brugerpanelmøder har man fra PTU's side gjort sig til talsmand for, at der oprettes en amtslig funktion svarende til embedslægefunktionen. Det kunne være en arkitekt, der i givet fald havde ansvar for at sikre de handicappedes interesser i forbindelse med dispensationsansøgninger, og som samtidig kunne være rådgiver og fungere som konsulent på området i det hele taget. Dette forslag er bl.a. blevet støttet af DSI's ungdomsafdeling, som yderligere har foreslået, at denne amtslige instans eventuelt kunne placeres på Hjælpemiddelcentralerne.

Center for Ligebehandling fremhæver i forbindelse med byggesagsbehandlingen, at kommunerne skal være opmærksomme på, at tilgængelighed for alle drejer sig om andet end adgangsforhold og toiletforhold. Der skal også tages hensyn til orienterings- og belysningsforhold af hensyn til blinde og svagsynede og akustiske forhold, brug af teleslynge, visualisering med hensyn til døve, overskuelighed og brug af piktogrammer m.v. Også Det Centrale Handicap Råd har henledt opmærksomheden på, at samtlige handicapgrupper skal sikres, når man taler om tilgængelighed.

Især de yngre deltagere i brugerpanelerne understreger, at handicappede ønsker handling nu. De mener, at kommunerne, i højere grad end de gør i dag, bør kræve, at nybyggeri skal ændres, hvis det ikke opfylder bygningsreglementets handicapbestemmelser.

PTU's medlemmer har ved flere lejligheder været inde på vigtigheden af, at rådgiverne kan kræves til ansvar for mangelfuld projekteringsmateriale. Det er anført i den forbindelse, at en lovfæstet officiel tilgængelighedsstandard efter deres opfattelse vil medføre en så godt som øjeblikkelig 100 % overholdelse af bygningsreglementets bestemmelser. Samtidig vil et sådant ansvar gøre det tvingende nødvendigt, at de tekniske uddannelser, som retter sig mod byggeri og anlægsarbejder, indeholder undervisningsmoduler om udformning af tilgængeligt byggeri.

Andre gør yderligere opmærksom på, at det ikke bare er håndhævelsen af bygningsreglementets bestemmelser, der bør skærpes. Der bør også ske en opstramning af lovgivningen på trafikområdet herunder tilvejebringelse af et "bygningsreglement" for skibe og et "kantstensreglement" på vejområdet, hvilket får fuld tilslutning fra repræsentanter for DSI og Dansk Handicap Forbund.

5.5 Tilgængelighedsstandard

Handicaporganisationerne har lagt stor vægt på, at der igennem udvalgets arbejde opnås enighed om en fælles forståelse og accept af, hvad fysisk tilgængelighed for alle indebærer. Disse synspunkter har konkret været fremført af PTU, Bygge og Trafik Politisk Udvalg, Dansk Handicap Forbund, DSI og Det Centrale Handicapråd.

På PTU's vegne er fremsendt et udkast til lovregler om handicapeget byggeri. Det foreslås samtidigt, at de egentlige tilgængelighedskrav fastsættes i en standard i form af en bekendtgørelse.

En sådan standard kan ifølge PTU ikke stå alene, men må betragtes som en målsætning angivet af overskrifter. Den bør derfor for hvert af de ca. 10 punkter, den skal bestå af, suppleres med et afsnit på højst én A-4 side med mål og en instruktiv tegning.

Mere konkret omfatter forslaget 10 kriterier for tilgængelighed: **handicap-**parkering, niveaufri adgang, dørparti uden tunge døre, let passable indgangsdøre, ledelinie for blinde, klar og enkel information i form af skiltning etc., handipectoiletter, elevator eller lift, alle trin udlignet med ramper samt alle mikrofonanlæg forbundet med teleslynge.

PTU og Bygge- og Trafik Politisk Udvalg foreslår samstemmende, at der udformes to udgaver af tilgængelighedsstandard, nemlig én for nyt byggeri og én for eksisterende byggeri.

Repræsentanter fra Polio-, Trafik- og Ulykkesskadede, Scleroseforeningen, Muskelsvindsfonden, Dansk Handicap Forbund, Gigtforeningen, Paraplegikerkredsen og Spastikerforeningen har på det sidste brugerpanelmøde givet udtryk for, at det optimale mål er at få alle de detaljerede og målsatte krav, som en sådan tilgængelighedsstandard kan indeholde, indarbejdet direkte i bygningsreglementets tekst, når det gælder toiletområdet.

5.6 Det eksisterende byggeri - prioritering

Det er både skriftligt og mundtligt tilkendegivet overfor udvalget, at der i forbindelse med opfølgningen af udvalgets betænkning bør skelnes mellem tiltagene i nybyggeri og i det eksisterende byggeri.

I det eksisterende byggeri går forslagene især på, at der bør arbejdes med en mere langsigtet tidsramme for indførelse af tilgængelighed, eksempelvis en ti års periode. PTU tilkendegiver, at hvis det eksisterende byggeri skal kunne få tilladelse til at betegne sig som tilgængeligt og anvende f.eks. det blå kørestolssymbol, kan organisationerne ikke gøre ethvert krav til en ufravigelig betingelse. Eksempelvis vil det være urimeligt at nægte et hotel adgang til at betegne sig som tilgængeligt, blot fordi knapperne i elevatoren ikke sidder vandret i rette højde for en person siddende i kørestol, og fordi knapperne ikke har tal, der er følbare for blinde, eller der savnes højtaleroplysning om, hvilken etage elevatoren standser ved. Omvendt skal også disse krav opfyldes, når hotellet bliver renoveret. Handicappede Studerende og Kandidater tilslutter sig, at de ændringer, der er behov for i byggeri, som benyttes til uddannelsesformål, bør ske i et naturligt tempo og med behørig respekt for fredede bygninger.

Den langsigtede indsats bør sikre, at indehavere af helseklinikker ved hjælp af de nødvendige virkemidler tilskyndes til at indrette handicapegnede klinikker, at kommunerne tilskyndes til at renovere folkeskoler med henblik på handicapegnethed, herunder også private skoler, at Vejdirektoratet afsætter penge til over en årrække at renovere vejanlæg med henblik på handicapegnethed, at der over en årrække afsættes penge til renovering af tilgængeligheden på banegårde, terminaler og lufthavne, at sygehuse og andre offentlige bygninger ligeledes tilføres midler til renovering med henblik på øget tilgængelighed.

Fra flere sider er det foreslået, at der oprettes en særlig pulje til sådanne formål. Andre forslag til finansiering af de nødvendige renoveringer er, at realkreditinstitutionernes lånegrænse hæves, og at der gives mulighed for opnåelse af lavtforrentede lån eller/og lån med længere løbetid end normalt. Når det drejer sig om at gøre det eksisterende byggeri tilgængeligt for alle, så er der fuld forståelse for i handicaporganisationerne, at der må ske en prioritering af opgaven ud fra, hvilken anvendelse de enkelte bebyggelser har.

Det er dog samtidigt blevet understreget, at en sådan prioritering ikke kan accepteres uden tidsfæstede mål for etablering af tilgængeligheden. Fra PTU's side er det udtrykt meget klart, idet man siger, at *"uden tidsfæstede mål, som sikres via lovgivning og tilskud, er prioritering ikke et for handicaporganisationerne acceptabelt vilkår. Uden nøje tidsfæstede mål bliver vor medvirken til prioritering blot et middel til selvcensur og selvundertrykkelse, og det ønsker PTU i hvert fald ikke at medvirke til."*

Tilkendegivelserne i øvrigt samler sig om tre hovedkategorier, som man generelt anser for vigtigst at tage fat på, nemlig helseklinikker, uddannelsesinstitutioner og den kollektive trafik.

Vedrørende helseklinikkerne er der almindelig tilslutning til PTU's udtalelse om, at målet må være, at alle helseklinikker: læge-, tandlæge-, fysioterapeut-, fodterapeutklinikker m.v. gøres tilgængelige. Samtidig bør det sikres, at der ikke godkendes nye lokaler til helseklinikker, uden at de er tilgængelige for alle. Såfremt en ny indehaver skal overtage eksisterende helsekliniklokaler, bør der stilles krav om, at de gøres tilgængelige indenfor f. eks. en femårig periode, eller at klinikken i modsat fald flyttes til egnede lokaler.

Repræsentanter fra Polio-, Trafik- og Ulykkesskadede, Scleroseforeningen, Muskelsvindsfonden, Dansk Handicap Forbund, Giftforeningen, Paraplegikerkredsen og Spastikerforeningen har på det sidste brugerpanelmøde tilkendegivet, at henstillinger, aftaler m.v. i sundhedssektoren hidtil har vist sig nyttesløse. Organisationerne peger på, at der fremover må arbejdes med regler, der sikrer, at nye klinikker opfylder tilgængelighedskravene. Når det gælder sygehusområdet, finder organisationerne det nødvendigt, at der fremover medtages byggespecifikationer i udbudsmaterialet ved ny- og ombygninger af sygehuse.

Vedrørende uddannelsesinstitutionerne prioriterer PTU kommuneskoler og gymnasier først, herefter HF, handelsgymnasier og tekniske gymnasier, handelsskoler og erhvervsfaglige skoler. Prioriteringen omfatter også samtlige universiteter og højere læreranstalter.

Fra Det Centrale Handicapråds side er der for uddannelsesinstitutionernes vedkommende specielt gjort opmærksom på, at disse benyttes til en lang række andre aktiviteter end de rent undervisningsmæssige. De er for eksempel ramme om forældremøder, kulturelle arrangementer, foreningsarrangementer, og de benyttes også til undervisningsaktiviteter, som ikke knytter sig direkte til den undervisning, som der i øvrigt foregår på institutionen, f.eks. voksenundervisning, fritidsundervisning etc. Uddannelsesste-

derne er således mødeplads for utrolig mange aktiviteter og befolkningsgrupper, og Det Centrale Handicapråd anser derfor manglende tilgængelighed på uddannelsesstederne som et væsentligt problem, som rækker langt udover det, som elever og studerende har.

Mange har peget på, at tilgængelighedsproblemer ved den kollektive trafik ikke blot knytter sig til busser, tog, færger og fly, men også til terminalanlæg som togstationer, færgeterminaler, lufthavne, busterminaler og stoppesteder. Samtidig knytter de sig til den information, der gives i forbindelse med trafikken. Det er oplysninger om køreplaner, om aflysninger og forsinkelser, oplysninger om, hvilke ruter der udgår fra hvilke perroner og stoppesteder, hvilke tog der er ved perronen eller stoppestedet **etc.** Det Centrale Handicapråd foreslår derfor, at der foretages en prioritering, som tilgodeser 1) trafikinformationsystemerne 2) tilgængeligheden til S-togsnettet i hovedstadsområdet og 3) en fokusering på de nye trafik anlæg, som for tiden er under anlæg i Københavnsområdet.

Fra Bygge- og Trafik Politisk Udvalg er der givet udtryk for det samme, nemlig at man ikke blot fokuser på det kørende materiel, men også ser på banegårde, terminaler og lufthavne, når man skal sikre tilgængeligheden i den kollektive trafik.

I sin videre prioritering har PTU lagt vægt på boliger, arbejdspladser, kulturtilbud, fritidstilbud og sport, rets- og politibygninger, kirkebygninger og sognegårde, hoteller, moteller og vandrehjem. For boligernes vedkommende peges på, at alt nyt boligbyggeri skal være generelt tilgængeligt. Herudover lægges der vægt på, at der ved byfornyelse bør skabes tilgængelige boliger med elevator. Når det drejer sig om arbejdspladser, anbefales det, at der laves en tilgængelighedsplan for arbejdsmarkedet, hvor det offentlige bør gå forrest. For kulturtilbudene nævnes, at alle biblioteker bør gøres tilgængelige som første prioritet under denne kategori, det vil sige, at bygninger gøres tilgængelige med handicapparkeringspladser nær indgang, niveaufri adgang, elevator til alle etager og teleslynge i foredragssale. Prioriteret derefter stilles samme krav til medborger- og kulturhuse, til teatre, biografteater, museer, koncertsale og udstillingsbygninger. Under fritidstilbud og sport peges specielt på badeanstalter og svømmehaller, men fra flere sider er der givet udtryk for, at alle idrætsanlæg og sportshaller i øvrigt bør gøres tilgængelige for handicappede.

5.7 Holdningsbearbejdning

I udvalgets kommissorium er der lagt vægt på, at holdningsbearbejdning er et af de væsentlige områder, når man skal forsøge at nå frem til tilgængelighed for alle til det fysiske miljø. Derfor har også holdningsbearbejdning været livligt drøftet både mundtligt og ved skriftlige indlæg fra organisationerne. Det er fra flere sider fremført som noget væsentligt i den forbindelse, at der tilrettelægges en informationsstrategi omkring opfølgningen af udvalgets forslag og handlingsplan.

Det er også blevet påpeget, at holdningen i stor udstrækning er afhængig af, hvordan man definerer tilgængelighed for handicappede. Problemets psykologiske karakter er overfor udvalget blevet karakteriseret på følgende måde:

" Vi åbenlyst handicappede emu engang en ganske lille minoritet Og i stort set alle menneskers selvoplevelse spiller forestillinger om "det normale", som det man bestandigt stræber efter at realisere, så stor en rolle, at alle henvisninger til det store antal mennesker, der af den ene eller anden grund har interesser fælles med fysisk handicappede - folk med brækkede ben, gravide, forældre med barnevogne etc. - fejles tilside i bevidstheden om, at det heldigvis kun vedrører de andre. Og det samme gør sig utvivlsomt gældende i forhold til forsøg på at sammenligne ældre mennesker og handicappede: vi håber alle hver for sig at være i stand til at klare alderdommen uden at have behov for særlige hjælpeforanstaltninger (igen opleves det velfungerende som det normale, uanset hvad statistikken måtte sige)."

I den standende diskussion om holdningen til, hvad der er smukt og især hvad der er grimt, når det gælder tilgængeligt byggeri, er mange handicappedes holdning blevet præciseret overfor udvalget på følgende måde: *"også når det gælder æstetiske hensyn, må vi alle som henholdsvis ydere eller nydere af æstetiske produkter som for eksempel bygninger, vænne os til at indtænke den universelle funktionalitet - herunder tilgængelighed - som en uomgængelig nødvendig dimension i en vurdering af udrykkets æstetiske kvaliteter, eksempelvis: en flot svungen hovedtrappe er kun smuk, hvis den inkorporerer en rampe med korrekte dimensioner etc."*

Efter manges opfattelse må holdningsbearbejdningen gerne ske i form af mild hjernevask, der fastslår igen og igen, at hensynene til handicaptilgængelighed til gavn for os alle simpelthen skal tilgodeses overalt i det fysiske miljø, hvis ikke meget væsentlige hensyn begrundet afvigelser herfra. Det understreges, at den holdningsbearbejdning, der skal følge op på udvalgets handlingsplan, skal være meget bred og indbefatte kronikker, stilekonkurrencer, artikler m.v., og den skal udgøre et konstant bombardement for at få den tilstrækkelige virkning. Der peges også på, at udarbejdelse af et idekatalog med eksempler på gode arkitektoniske løsninger på tilgængeligt byggeri kan være en god form for inspirationskilde.

I diskussionerne fremhæves det ofte som noget meget væsentligt, når man taler om tilgængelighed til de fysiske omgivelser, at det understreges, at der ikke bare er tale om forhold, som skal tilgodeses de handicappede, men hele befolkningen. Udvalget opfordres iøvrigt til at bestræbe sig på at få fjernet myten omkring de fordyrende handicapbestemmelser.

Fra Dansk Handicap Forbunds side lægges vægt på, at udvalgsarbejdet følges op med en meget bred oplysningskampagne. Samtidigt gøres opmærksom på, at bevilling af midler til etablering af tilgængelighed i det eksisterende byggeri vil have stor betydning for holdningen til hele spørgsmålet.

PTU supplerer de allerede fremførte forslag til holdningsbearbejdning med en fremhævelse af, at det væsentligste, der er sket indtil videre, er, at spørgsmålet overhovedet er blevet taget op af regeringen og dermed er kommet på den politiske dagsorden. Det har ikke før været tilfældet, og Landsforeningen understreger, at det allervigtigste nu vil være, at udvalgets forslag bliver fulgt op med helt konkrete resultater.

Det er dog ikke alle, der tror på holdningsbearbejdning som et brugbart middel til opnåelse af større forståelse for tilgængelighed. Fra Bygge- og Trafik Politisk Udvalg er der udtrykt en vis skepsis med henvisning til, at det har været intenst forsøgt gennem de seneste 6 år på grundlag af gennemprøvede standarder, og i virkeligheden stort set uden virkning. Der peges på, at den sidste undersøgelse af skolernes handicapegnethed viser, at ca. 98% af landets folkeskoler har en elendig byggestandard på handicapområdet. Situationen er stort set den samme for kulturbygninger, klinikker, sygehuse, erhvervsbygninger, valgsteder, arbejdsformidlinger, tog, færger etc.

"8 helt nye S-tog sættes i disse dage på skinner allerede forældede med et dårligt brugbart sliksystem. Hvorfor sker det, og hvorfor skal det ikke effektivt forhindres i dette tilfælde af Trafikministeriet ?"

7 min by er der lige renoveret fortove med kantstensopkørsler, som ikke kan forceres af kørestolsbrugere eller dårligt gående - som deri byen er mange af med nyopførte ældreboliger, ældrecentre og plejehjem. De virker også farlige forgående og cyklister. Dette trods mangeårige kvalificerede forsøg på påvirkning. Hvorfor skal det ikke forhindres af Trafikministeriet / Vejdirektoratet ved et *bygningsreglement" for anlægsarbejder, som sikrer, at handicappede kan færdes normalt ?"

Forventningerne til udvalgsarbejdet fra organisationernes side er derfor, at man benytter denne enestående chance til at få udarbejdet en handleplan, som efterfølgende vil målrette tanker og tiltag på at få indført lovgivning for handicaptilgængelighed i bygninger, ved anlægsarbejder, i hele transportsektoren etc.

Bygge- og Trafik Politisk Udvalg mener iøvrigt, at holdningsbearbejdning fremmes med mindst faktor 10, hvis det har baggrund i lovgivningen. Det understreges, at holdningsændringer kun kan fremmes med effektive tilskyndelsesmidler som f. eks. tilskud, præmieringer, lov, sanktioner etc. Den eksisterende lovgivning skal forbedres, det gælder både bygningsreglement, byggeloven og love omkring trafikale forhold. Et andet middel, som også kan have betydning, når det gælder at påvirke holdninger, er obligatorisk undervisning på arkitektskoler eller krav om certificering af arkitekter, som kendes fra f.eks. el-installatørerne m.v.

Generelt er opfattelsen, at der bør arbejdes frem mod, at tilgængelighedskravene bliver alment accepterede som et nødvendigt led i alt byggeri og indgår som en naturlig del af god byggeskik.

Det kan bl.a. ske ved, at der afholdes konferencer, at temaet indgår i Kommunernes Landsforenings årsmøder og i kurser på den Kommunale Højskole etc. Der opfordres til, at alle sektorer tænker bredt, når det gælder udbredelse af informationer med henblik på at påvirke holdninger. F.eks. kunne Undervisningsministeriet forsøge at gøre undervisningsinstitutioner som terapeutiskolerne interesserede, så der bliver stillet eksamensopgaver i gode løsninger af tilgængelighed.

5.8 Uddannelse og efteruddannelse

Et af de temaer, der gang på gang vendes tilbage til, når der drøftes manglende tilgængelighed til de fysiske omgivelser, er utilstrækkelig viden hos både de projekterende og hos bygningsmyndighederne.

Der er i organisationerne fuld opbakning til påstanden om, at den mangelfulde håndhævelse i kommunerne for en stor del skyldes, at kommunerne hverken har ressourcer eller et tilstrækkeligt uddannet personale til at foretage byggesagsbehandlingen. Der er lige så stor enighed om, at de mangelfulde projekter, som bliver fremsendt til kommunerne, har deres væsentligste årsag i, at også de projekterende, herunder arkitekter og ingeniører, ved for lidt om tilgængelighedskravene og heller ikke vægter dem tilstrækkeligt højt.

Der er derfor givet udtryk for, at der fremover må skabes et bedre vidensgrundlag for udførelsen af de nævnte opgaver. Især har der været lagt vægt på, at det gøres obligatorisk i arkitektuddannelsen, at man skal have gennemgået moduler om tilgængelighedskravene.

Samtidig er der også bred enighed om, at der ligger en stor og væsentlig opgave i at efteruddanne de personer, som allerede virker indenfor området.

5.9 Opfølgning

Når det gælder opfølgningen af udvalgets forslag, har handicaporganisationerne klart givet udtryk for, at de ønsker en meget struktureret planlægning af, hvordan opfølgningen skal ske. Det gælder både for udvalgets handlingsplan og ikke mindst for, hvordan intentionerne følges op i kommuner og amtskommuner over hele landet.

PTU har allerede tidligt i forløbet foreslået, at udvalgets betænkning skal indeholde en helt klar angivelse af, hvem det påhviler at følge op på den landsdækkende tilgængelighedsplan. Efter PTU's opfattelse vil den bedste løsning formentlig være, at opgaven deles mellem Det Centrale Handicapråd, som den der overvåger og følger planens gennemførelse, mens det operative ansvar placeres hos boligministeren.

Samtidig er det efter PTU's opfattelse væsentligt, at samspillet mellem boligministeren, Amtsrådsforeningen og Kommunernes Landsforening fastlægges på forhånd. Der bør derfor udvikles en model for, hvordan intentionerne i handlingsplanen anvendes decentralt i kommuner og amtskommuner.

Det bliver også nævnt fra flere sider, at det vil være ønskeligt, at der i både kommuner og amtskommuner gennemføres en kortlægning af det eksisterende byggeri i lighed med den, der for statens vedkommende er foretaget under udvalgsarbejdet. Samtidig bør kommuner og amtskommuner opstille handlingsplaner og tidsfæstede rammer for planernes gennemførelse.

Til at bistå kommunerne i dette arbejde foreslås det, at der nedsættes tilgængelighedsudvalg i samtlige kommuner og amtskommuner. Sådanne tilgængelighedsudvalg kan både holde snor i gennemførelsen af handlingsplanerne og samtidig være rådgivere overfor de kommunale myndigheder og lokale bygherrer og projekterende.

Som et andet væsentligt element i opfølgningen af handlingsplanen peger PTU på, at tilgængelighedsaspektet bør integreres i alle relevante landsdækkende politiske tiltag og ligeledes i al planlægning. Hertil bør der mobiliseres de nødvendige ressourcer. Dansk Handicap Forbund peger på, at det er væsentligt for en kvalitetsmæssig opfølgning af handlingsplanen, at kommunernes tekniske forvaltninger får tilført flere ressourcer.

Bygge- og Trafik Politisk Udvalg er af den opfattelse, at der bør etableres et særskilt centralt sekretariat, som kan varetage overvågningen af hele opfølgningen.

6. Udvalgets overvejelser og forslag

6.1 Tilgængelighedsstrategier

Udvalget har i sit arbejde valgt at tage udgangspunkt i FN-resolutionen, "Standardregler om lige muligheder for handicappede", der opererer med en kortsigtet strategi frem til år 2002 og en langsigtet strategi for perioden år 2002-2007.

Målene på kort sigt frem mod år 2002 omfatter områder som

- udarbejdelse af en handlingsplan
- etablering af samarbejde med det civile samfund,
- integration af handicapaspektet i landsdækkende politiske tiltag og planlægning,
- fastsættelse af handicapstandarder,
- fremme af handicapbevidsthed,
- decentralisering af handicapprogrammernes gennemførelse og
- opfølgning af handlingsplan

På længere sigt, d.v.s. år 2002 - 2007 angiver FN-resolutionen, at der bør opstilles mere langsigtede mål ud fra de erfaringer, der er gjort i den første periode.

Udvalget lægger vægt på, at der opnås en fælles forståelse og accept af, hvad der skal til for, at byggeri eller anlæg kan betegnes som generelt anvendeligt for alle. Etablering af tilgængelighed til det fysiske miljø får dermed betydning for alle, ikke blot for permanent handicappede mennesker, men også for personer med midlertidige handicaps, småbørnsfamilier med barnevogne, ældre mennesker osv. I det perspektiv giver det efter udvalgets opfattelse derfor god mening at tale om livstidsboliger og -bygninger.

På kort sigt finder udvalget, at der bør ske en opstramning af gældende regler, effektivisering af håndhævelsen, intensivning af information, undervisning og anden form for holdningsbearbejdning.

Målet for denne indsats er at stoppe for tilgangen af nyt ikke tilgængeligt byggeri og anlæg m. v.

På længere sigt rettes indsatsen imod det eksisterende byggeri og anlæg m.v.

Det er udvalgets opfattelse, at det offentlige bør gå forrest i indsatsen for opnåelse af fuld tilgængelighed, både når det gælder stop for mangler ved nybyggeri, og når det gælder de mere langsigtede mål for det eksisterende byggeri.

Det grundlæggende princip for udvalgets arbejde har været, at ansvaret for de enkelte initiativers gennemførelse baseres på et sektoransvar og således er placeret i det pågældende ressortansvarlige ministerium. Det gælder både for de kortsigtede indsatsområder og for planlægningen og opfølgningen af de mere langsigtede strategier.

6.2 Forslag til ændring af lovgivning, overenskomster og effektivisering af retshåndhævelsen

Gennemgangen af den eksisterende lovgivning (afsnit 4) har vist, at lovgivningen i det store og hele indeholder de nødvendige bestemmelser til at sikre stop for tilgangen af nyt ikke tilgængeligt byggeri. Udvalget har dog fundet visse justeringer og tilføjelser nødvendige for især at effektivisere håndhævelsen af gældende bestemmelser samt udvide de gældende generelle tilgængelighedskrav.

De generelle krav er indeholdt i byggelovgivningen med få supplerende bestemmelser i anden lovgivning.

Når handicaporganisationerne på trods heraf ofte kan påvise mangler i nybyggeriet, skyldes det ikke mindst, at håndhævelsen af reglerne i konkrete sager svigter.

Udvalget har på denne baggrund vurderet hvilke lovgivningsmæssige ændringer, det kan være hensigtsmæssig at gennemføre, og hvilke andre metoder, der kan medvirke til en effektivisering af retshåndhævelsen.

Generelt skal udvalget pege på, at der i de forskellige regler og bestemmelser efter ønske fra handicaporganisationerne bør gennemføres en modernisering af sproget, når handicappede mennesker omtales eller **handicap**-tilgængelighed skal udtrykkes. Handicaporganisationerne mener, at udtrykket "handicapvenlig" ikke bør benyttes; i stedet bør anvendes betegnelsen "handicapegnet". Ældre betegnelser, som f.eks. "personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat" og lignende, bør erstattes med "handicappede personer" eller "bevægelseshandicappede".

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til at ændre byggelovgivningen, så **de ældre betegnelser** som "**personer**, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat" erstattes af nutidige betegnelser.

Særlov - sanktioner

Et af de forslag, som nogle repræsentanter fra handicaporganisationerne har argumenteret for, er indførelse af en særlov til varetagelse af de handicappedes krav og retssikkerhed.

Som eksempel på en sådan særlov peger organisationerne på modellen fra USA, hvorefter handicappede i lighed med andre minoritetsgrupper er beskyttede i henhold til borgerrettighedslovgivningen. Det betragtes f.eks. som diskrimination, hvis en kørestolsbruger ikke kan komme ind i en restaurant eller et andet offentligt tilgængeligt lokale, jf. afsnit 5.

Den amerikanske lov har fået en pendant i England, hvor der i 1995 blev vedtaget en antidiskriminationslov for funktionshæmmede.

Det er dog udvalgets opfattelse, at en særlov ikke vil være særlig velegnet efter danske forhold. Udvalget finder, at skærpede straffebestemmelser kan bidrage til at skabe en ond cirkel, hvor man slår hinanden oven i hovedet med trusler og paragraffer i stedet for at fremme forståelsen for, at tilgængelighed for alle til alle fysiske omgivelser er en naturlig del af det danske samfund.

En særlovgivning vil samtidig kunne bidrage til at fastholde handicappede mennesker som en særgruppe. Udvalgets hovedsynspunkter er derimod, at tilgængelighed for alle skal være en naturlig og integreret bestanddel af alle relevante love og bestemmelser, da tilgængelighed til alle fysiske omgivelser er af betydning for hele befolkningen gennem et livsforløb.

Udvalget finder, at en effektiv og konsekvent retshåndhævelse og anvendelse af de bestående muligheder i byggeloven for at idømme bødestraf fortsat kan anses for tilstrækkeligt.

Der kan imidlertid være behov for, at opmærksomheden omkring anvendelsen af de eksisterende bestemmelser skærpes. Udvalget foreslår, at der bør rettes henvendelse til rigsadvokaten med henblik på at fremme en konsekvent håndhævelse af de eksisterende straffebestemmelser, herunder en hævelse af bødestørrelserne.

Initiativ: Boligministeren retter henvendelse til rigsadvokaten med anmodning om, at sager om overtrædelse af byggelovgivningens handicapbestemmelser fører til tiltale med højere bødestraffe, end tilfældet er i dag.

Økonomiske sanktioner

Et andet såkaldt virkemiddel, som er blevet drøftet, er økonomiske sanktioner.

På en række områder i samfundet vil det være muligt at påvirke udviklingen i en bestemt retning via de offentlige tilskud og bevillinger. Det gælder f.eks. indenfor teater, museer, biblioteker, undervisningsinstitutioner, ældre-forsorg **etc.** Det gælder også til dels indenfor det offentlige overenskomst-område f.eks. i sundhedssektoren.

Udvalget har overvejet konsekvenserne af at følge handicaporganisationernes ønske om at stille krav om fuld tilgængelighed til en institution eller en aktivitet som betingelse for at opnå tilskud fra en offentlig kasse, det være sig via sygesikringen, teaterlovgivningen, tipsmidler eller lignende.

Ved allerede etablerede forhold foreslår handicaporganisationerne, at der skabes en forpligtelse til at gennemføre fuld tilgængelighed indenfor en aftalt tidsperiode, og at tilsidesættelse heraf medfører bortfald af retten til at drive den aktuelle aktivitet med offentlige tilskud på det pågældende sted.

Det er udvalgets vurdering, at økonomiske sanktioner af denne art vil kunne skabe en række utilsigtede konsekvenser og derfor ikke være hensigtsmæssige.

Udvalget er af den opfattelse, at der i stedet bør arbejdes med forskellige strategier, hvorefter det tilstræbes, at der over en vis årrække skal være gennemført fuld tilgængelighed, og hvor prioriteringen fastlægges af den ansvarlige sektormyndighed.

Effektivisering af retshåndhævelsen

Som det er beskrevet i afsnit 4 i Boligministeriets lovgennemgang, er det kommunalbestyrelserne, der i byggesagsbehandlingen skal påse, at de indsendte projekter er i overensstemmelse med bygningsreglementets krav, herunder de såkaldte handicapkrav.

Det er som udgangspunkt kommunens pligt at kræve projekterne ændret, inden der gives byggetilladelse, hvis kravene ikke er opfyldt.

Det er ved flere lejligheder af Boligministeriet indskærpet overfor kommunerne, at det kun rent undtagelsesvist og ud fra helt konkrete og tungtvæjende begrundelser kan accepteres, at der meddeles dispensation fra handicapkravene, og at det i sådanne tilfælde bør overvejes at knytte vilkår til dispensationen.

Konstateres det efterfølgende, at et byggeprojekt ikke opfylder bygningsreglementets krav, og dermed er opført i strid med den givne byggetilladelse, skal kommunalbestyrelsen som udgangspunkt give påbud om, at byggeriet ændres fysisk, så det bliver lovligt.

Også i sådanne tilfælde bør det være en ren undtagelse, at kommunen vælger en såkaldt retlig lovliggørelse ved at meddele dispensation.

Selvom der nu i snart 20 år har været stillet krav om niveaufri adgangsforhold og handicapegnet indretning i byggelovgivningen, er det ikke lykkedes at få stoppet helt for ny tilgang af ikke tilgængeligt byggeri.

Udvalget har på denne baggrund drøftet hvilke yderligere midler, der kan tages i brug for at effektivisere reglerne håndhævelse og dermed sikre retssikkerheden på området.

Udvidet klageadgang

Som nævnt i afsnit 5 har handicaporganisationerne peget på en række metoder til at sikre håndhævelsen af de gældende bestemmelser, herunder en udvidelse af klageadgangen.

Da det i dag ikke med sikkerhed kan antages, at handicaporganisationerne som sådan har klageadgang i henhold til byggeloven, foreslår udvalget, at byggeloven ændres, så De Samvirkende Invalideorganisationer, DSI og medlemsorganisationer heraf får en lovfæstet direkte klageadgang i byggesager.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til en ændring af byggeloven, hvorved De samvirkende Invalideorganisationer og medlemsorganisationer heraf sikres en lovfæstet direkte klageadgang i byggesager.

Dispensationskompetencen

Handicaporganisationerne har ligeledes givet udtryk for, at de anser kommunernes brug af dispensationer fra handicapbestemmelserne for et væsentligt problem. Organisationerne har derfor stillet forslag om, at dispensationskompetencen fjernes, så det fremover ikke skal være muligt for kommunerne at meddele dispensation fra handicapkravene.

Et mindre omfattende forslag er, at der indføres en høringspligt i de sager, hvor kommunerne overvejer at dispensere fra kravene.

Efter udvalgets vurdering vil det ikke være hensigtsmæssigt eller i overensstemmelse med grundprincippet om det kommunale selvstyre at indføre et forbud mod at dispensere fra enkelte krav i byggelovgivningen.

Derimod har der været ført en mere indgående drøftelse af fordele og ulemper ved en lovfæstet høringspligt.

Det er udvalgets generelle opfattelse, at en høringspligt vil kunne medvirke til at skærpe opmærksomheden omkring handicapkravene og dermed formentlig også til en forbedring af retshåndhævelsen.

Efter udvalgets opfattelse vil det være mest hensigtsmæssig med en lokal instans, da byggeprojekter ofte er præget af lokale forhold, hvorfor kendskab hertil vil være nødvendig for bedømmelsen af et byggeprojekt. Her har handicaporganisationerne imidlertid meldt klart ud, at man ikke har en struktur, så lokale afdelinger vil kunne påtage sig opgaven.

Heller ikke på amtsniveau findes der et organ, som er umiddelbart egnet til at varetage en sådan opgave.

Udvalget kan derfor ikke pege entydigt på en egnet eksisterende instans, som vil indgå som høringspart. Direkte ulemper ved forslaget vil være, at byggesagsbehandlingen pålægges et forsinkende led, som kan være til ulempe for bygherrer og de projekterende og dermed påvirke holdningen til kravene i uheldig retning.

Det er derfor udvalgets konklusion, at man ikke vil foreslå krav om høringspligt i forbindelse med kommunernes overvejelser om dispensation fra handicapkravene.

Derimod kan der blive tale om at præcisere bygningsreglementet ved at stille krav om fremsendelse af udførlig redegørelse og tegningsmateriale i forbindelse med ansøgning om byggetilladelse, så det tydeligt fremgår på hvilken måde, man har opfyldt tilgængelighedskravene.

Samtidig foreslår udvalget, at der udarbejdes en vejledning til kommunerne, som giver en samlet redegørelse for kommunernes dispensationskompetence. I den understreges tillige behovet for, at eventuelle dispensationer ledsages af vilkår, som sikrer, at man på anden måde tilgodeser den fysiske tilgængelighed. I vejledningen kan peges på, at kommunerne i enkelt-sager har mulighed for at indhente sagkyndige vurderinger hos lokale handicapråd, handicaporganisationerne, Hjælpemiddelcentralerne, Center for Tilgængelighed m.v.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til ændring af bygningsreglementet, så der stilles krav om fremsendelse af udførlig redegørelse og tegningsmateriale for løsning af tilgængelighedskravene i byggeprojekter.

Initiativ: Boligministeriet udarbejder vejledning til kommunerne om varetagelse af dispensationskompetencen på handicapområdet.

Skærpelse af rådgiveransvaret

Handicaporganisationerne har også været inde på, at de ønsker en skærpelse af rådgiveransvaret.

Ifølge byggeloven er den til enhver tid værende ejer ansvarlig for, at et byggeri er lovligt. Hvis bygherren får pålæg fra kommunen om at ændre i projektet eller det færdige byggeri og dermed påføres et økonomisk tab, vil bygherren kunne rejse erstatningskrav overfor rådgiveren, såfremt manglerne skyldes fejl i projektet. Rådgiveren har altså allerede i medfør af de almindelige erstatningsretlige regler et selvstændigt ansvar. Dertil kommer et selvstændigt strafferetligt ansvar i medfør af straffebestemmelserne i byggeloven.

Herudover er aftaler og kontrakter mellem bygherrer og rådgivere almindeligvis udformet i henhold til Almindelige Bestemmelser for Teknisk Rådgivning og Bistand, ABR 89, som er udarbejdet af Praktiserende Arkitekters Råd og Ingeniørforeningen i Danmark i samarbejde med Boligministeriet, Amdsrådsforeningen, Kommunernes Landsforening, Københavns og Frederiksberg kommuner og Boligselskabernes Landsforening.

For offentligt støttet og statsligt byggeri skal ABR 89 anvendes.

ABR 89, afsnit 6.2 omhandler ansvar for fejl og forsømmelser. Afsnit 6.2.1 fastsætter, at rådgiveren er ansvarlig efter dansk rets almindelige erstatningsregler for fejl og forsømmelser ved opgavens løsning. I henhold til afsnit 6.2.2 kan der træffes aftale mellem de enkelte bygherrer og rådgiveren om størrelsen af rådgiverens ansvar og om hans forsikringsdækning.

Det er på denne baggrund udvalgets opfattelse, at de eksisterende forskrifter er tilstrækkelige til at sikre, at rådgiveransvaret kan gøres gældende, og udvalget finder ikke grundlag for at foreslå skærpelser heri.

Ændringer i Bygningsreglement 1995

I Bygningsreglement 1995 er kravet om indretning af kørestolseget toilet for erhvervsbyggeriet begrænset til at gælde for offentligt tilgængeligt byggeri og kontor- og administrationsbygninger samt til de etager, hvor der indrettes wc-rum.

Udvalget foreslår, at bestemmelsen udvides til at omfatte alt erhvervsbyggeri, hvorved også privat erhvervsbyggeri m.v. bliver dækket, og at de eksisterende bestemmelser samles i én ny bestemmelse.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til at ændre bygningsreglementet så krav om wc-rum, som kan anvendes af og er tilgængelige for bevægelsehandicappede, samles i én bestemmelse, der er gældende for offentligt tilgængeligt byggeri og alt erhvervsbyggeri.

Elevatorkravet

Fra 1. april 1996 har der været krav i bygningsreglementet om, at bygninger med 2 etager over stueplan og derover skal have installeret elevator. Det nye krav er blevet positivt modtaget i de fleste kredse. Dog har handicaporganisationerne ikke lagt skjul på deres skuffelse over, at man ikke tog skridtet fuldt ud og gjorde kravet gældende for alt etagebyggeri. Herved havde man bl.a. fået løst problemet med sundhedsklinikkerne, der ofte placeres på 1. sal.

Bag Boligministeriets beslutning om at begrænse elevatorkravet til bygninger med 2 etager over stueplan og derover lå en række økonomiske konsekvensberegninger, som ud fra et samfundsøkonomisk synspunkt begrundede bestemmelsens omfang.

Det har indgået i udvalgets overvejelser, om der kan ske en udvidelse af elevatorbestemmelsen til i givet fald at omfatte alt etagebyggeri. Det har ligeledes været overvejet, om udvidelsen af kravet kan begrænses til at gælde i ejendomme, hvor der indrettes erhvervsvirksomhed på 1. sal.

Efter udvalgets opfattelse, vil en udvidelse af elevatorkravet betyde en væsentlig forbedring af tilgængeligheden, og udvalget foreslår derfor, at der sker en nærmere vurdering af fordele og ulemper ved et sådant krav.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til en vurdering af, om og i hvilket fald i hvilken udstrækning elevatorkravet kan udvides, herunder en vurdering af de økonomiske konsekvenser.

Teleslynge:

De hørehæmmedes organisationer har peget på, at de ønsker et krav om teleslynge medtaget i bygningsreglementerne. Hidtil har Boligministeriet ikke fundet, selv om man har haft forståelse for de hørehæmmedes vanskeligheder, at et sådant anlæg kunne betragtes som en bygningsdel og dermed være omfattet af byggelovgivningen. Der er imidlertid sket en teknisk udvikling på dette område, som betyder, at installation af teleslynge kræver nøje planlægning allerede i projekteringsfasen for at være effektiv og ikke blive forstyrret af bygningens øvrige installationer. Teleslynger kan derfor i dag betragtes som en fast teknisk installation på lige fod med bygningens øvrige faste installationer.

Udvalget vil på denne baggrund foreslå, at der indføres et krav om installation af teleslynge i forbindelse med indretning af fællesrum og forsamlingslokaler som f.eks. undervisningslokaler, teatre, museer, biografer, kirker etc.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til, at krav om teleslynge i fællesrum, forsamlingslokaler m.v. medtages i bygningsreglementet

Sygesikringens overenskomstområde

Udover byggelovgivningens krav findes der i sygesikringens overenskomster med de sundhedsfaglige organisationer forskellige krav, der vedrører klinikkernes handicaptilgængelighed.

F.eks. kan nævnes overenskomsterne med de praktiserende læger, med speciallæger og med fysioterapeuter.

Den landsdækkende undersøgelse af tilgængelighed til sundhedsklinikkerne viste, at en stor del af klinikkerne ikke har handicapegnet indgang eller er handicapvenligt indrettet.

Udvalget foreslår derfor, at der i forbindelse med indgåelse af overenskomster med Sygesikringen sker en opstramning af aftalernes indhold.

Initiativ: Sundhedsministeriet har henstillet til Sygesikringens Forhandlingsudvalg, at der i forbindelse med ændringer i overenskomster indarbejdes regler, der i forbindelse med flytninger og nynedsætninger sikrer handicapegnede adgangsforhold og handicapegnet indretning af klinikker.

Initiativ: I tilknytning hertil har Sundhedsministeriet i forslag til lov om reklamering for sundhedsydelser foreslået, at det tillades at annoncere om handicapforhold, handicapindretning af konsultationer m.v. og handicapparkering i tilknytning til konsultationen m.v.

Der eksisterer i dag ikke én lov om reklamering for sundhedsydelser. En række forskellige love regulerer i dag adgangen til at reklamere for ydelser inden for sundhedsvæsenet. Det drejer sig om autorisationslovene og markedsføringsloven. Der er stor forskel på reklamebetingelserne i de enkelte love.

Det er i bemærkningerne til lovforslaget anført, at for reklamering, der angiver særlige handicapadgangsforhold, handicapindretning mv., gælder det, at de angivne oplysninger skal være korrekte og nøgterne, således at handicappede patienter ikke vildledes ved valg af behandler.

Initiativ: Herudover vil Sundhedsministeriet i forbindelse med **planrunde 1998 - 2001 for sundhedsplanlægningen i amter og kommuner lade handicaptilgængelighed indgå heri og på den måde tilvejebringe et støttemateriale for de konkrete lokale handicapplaner.**

Lokalplaner - lov om planlægning

Anvendelsesbestemmelserne i den type lokalplaner, der forbeholder bebyggelsernes stueetager til butiksmål, kan være til hinder for, at f.eks. sundhedsklinikker placeres i stueetager.

Sundhedsministeriet har derfor rettet henvendelse til miljø- og energiministeren med anmodning om, at der tages skridt til, at der i kommuneplaner og lokalplaner i større omfang end hidtil gives mulighed for etablering af klinikker i stueplan.

Efter udvalgets opfattelse er sundhedsklinikkernes tilgængelighed for alle af væsentlig betydning for en stor del af befolkningen, hvorfor hensynet hertil bør gå forud for andre byplanmæssige hensyn.

Initiativ: Miljø- og Energiministeriet har i en ny udgave af vejledning om planloven henstillet, at der ved udarbejdelse af lokalplaner, som forbeholder bebyggelsernes stueetager til butiksmål og lignende, tages hensyn til adgangsforholdene for bevægelsehandicappede for så vidt angår lægekonsultationer og andre klinikker for sundhedsvæsenet. Det kan ske ved, at klinikker undtages fra forbudet mod placering i stueetagen, eller ved at der i bestemmelserne indsættes en mulighed for dispensation til klinikker indenfor sundhedsvæsenet.

Teknologiske installationer

I fremtiden må det forventes, at brugerne i stor udstrækning henvises til at anvende automater til at hæve penge, købe billetter og lignende. Det forventes ligeledes, at informationer om f.eks. trafikforhold, udstillinger og lignende formidles ved hjælp af opsatte infostandere.

Hverken automaterne eller infostanderne kan betragtes som bygninger i byggelovens forstand, og er derfor ikke omfattet af byggelovgivningen. Det betyder, at der ikke findes regler for den fysiske tilgængelighed til den type installationer.

Der **findes** heller ikke krav, som sikrer, at personer med bevægelseshandicap i størst mulig udstrækning kan anvende disse automater og infostandere.

Allerede i dag er der opstillet en række udstyr, der på grund af den fysiske udformning af udstyret ikke kan betjenes af grupper af personer med bevægelseshandicap. Udstyret placeres ofte på steder, der ikke er fysisk tilgængelige.

Det kan eksempelvis nævnes, at pengeautomater er meget vanskelige at betjene for blinde og svagsynede, og at de ofte placeres i fysiske omgivelser, der ikke er tilgængelige for personer i kørestole.

Det er imidlertid af stor betydning og i overensstemmelse med intentionerne i den IT-politiske redegørelse: "**Info-samfundet** for alle, -den danske model", at personer med bevægelseshandicap får lige muligheder for at anvende IT-baserede produkter som pengeautomater, billetautomater, infostandere og lignende.

På denne baggrund foreslår udvalget, at det sikres, at personer med bevægelseshandicap i størst mulig udstrækning kan anvende disse automater og infostandere.

Initiativ: Forskningsministeriet påtager sig ansvaret for, at der iværksættes aktiviteter, der har til formål at sikre, at personer med bevægelseshandicap kan anvende pengeautomater, billetautomater, infostandere og lignende, og at dette udstyr placeres fysisk tilgængeligt

Skibe og færger

Indenfor skibstrafikken er det kutyme at love og regler aftales på internationalt niveau.

Når det ikke lykkes at komme igennem med internationale regler, er det sædvane, at Søfartsstyrelsen overvejer, om der skal udstedes nationale regler gældende for danske og udenlandske skibe i fart mellem danske havne. På nuværende tidspunkt er overvejelserne faldet ud til fordel for nationale **regler**.

Initiativ: Søfartsstyrelsen vil udarbejde en teknisk forskrift med henblik på at fastsætte handicapkrav for nye danske og udenlandske passagerskibe i fart mellem danske havne.

6.3 Tilgængelighedsstandard

Et af hovedtemaerne i udvalgets arbejde har været at finde en model for, hvordan reglerne for tilgængelighed skal udformes.

Der har især været drøftet 2 modeller. Dels indførelse af en række meget detaljerede krav i bygningsreglementerne, dels udarbejdelse af en tilgængelighedsstandard.

Udvalget har ikke fundet det hensigtsmæssigt at indføre nye detaljerede bestemmelser i bygningsreglementerne.

Det er udvalgets vurdering, at anvendelsen af funktionskrav med henvisning til en standard er mere i overensstemmelse med den generelle udvikling i byggelovgivningen og med den europæiske harmonisering på byggematerialeområdet og støtter en fleksibel udvikling i byggeriet. Det er endvidere udvalgets opfattelse, at målsatte krav og beskrivelser af udførelsen heraf bedst kan vises ved forskellige typer af illustrationer.

Udvalget stiller forslag om, at Dansk Standard i samarbejde med handicaporganisationerne udarbejder en egentlig standard for tilgængelighed.

Standarden skal i detaljer og ved målangivelser anvisе forskellige løsningsmodeller for bygningsreglementets funktionskrav, eksempelvis indretning af kørestolegnet toiletrum, niveaufri adgangsforhold, brug af ledelinier for blinde, brug af dørgreb og lignende, som kan anvendes af alle etc. Samtidigt skal den angive, hvordan kravene kan opfyldes afhængigt af bygningernes anvendelse f.eks. indretning af hoteller, beboelsesejendomme, ældreboliger, administrationsbygninger etc.

Det har været fremført som en ulempe, at der i dag findes en række forskellige anvisninger og vejledninger om, hvordan bygninger skal indrettes for at blive betragtet som tilgængelige for alle. De projekterendes organisationer har fremført, at det derfor er vanskeligt at finde frem til de korrekte metoder.

Det er derfor udvalgets opfattelse, at en DS-tilgængelighedsstandard vil medvirke til at skabe større overskuelighed på området for de projekterende, for bygningsmyndighederne og for brugerne og deres rådgivere.

Denne DS-standard skal anvendes ved alt nybyggeri og ved væsentlige ombygninger og anvendelsesændringer gennem en henvisning hertil i bygningsreglementerne. På denne måde får DS-standarden bindende virkning for de enkelte byggeprojekter på samme måde, som det er tilfældet med henvisningerne i bygningsreglementet til f.eks. konstruktionsstandarderne, vand- og afløbsstandarderne etc.

Ved ændringer i det eksisterende byggeri med henblik på at skabe bedre tilgængelighed for alle vil DS-tilgængelighedsstandardens løsningsforslag kunne være retningsgivende for de enkelte projekter.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til i samarbejde med handicaporganisationerne, andre rådgivende organer på handicapområdet, byggeriets parter og Dansk Standard at udarbejde en tilgængelighedsstandard, som gøres bindende gennem den gældende lovgivning.

Checkliste for det eksisterende byggeri

Udvalget har drøftet, hvordan det kan sikres, at der i forbindelse med det eksisterende byggeri opnås en fælles forståelse af, hvornår en bygning er tilgængelig for alle.

Udvalget foreslår, at der udarbejdes en checkliste, som kan benyttes ved vurderingen af tilgængeligheden i den del af det eksisterende byggeri, hvor der ikke nødvendigvis kan stilles de samme krav, som der stilles til nybyggeriet.

Hensigten med checklisten er, at de enkelte bygherrer kan sikre sig, at de foranstaltninger, der bliver gennemført med henblik på en forbedring af tilgængeligheden, lever op til et alment accepteret niveau.

Checklisten kan både benyttes som fælles referenceramme og som projekteringsværktøj i forbindelse ombygninger og renoveringer.

Checklisten bør omfatte følgende funktionskrav:

- Handicapparkering
- Niveaufri adgangsforhold
- Letbetjente indgangsdøre
- Ledelinier for blinde og synshandicappede
- Tydelig og velbelyst skiltning
- Handicapegnet toilet
- Elevator eller lift til alle etager
- Alle trin udlignet med ramper
- Alle mikrofonanlæg forbundet med teleslynge
- Væsentlige informationer skal både kunne høres og læses
- Klar og enkel rumfordeling og indretning

Som en yderligere effekt af checklistens anvendelse kan det overvejes at udarbejde et DS-certifikat i lighed med "kørestolshandicapsymbolet", som kan dokumentere, at de bygninger, som bærer symbolet, er tilgængelige på et fælles accepteret niveau.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til, at der i samarbejde med handicaporganisationerne, andre rådgivende organer på handicapområdet, byggeriets parter og Dansk Standard udarbejdes en checkliste til brug for vurderingen af tilgængeligheden i det eksisterende byggeri.

6.4 Det eksisterende byggeri og anlæg

Der findes i dag ingen generel lovhjemmel til at kræve ændringer i det eksisterende byggeri.

For at leve op til **FN's** målsætning om tilgængelighed for alle vil der derfor være behov for enten ny lovgivning eller tilvejebringelse af andre midler, som kan fremme den ønskede udvikling.

Som det fremgår af kapitel 4's status over det statslige byggeri, vil det være forbundet med betydelige omkostninger at løfte det eksisterende byggeri op på et acceptabelt tilgængelighedsniveau.

Det er derfor udvalgets opfattelse, at såfremt **FN's** resolution skal følges, og det eksisterende byggeri indenfor en overskuelig tidshorizont skal gøres tilgængeligt, må dette forudsætte, at der også er økonomiske midler til rådighed herfor.

Udvalget har overvejet, om en del af de betydelige offentlige midler, der allerede i dag indgår i finansieringen af byggeriet, vil kunne målrettes, så det sikres, at tilgængeligheden tilgodeses i forbindelse med ombygninger og renoveringer.

I forbindelse med det støttede boligbyggeri mener udvalget, at det bør overvejes, om nogle af de eksisterende midler kan bruges i forbindelse med ændringer i de enkelte beboelsesejendomme. Det kan også overvejes, om de allerede eksisterende tilskudsmuligheder fra Boligselskabernes Landsbyggefond kan betinges af, at en vis del af tilskuddet anvendes til forbedring af tilgængeligheden.

Initiativ: Boligministeriet vil tage initiativ til en drøftelse med Boligselskabernes Landsforening og Boligselskabernes Landsbyggefond med henblik på, om fondens midler på en hensigtsmæssig måde kan indgå i forbindelse med gennemførelse af tilgængelighed.

Som det er tilfældet i forbindelse med det støttede boligbyggeri, tilføres også byfornyelsen omfattende offentlige midler.

Der finder i øjeblikket en gennemgribende revision af byfornyelsesloven sted. Tendenserne i denne revision går i retning af større frihed til kommunerne, således at detailbestemmelserne om eksempelvis indretning af boliger for ældre og handicappede tages ud.

Hidtil har kommunerne haft mulighed for at stille krav om indretning af handicappede boliger i et byfornyelsesprojekt, såfremt de fandt et konkret projekt egnet hertil.

Udvalget foreslår, at der i revisionen af byfornyelsesloven inddrages overvejelser om, at kommunerne forpligtes til at sikre, at byfornyelsesprojekter indeholder et passende antal boliger, som er indrettet i overensstemmelse med reglerne i lov om boliger for ældre og handicappede.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til en analyse af byfornyelsesloven med henblik på at sikre, at et passende antal boliger udformes i overensstemmelse med reglerne i lov om boliger for ældre og handicappede.

Prioriteringer

Skal der sikres en effektiv indsats overfor det eksisterende byggeri, vil det være nødvendigt, at der foretages sektorvise prioriteringer af indsatsområder.

Udvalget anser det som lige så nødvendigt, at det offentlige går forrest, når der fremover skal igangsættes initiativer.

Prioriteringerne kan ske ud fra forskellige synsvinkler, afhængig af, hvilke mangler der er tale om, og hvilken samfundsmæssig betydning en afhjælpning vil have.

Udvalgets medlemmer har med udgangspunkt i den gennemførte sektorstatus overvejet prioriteringsmulighederne indenfor de enkelte sektorer.

Boligministeriet

På baggrund af den status, der i afsnit 4 er givet for det aktuelle niveau for tilgængeligheden til Boligministeriets bygninger, vil Boligministeriet i samarbejde med Slots- og Ejendomsstyrelsen, som administrerer ministeriets bygninger, udarbejde en strategi for, hvordan ministeriets bygningsmasse kan gøres tilgængelig for alle indenfor en årrække.

Boligministeriet vil tilstræbe, at forbedringer af tilgængeligheden indgår i forbindelse med alle større ombygninger og restaureringer i ministeriets bygninger.

Initiativ: Boligministeriet udarbejder i samarbejde med Slots- og Ejendomsstyrelsen en strategi for forbedring af tilgængeligheden til ministeriets bygninger.

Strategien bør generelt skulle tilstræbe forbedringer i alle bygningskategorier. Dog vil adgangsforholdene til centraladministrationens kontorbygninger og Folketinget blive prioriteret forud for andre **bygningskategorier**.

Strategien bør desuden indeholde retningslinier for, hvordan tilgængelighedsspørgsmålet kan indgå i forbindelse med lejerskifte i ministeriets bygninger. Boligministeriet vil derfor tilstræbe, at forbedringer af tilgængeligheden i videst muligt omfang etableres ved lejerskifte.

Sundhedsministeriet

For Sundhedsministeriets vedkommende er der tale om et meget tungtvæjende behov for forbedring af forholdene på Sygesikringens klinikker, hvor den landsdækkende undersøgelse viste, at knap 10 % af samtlige klinikker har både handicapegnede adgangsforhold og handicapegnet toilet.

Undersøgelsen viste tillige, at helseklinikkerne i enkelte amter i særlig grad er kendetegnet ved ikke at have adgangsforhold og/eller toiletforhold i orden.

Det vil derfor indgå med høj prioritet, at et passende antal klinikker i hvert amt bliver tilgængelige, så handicappede har et reelt valg mellem klinikkerne.

Initiativ: Sundhedsministeriet er indstillet på - såfremt der afsættes midler til opfølgning på udvalgets betænkning, herunder midler til reovering af sygesikringsklinikker - i samarbejde med Sygesikringens Forhandlingsudvalg nærmere at fastlægge, hvordan midlerne fordeles mellem klinikkerne.

På sygehusområdet er det især toiletforholdene, der volder problemer, mens adgangsforholdene ikke giver anledning til målrettede initiativer.

Når det gælder apoteker, er det adgangsforholdene, der har interesse, og her viser statusundersøgelsen, at over 50 % er tilgængelige, i de øvrige apoteker benytter man sig af alternative løsninger med f.eks. udbringning af medicin til personer, som ikke selv kan komme frem.

Sundhedsministeriet har på denne baggrund vurderet, at indsatserne må prioriteres med sundhedsklinikkerne først, derefter sygehuse og sidst apoteker. For de to sidste områder, har man ikke på nuværende tidspunkt fundet det nødvendigt at kunne pege på specifikke initiativer.

Undervisningsministeriet

Kortlægningen af den fysiske tilgængelighed indikerer, at det vil kræve omfattende foranstaltninger og betydelige ressourcer for at nå målsætningen om fuld tilgængelighed for eksisterende bygninger. Det er ikke muligt på grundlag af den foretagne skemaundersøgelse at vurdere omfanget af foranstaltninger og den nødvendige indsats af ressourcer. Hertil er undersøgelsen for skematisk.

Handlingsplanens initiativer repræsenterer ikke en udtømmende liste over de områder, der bør gribes fat i på Undervisningsministeriets område.

Undervisningsministeriets handlingsplan vil på kort sigt indeholde en række initiativer:

Initiativ: Undervisningsministeriet udarbejder i samarbejde med De Samvirkende Invalideorganisationer, Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen en konkret beskrivelse af, hvad tilgængelighed i uddannelsesinstitutioner indebærer med en nøjagtig oversigt over de fysiske faktorer mv., der definerer tilgængeligheden.

Initiativ: Undervisningsministeriet gennemfører med udgangspunkt i den konkrete tilgængelighedsbeskrivelse en analyse af alle uddannelsesinstitutioner med henblik på at søge tilvejebragt en "tilgængelighedsguide" for hele uddannelsessystemet.

Undervisningsministeriet har to større initiativer dels på folkeskoleområdet dels på erhvervsskoleområdet, hvor den fysiske tilgængelighed vil blive indarbejdet.

Initiativ: På folkeskoleområdet udsendes et inspirationsmateriale med gode eksempler på eksisterende skolebyggeri og nyindretning, hvor folkeskolelovens pædagogiske intentioner er lagt til grund i planlægningen. I dette materiale vil fysisk tilgængelighed for mennesker med handicap blive medtænkt

Initiativ: På erhvervsskolerne arbejdes med forbedring af skolemiljøet og de faciliteter, der er til rådighed for eleverne. Det forventes, at tilgængeligheden til skolernes faciliteter prioriteres højt i dette arbejde.

Med det sigte at søge opnået, at alle uddannelser - men ikke nødvendigvis alle uddannelsesinstitutioner - er tilgængelige for handicappede, kortlægges området, og der opstilles en prioriteret plan, der som minimum sikrer, at en given uddannelse i det mindste kan tages ét sted i landet.

I den kommende 10-års periode (1996-2005) forventes igangsat byggeri for i alt ca. 5 mia. kr. til universitetsformål. I forbindelse hermed forventes skabt ca. 200.000 m². Dette byggeri - såvel som andet byggeri gennemført efter 1995 - vil fuldt ud leve op til FN's anbefalinger.

Initiativ: Undervisningsministeriet vil sikre, at planlagt universitetsbyggeri fuldt ud lever op til FN's anbefaling om tilgængelighed for alle.

For at gøre det eksisterende byggeri tilgængeligt, vil det være nødvendigt at opstille en handlingsplan, der rækker over en længere periode.

Det anbefales, at der i overensstemmelse med FN's strategier arbejdes med en 10-årig handlingsperiode opdelt i en indledende fase og en langsigtet fase.

Den indledende fase (ca. 2 år) bør indeholde:

- udarbejde konkret beskrivelse af, hvad tilgængelighed ved uddannelsesinstitutioner indebærer
- gennemgang af uddannelsesinstitutionerne med henblik på tilgængelighed
- udarbejdelse af "tilgængelighedsguide" på uddannelsesområdet
- prioriteret plan for opnåelse af tilgængelighed
- målopstilling for kortere og længere sigt
- en langsigtet handlingsplan
- fokus på tilgængelighed i relevante uddannelser
- udsendelse af inspirationsmateriale til uddannelser.

Den langsigtede fase (ca. 8 år) bør indeholde:

- integrere tilgængelighedsaspektet i tiltag fra ministeriet
- prioriteret plan for tilgængelighed samt grad af tilgængelighed
- gennemføre tilgængelighed i de uddannelsesinstitutioner ministeriet ejer, idet undervisningslokaler prioriteres før administrationslokaler.

Socialministeriet

Socialministeriet opdeler sine prioriteringer dels i de bygninger, som ministeriets egen administration og egne institutioner benytter, og dels i de institutioner, der drives af amter og kommuner i henhold til bistandsloven.

En stor del af Socialministeriets institutioner hører ind under Slots- og Ejendomsstyrelsens administration, og indgår således i Boligministeriets strategi for forbedring af tilgængeligheden i Boligministeriets bygninger. De resterende institutioner er stort set enten indrettet til handicappede eller har funktioner, hvor den fysiske tilgængelighed ikke er så relevant. Der er et par institutioner, som Socialministeriet vil se nærmere på med hensyn til fysisk tilgængelighed.

Socialministeriet vil desuden selv tage spørgsmålet om teleslynger op.

Initiativ: Socialministeriet vil opfordre alle sine institutioner til at anskaffe teleslynge i mødelokaler.

De institutioner, der drives i henhold til bistandsloven, er daginstitutioner, klubber, revalideringsinstitutioner, døgninstitutioner for børn og unge, plejehjem og beskyttede boliger m.v. Disse institutioner bliver alle drevet i kommunalt eller amtligt regi, og Socialministeriet har således ikke umiddelbar kompetence til at fastsætte regler om deres tilgængelighed.

initiativ: Socialministeriet vil rette henvendelse til Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen med henblik på en vurdering af, hvordan og i hvilket omfang tilgængeligheden kan sikres i de kommunale og amtskommunale institutioner.

Miljø- og Energiministeriet

Miljø- og Energiministeriets initiativer rette sig især mod naturområderne og de anlæg, som findes i forbindelse med disse.

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet en serie på foreløbig 106 vandretursfoldere, som uddeles gratis i et oplag på ca. 2 mill, eksemplarer om året. Hvert år udsendes 2-4 nye, og der revideres et lignende antal.

Initiativ: Skov- og Naturstyrelsen vil ved udarbejdelsen af nye vandretursfoldere og ved revision af eksisterende foldere sikre, at stier og veje, der er egnede til kørsel i kørestol, markeres på kortene. I forbindelse hermed vil man gennemgå det pågældende område og vurdere, om der kan etableres handicapegnede rundture.

En foreløbig grovmasket opgørelse viser, at på de 180.000 ha statsarealer, der administreres af Skov- og Naturstyrelsen, er der ca. 2.800 km kørefaste veje og stier uden fysiske hindringer. Hovedparten af disse veje og stier er oprindeligt anlagt til arbejdskørsel, men anvendes i dag i betydelig udstrækning til rekreativ færdsel.

Initiativ: Skov- og Naturstyrelsen vil i løbet af 1997 og 1998 gennemgå veje og stier på statsarealer, som administreres af styrelsen, og sammen med Dansk Handicap Forbund på kortene markere de veje og stier, der er egnede til kørsel med kørestol. Materialet stilles til rådighed for Dansk Handicap Forbund.

Skov- og Naturstyrelsen indretter faciliteter til brug for friluftslivet på de statsejede arealer. En række naturområder er i sagens natur svært tilgængelige - der er tale om vådområder, stærkt kuperet terræn, afsides beliggenhed - og det er styrelsens politik kun at etablere beskedne publikumsfaciliteter i sådanne områder. Toiletter, grillpladser og lign. etableres ofte i tilknytning til adgangsveje og P-pladser. Ved en række vådområder etableres der enten fugleskjul eller fugletårne, hvorfra publikum kan iagttage fugleliv.

Initiativ: Skov- og Naturstyrelsen vil være opmærksom på, hvorledes man kan øge tilgængeligheden til naturen ved nyanlæg af publikumsfaciliteter. Man vil drage omsorg for, at raste- og grillpladser og toiletter i naturen er tilgængelige i relevant omfang, og for at der etableres flere handicapegnede fugleskjul og fiskepladser.

På de af Skov- og Naturstyrelsen administrerede statsarealer opstilles der ofte informationstavler og kortborde ved indgangen til arealet.

Initiativ: Skov- og Naturstyrelsen vil fremover ved etablering af nye kortborde eller ved revision af eksisterende markere hvilke veje og stier, der er egnede for kørsel med kørestol.

Forskningsministeriet

Med udgangspunkt i den store mængde automater til at hæve penge, købe billetter og lignende vil Forskningsministeriet overveje, hvordan alle de eksisterende forhold kan gøres tilgængelige for alle:

Initiativ: Forskningsministeriet påtager sig ansvaret for at undersøge, om det ved kontakt til de forskellige aktører på området kan sikres, at pengeautomater, billetautomater, info-standere og lignende, som allerede er installeret, løbende kan gøres tilgængelige for personer med funktionsnedsættelser.

Trafikministeriet

Der har på Trafikministeriets område været arbejdet med spørgsmålet om tilgængelighed for alle gennem en årrække. Der henvises til ministeriets redegørelse i afsnit 4 herom.

Trafikministeriet lægger som nævnt vægt på, at trafikmidlerne og trafikstrukturen indrettes, så benyttelsen lettes ikke blot for de svært handicappede, men også for de øvrige, der benytter den kollektive transport og infrastrukturen.

Med de begrænsede muligheder, der imidlertid selvsagt altid vil være til stede omkring den kollektive trafik og ved investeringer i **trafikinfrastrukturen**, er det vigtigt, at midlerne udnyttes bedst muligt.

Trafikministeriet lægger i den sammenhæng stor vægt på, at brugernes erfaringer udnyttes såvel ved drøftelser af konkrete nybygninger som ved ombygninger og nyanskaffelser. En udnyttelse af handicaporganisationernes viden allerede på planlægningsstadiet kan forhindre, at der senere skal ske ombygninger.

Det skal her også bemærkes, at hensynet til forskellige handicaporganisationer kan pege på forskellige løsninger. Det er her vigtigt, at handicaporganisationerne medvirker til at afklare, hvorledes man finder de løsninger, der gavner flest muligt.

Initiativ: Trafikministeriet vil lægge vægt på, at handicaporganisationernes erfaringer udnyttes ved planlægningen af nybygninger, ombygninger og ved materielanskaffelser på trafikområdet.

Trafikministeriet finder, at der generelt set er det nødvendige regelsæt til stede. Det er dog ønskeligt med en fortsat og på nogle steder forstærket informationsindsats om indholdet i reglerne. En tæt dialog med handicaporganisationerne er også ønskelig på dette punkt.

Initiativ: Trafikministeriet vil tage initiativ til en fortsat og på nogle områder forstærket informationsindsats i samarbejde med handicaporganisationerne.

Kulturministeriet

Kulturministeren nedsatte i februar 1996 en arbejdsgruppe, som fik til opgave at undersøge mulighederne for at lette de handicappedes adgang til kulturen. Gruppens overvejelser skulle resultere i en såkaldt handicapplan for kulturen.

Arbejdsgruppen har fra begyndelsen koncentreret sit arbejde om 4 områder:

1. Udviklingshæmmedes adgang til kulturen
2. Psykisk syges adgang til kulturen
3. Handicappedes adgang til information indenfor kulturen
4. Handicappedes adgang til de fysiske område under **Kulturministeriets** område samt hvorledes reglerne for handicappedes adgang til de fysiske omgivelser indpasses i Kulturministeriets uddannelser (arkitektuddannelsen, bibliotikaruddannelsen, billedkunstuddannelsen, konservatoruddannelsen m.m.).

Kulturministeriet henviser derfor for såvidt angår ministeriets prioriteringer af tilgængelighed for alle til de fysiske omgivelser indenfor kulturområdet til ovennævnte udvalgsrapport samt handlingsplan, som forventes at foreligge først i 1997.

Initiativ: Kulturministeriet vil tage initiativ til den videre opfølgning af arbejdsgruppens forslag til handicapplan for kulturen.

6.5 Holdningsbearbejdning

I udvalgets kommissorium er der lagt vægt på, at udvalget i sit arbejde indtager holdningsbearbejdning som et væsentligt middel til at skabe forståelse for, at tilgængelighed til de fysiske omgivelser er af altafgørende betydning for opnåelse af lige muligheder for alle på alle områder i samfundet.

Efter udvalgets opfattelse vil holdningsbearbejdningen skulle rette sig mod to hovedgrupper, nemlig mod befolkningen i almindelighed og mod de særlige fagpersoner, som beskæftiger sig med rådgivning, projektering og myndighedsbehandling.

Det er samtidig udvalgets opfattelse, at holdningsbearbejdning skal tage udgangspunkt i, at tilgængelighed er til stor nytte for alle, enten det er i visse faser af livet eller hele livet igennem.

Der har i de senere år været gjort en stor indsats for at informere om handicappedes rettigheder og krav med det formål at påvirke den generelle holdning i samfundet.

Fra handicaporganisationernes side er der foregået en intensiv påvirkning af myndigheder og teknikere både ved at påpege konkrete mangler og forfølge dem, og ved udarbejdelse af vejledninger og lign. Handicaporganisationerne deltager samtidig flittigt i den offentlige debat og er i takt med den teknologiske udvikling af hjælpemidler og kørestole blevet mere og mere synlige i dagligdagen. Ikke mindst det sidste er sammen med det stigende antal ældre i befolkningen medvirkende til, at den manglende tilgængelighed er blevet et synligt problem.

Boligministeriet har på sin side informeret om byggelovgivningens krav til byggeriets udformning, så det er tilgængeligt for alle, ved møder, temadage, kurser og anden undervisning, spørgeskemaundersøgelser, video og tv-spot og ved vejledende skrivelser til samtlige kommuner, rådgivere etc.

Indenfor de senere år er der yderligere oprettet en række offentlige institutioner, som særligt beskæftiger sig med handicappedes forhold, f.eks. Center for Ligebehandling af Handicappede, Hjælpemiddelinstitutet, de amtslige Hjælpemiddelcentraler, og for nylig er Videncenter for Tilgængelighed kommet til på Hjælpemiddelinstitutet.

Udvalget har på denne baggrund drøftet hvilke midler, der herudover kan være egnede til at påvirke holdningen til kravene om tilgængelighed for alle.

Når det gælder den mere generelle påvirkning af den brede befolkning, foreslår udvalget, at der lægges en strategi for udarbejdelse af et lettilgængeligt, men dog målrettet informationsmateriale.

Der bør yderligere lægges en strategi for, hvordan anvendelsen af materialet følges op, f.eks. i forbindelse med undervisning, temadage, artikler etc. Der skal lægges vægt på anvendelsen af alle tilgængelige informationsmetoder som tv-spots, pjecer, videoer, tv-programmer m.v.

Det vil være nærliggende at anmode Center for Tilgængelighed om at udarbejde et sådant informationsmateriale og lægge en strategi for dets anvendelse.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til i samarbejde med Center for Tilgængelighed at tilvejebringe en informationsstrategi, som kan anvendes i en generel holdningsbearbejdning på alle samfundsniveauer.

Overfor arkitekter, ingeniører og andre tekniske rådgivere, de kommunale byggesagsbehandlere m.v. vil der efter udvalgets opfattelse være behov for en mere specifik påvirkning, herunder en opdatering af gruppernes faktiske viden, og en forbedring af tilgængeligt "værktøj".

Målet vil være, at tilgængelighedshensynet kommer til at indgå som en naturlig del af projekteringsgrundlaget og dermed det kommunale vurderingsgrundlag.

Herved vil der efter udvalgets vurdering tillige opnås en positiv afledende effekt på holdningen til handicaphensyn generelt.

Det er udvalgets holdning, at den væsentligste effekt i holdningsbearbejdningen opnås ved, at der bliver udført flere og flere gode og funktionelle konkrete eksempler på fuldt tilgængelige bygninger og anlæg.

Derfor prioriterer udvalget en solid og effektiv indsats overfor rådgiverne og kommunernes byggesagsbehandlere meget højt.

Udvalget har drøftet en række virkemidler, som kan benyttes i forhold til ovennævnte grupper.

Database

Som et tidssvarende værktøj har udvalget drøftet udviklingen af en database med lovgivning, regler, anvisninger og funktionskrav, som tilgodeser tilgængelighed for alle til de fysiske omgivelser.

Databasen bør fungere som et elektronisk opslagsværk, hvor der f.eks. kan søges på hovedområder (f.eks. udearealer, boligen), delområder (f.eks. parker, toiletter, svømmehaller), handicapgrupperes specifikke funktionskrav (f.eks. kørestolsbrugere, døve, blinde, gangbesværede). Der skal desuden for de forskellige områder være litteraturhenvisninger og henvisninger til eksempler på gode løsninger.

Databasen kan installeres på alle landets biblioteker samt anvendes i kommunernes tekniske forvaltninger, på tegnestuer, uddannelsessteder, hos entreprenører og handicaporganisationer etc.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til, at Center for Tilgængelighed udvikler en database som værktøj for planlæggere, projekterende og myndigheder i bestræbelserne på at opnå tilgængelighed for alle til de fysiske omgivelser.

Eksempelsamling

En samling med eksempler på byggeri og andre anlæg, der opfylder funktionskravene til tilgængelighed med høj arkitektonisk kvalitet, kan udgøre en værdifuld inspirationskilde for bygherrer, projekterende og myndigheder.

Udvalget foreslår derfor, at der udarbejdes én eller flere sådanne idéskabende eksempelsamlinger.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til, at der udarbejdes en eksempelsamling med gode arkitektoniske og designmæssige løsninger i byggeriet, hvor fysisk tilgængelighed for alle indgår.

6.6 Forskning og udvikling

Generelt bør forskningsaktiviteten på tilgængelighedsområdet efter udvalgets opfattelse styrkes, f.eks. ved at opstille målrettede forskningsprogrammer. Dette vil i sig selv opkvalificere området, idet det vil skabe opmærksomhed og stimulere fagfolk og forskere til at beskæftige sig med fysisk tilgængelighed og herved styrke interessen for området.

Emner, der umiddelbart kan have interesse, er f.eks. forskning om tekniske og indretningsmæssige løsninger på det tilgængelige badeværelse, køkkenet for alle, funktionelle planløsninger, teknologiske og indretningsmæssige krav til livstidsboligen og lign.

Samtidig bør opmærksomheden rettes mod forsøgsbyggeri, hvor det bør sikres, at tilgængelighedskravene løses på forbilledlig vis.

Det gælder for forskning og udvikling, som i øvrigt for betænkningens initiativer, at de enkelte sektorer er ansvarlige for at fremme forskningsaktiviteten på deres område.

Initiativ: Boligministeriet retter henvendelse til Statens Byggeforskningsinstitut, SBI, med henblik på at øge opmærksomheden om inddragelse af tilgængelighedsaspektet i relevante forskningsprogrammer.

Initiativ: Forskningsministeriet retter henvendelse til forskningsrådene og relevante forskningsinstitutioner med henblik på at fremme forskningen i tilgængelighed.

6.7 Uddannelse og efteruddannelse

For at nå frem mod FN's målsætning om tilgængelighed for alle vil der både på kort og langt sigt være behov for uddannelse og efteruddannelse af de personer, der er beskæftiget med planlægning og indretning af de fysiske omgivelser.

Grunduddannelser

Når det gælder grunduddannelser, vil behovet specielt være til stede i arkitekt- og ingeniøruddannelserne, men også når det gælder uddannelse til ergo- og fysioterapeuter, er det vigtigt, at tilgængelighedsområdet vægtes højt.

Det er udvalgets generelle opfattelse, at der bør udarbejdes undervisningsmoduler i samarbejde med de enkelte uddannelsesinstitutioner.

På europæisk plan har en række organisationer, der arbejder med tilgængelighedsspørgsmålet i forhold til de fysiske omgivelser, produktudvikling og tjenesteydelser, udarbejdet konkrete forslag til curriculæ for arkitekter, designere og ingeniører.

Disse forslag anvendes i dag i undervisningen på en lang række førende skoler for arkitekter, designere og ingeniører rundt om i Europa.

Initiativ: Kulturministeriet undersøger mulighederne for, at tilgængelighedsaspektet inddrages i arkitektuddannelsen.

Initiativ: Undervisningsministeriet undersøger mulighederne for, at tilgængelighedsaspektet inddrages i ingeniøruddannelsen, uddannelsen på skolerne for ergo- og fysioterapeuter og andre relevante uddannelser.

Efteruddannelse

Vedrørende efteruddannelse påhviler det de enkelte sektorer at drage omsorg for, at de personer, der arbejder med tilgængelighed, har mulighed for at tilegne sig relevant viden. Dette kan ske ved at gennemføre efteruddannelseskurser, temadage, konferencer, seminarer og lignende, som kan tilgodese behovet for efteruddannelse hos de forskellige personalegrupper.

I samarbejde med handicap- og ældreorganisationer kan det overvejes at gennemføre kurser og anden informationsvirksomhed for lokale brugerråd, ældreråd og handicapråd.

Det er udvalgets generelle opfattelse, at efteruddannelse er en levende proces, som løbende tilpasses udviklingen, både når det gælder indhold og modtagergrupper.

Initiativ: Socialministeriet undersøger mulighederne for, at Center for Tilgængelighed inddrages i udvikling af særlige efteruddannelsesmoduler for forskellige personalegrupper.

6.8 Opfølgning

En væsentlig forudsætning for, at udvalgets forslag kan føres ud i livet, er, at der sikres en effektiv opfølgning af forslagene. Udvalget har derfor drøftet, hvordan denne opfølgning kan foregå, og hvordan det sikres, at de ønskede mål opfyldes.

Som et første led i forbindelse med opfølgningen foreslår udvalget, at der i forbindelse med afgivelsen af betænkningen afholdes ét eller flere seminarer, hvor udvalgets forslag præsenteres og opfølgningsfasen drøftes.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til i samarbejde med relevante parter at afholde en eller flere konferencer, hvor betænkningens forslag drøftes med handicaporganisationerne, landspolitikere, kommunale og amtskommunale politikere samt myndigheder.

Udvalget har desuden drøftet, hvordan handlingsplanens idéer og tanker på længere sigt bliver fulgt op.

En af de drøftede modeller er, at der etableres en såkaldt "tovholder" funktion. En sådan funktion skal koordinere de involverede ministeriers indsats og sikre, at de fastlagte målsætninger følges.

I disse drøftelser er også indgået handicaporganisationernes forslag om, at der fra centralt hold etableres et fast sekretariat, hvis formål skulle være at forestå opfølgningen. Udvalget er dog af den opfattelse, at etablering af nye centrale organer ikke er en hensigtsmæssig løsning. Det vil være mere nærliggende, at allerede etablerede institutioner og råd som Center for Li-gebehandling af Handicappede og Det Centrale Handicapråd redegør for udviklingen på området i deres årlige beretninger.

Efter udvalgets opfattelse skal sektoransvaret fastholdes også i opfølgningsfasen. Det vil således være det enkelte ministerium, der er ansvarlig for at sikre, at dets initiativer følges til dørs.

Udvalget har med udgangspunkt i **FN's** resolution og handicaporganisationernes forslag drøftet, om der med jævne mellemrum bør foretages en evaluering af handlingsplanens opfølgning. Udvalget finder, at f.eks. årlige møder mellem de involverede ministerier, handicaporganisationerne og andre rådgivende organer på handicapområdet og en samlet evaluering af opnåede resultater efter en 5 års periode kan være velegnede instrumenter til at fastholde fokus og udvikling i overensstemmelse med FN-resolutions intentioner.

Initiativ: Boligministeriet tager initiativ til afholdelse af årlige opfølgningsmøder mellem de involverede ministerier, handicaporganisationerne og andre rådgivende organer på handicapområdet samt en samlet evaluering af opnåede resultater efter en 5 års periode.

Desuden anbefaler udvalget, at hvert enkelt ministerium i den nærmeste fremtid optager forhandlinger med Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen om, hvordan det bedst muligt kan sikres, at ministeriets målsætninger føres ud i livet lokalt.

Initiativ: Hvert enkelt ministerium optager forhandlinger med Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen for at drøfte, hvordan de enkelte sektors målsætninger kan opfyldes lokalt.

7. Økonomiske vurderinger

Som det fremgår af afsnit 6, har udvalget valgt at basere målene for en generel tilgængelighed på en kortsigtet og en langsigtet strategi i overensstemmelse med FN's resolution.

Indsatsen i det nære perspektiv er rettet mod målet: At stoppe for tilgangen af nyt ikke tilgængeligt byggeri og anlæg. Udvalgets forslag til handlinger og initiativer er først og fremmest rettet mod opnåelsen af dette mål, mod at få gennemført en effektiv holdningsbearbejdning og mod at få etableret en god opfølgning i kommuner og amtskommuner.

Udvalget vil gerne fremhæve, at skal en holdningsbearbejdning gennemføres med effekt, skal den køre kontinuerligt over en længere periode ved brug af mange forskellige medier og virkemidler. Dette vil derfor nødvendiggøre, at der bevilges særlige midler hertil med et fast beløb i den kommende periode.

I det mere langsigtede mål indgår en tilgængelighedsstrategi for alt det eksisterende byggeri inden for alle anvendelseskategorier.

Udvalget har i det følgende søgt at belyse de samfundsøkonomiske konsekvenser af etablering af handicaptilgængelighed til eksisterende offentligt tilgængelige bygninger og til boligejendomme omfattet af byfornyelse.

Beregningsgrundlag

Eksisterende offentligt tilgængelige bygninger

Antallet af eksisterende offentlige bygninger er på grundlag af BBR opgjort som antallet af bygninger til handel, transport, kontor, erhverv og servicevirksomhed, bygninger til kulturelle formål, institutioner samt bygninger til visse fritidsformål, som er ejet af stat, amter, kommuner samt andre ejerforhold. Endvidere indgår visse beboelsesbygninger (døgninstitutioner og kollegier).

I beregningerne er medtaget investeringer til handicaptilgængelighed i ovennævnte bygninger i form af elevator, handicaptilet, teleslynge og niveaufri adgangforhold. På grundlag af prisoverslag fra Byggedata (jan. 1997), fra rådgivende ingeniører samt Boligministeriets egne skøn forudsættes handicaptilgængelighed at kunne etableres til flg. priser.

Tabel 1. Priser excl. moms ved etablering af handicaptilgængelighed.

	Kr. pr. enhed
Elevator Incl. bygningsmæssige arbejder ¹⁾ 2 stop 5 stop	350.000 450.000
Handicaptoliet pr. stk. ²⁾	45.000
Niveaufri adgangsforhold pr. opgang ³⁾	50.000
Teleslynge pr. stk. ⁴⁾	16.500

1) Priserne er incl. installation og bygningsmæssig tilpasning. For kollegium og bygning til kontor og off. administration er anvendt prisen for elevator med 5 stop. For øvrige bygninger er anvendt prisen for elevator med 2 stop. Det forudsættes endvidere, at det i 10 pct. af de offentligt tilgængelige bygninger, der i dag mangler nødvendige elevatorinstallationer er muligt at etablere elevator.

2) Prisen er en skønnet gennemsnitspris for udbygning af eksisterende toilet til handicaptoliet og etablering af helt nyt handicaptoliet. Der forudsættes installeret et handicaptoliet pr. bygning i samtlige bygninger uden handicaptoliet.

3) Der forudsættes ligeledes installeret en niveaufri adgang pr. bygning, der i forvejen ikke havde niveaufri adgang.

4) Der forudsættes kun etableret 1 teleslynge pr. forsamlingsrum, her defineret som biograf, teater, bibliotek, undervisning, forskning m.m.

Andelene af eksisterende offentligt tilgængelige bygninger der ikke har ovennævnte installationsforhold er, hvor det er muligt, hentet fra denne betæknings statusafsnit, samt Boligministeriets egne skøn.

Med disse forudsætninger skønnes handicaptilgængelighed med en vis usikkerhed at kunne etableres med en samlet offentlig og privat investering på godt 5,1 mia. kr.

Heraf skønnes den kommunale del at udgøre godt 2,3 mia kr., den statslige del godt 1,1 mia. kr., mens den private andel skønnes at udgøre knap 1,7 mia. kr.

Hvis skabelse af handicaptilgængelighed påbydes i kommunalt ejede bygninger, må det forventes, at kommunerne vil kræve DUT-kompensation, således at statens samlede udgifter vil udgøre knap 3,4 mia. kr.

Boligejendomme omfattet af byfornyelse

Bygge- og Boligstyrelsen vurderer, at en udbedring af eksisterende boligejendomme til handicaptilgængelige bygninger kun er realistisk i forbindelse med byfornyelsen.

Der byfornys årligt ca. 5.000 boliger. Hvis det antages, at den gennemsnitlige byfornyede opgange består af 10 boliger, og at der er teknisk mulighed for installation af elevator i 5 pct. af de byfornyede opgange, kan der årligt i forbindelse med byfornyelsen installeres elevator i 25 opgange. Det antages, at der i forbindelse med installation af elevator ligeledes etableres niveaufri adgangsforhold.

Hver af de 25 opgange skønnes således at koste 500.000 kr., svarende til en årlig investering på 12,5 mill. kr. til installation af elevator (450.000 kr) og niveaufri adgang (50.000 kr.) i byfornyede boligejendomme.

Det antages, at det fulde investeringsbeløb på årligt 12,5 mill. kr. finansieres og støttes som ombygningstab, idet huslejeløftet overskrides.

Med en sædvanlig investeringsprofil, en obligationskurs på 91 og en forudsat inflation på 2,2 pct. vil det offentlige som følge heraf få merudgifter til afdrags- og rentebidrag som vist i tabel 2.

Tabel 2. Rente- og afdragsbidrag som følge af tabsfinansieret udgift til skabelse af handicaptilgængelighed i byfornyede ejendomme. Mill. kr.

	1998	2000	2001	2001	2002
1. Boligejendomme					
Ydelsesstøtte i alt	0	0	0,3	0,9	1,7
Heraf:					
Statslig udgift	0	0	0,2	0,6	1,1
Kommunal udgift	0	0	0,1	0,3	0,6

Med de anførte forudsætninger vil investeringer ikke give anledning til huslejeforhøjelser. Investeringer vil derfor heller ikke medføre ændringer af det offentliges udgifter til individuel boligstøtte.

Beskæftigelsesmæssige konsekvenser.

Hvis det forudsættes, at investeringerne i etablering af handicaptilgængelighed i offentligt tilgængelige bygninger gennemføres over 5 år, vil den årlige investering udgøre i størrelsesordenen 1 mia. kr. Som følge heraf vil den årlige beskæftigelse i bygge- og anlægssektoren blive forøget med op mod 2.000 personer. Med det aktuelle meget høje aktivitetsniveau i sektoren vil investeringerne næppe kunne gennemføres uden at skabe flaskehalsproblemer.

Økonomiske virkemidler

Det er udvalgets opfattelse, at det ikke kan forventes, at gennemførelsen af den generelle tilgængelighed i hele den eksisterende bygningsmasse kan holdes inden for de enkelte sektors eksisterende bevillingsmæssige rammer.

Udvalget skal derfor pege på, at en forudsætning for, at det langsigtede mål om generel tilgængelighed til alle bygninger og anlæg kan nås, vil være, at der etableres nye økonomiske virkemidler.

Udvalget kan pege på følgende økonomiske virkemidler, som i forskellige kombinationer kan være velegnede, når det langsigtede mål skal nås:

Der kan oprettes en centralt placeret tværministeriel pulje til en nærmere prioriteret gennemførelse af tilgængelighed for handicappede mennesker til statslige, kommunale og amtskommunale bygninger og til offentligt finansierede institutioner.

For den private sektor kan der arbejdes med økonomiske tilskud som incitationsmiddel til at gennemføre de ønskede foranstaltninger indenfor givne tidsmæssige rammer.

Der kan indføres fordelagtige lånemuligheder til gennemførelse af handicaptilgængelighed, f.eks. særligt lavt forrentede lån, lån med særlig lang løbetid eller særlige rentetilskud.

Udvalget finder det nødvendigt, at der finder en hurtig afklaring sted af, hvilke nye økonomiske virkemidler, der skal anvendes, så den langsigtede tilgængelighedsstrategi kan udmøntes i en rullende planlægning med prioriteringer og faste mål inden for tidsfæstede rammer, for så vidt angår opnåelse af generel tilgængelighed til det eksisterende byggeri og anlæg.

Inden for trafikområdet skal peges på, at graden af tilgængelighed i høj grad er knyttet sammen med udskiftningen af transportmateriellet.

Bilag 1. Oversigt over "handicapkravene" i bygningsreglement 1995 og bygningsreglement for småhuse

Adgangs- og tilkørselsarealer

Kapitel 2.1.3, stk. 3:

"Ved udformningen af parkeringspladser skal et passende antal parkeringspladser udformes, så de kan anvendes af personer, hvis bevægelsesevne er nedsat."

Kapitel 2.1.4, stk. 2:

"Adgangs- og tilkørselsarealer skal være udformet, så bebyggelsen kan benyttes af personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat. Adgangsareal fra vej til en ejendoms ubebyggede arealer og til indgange i bygninger skal være mindst 1,3 m bredt. Niveauforskelle i adgangsarealet skal udlignes i terræn eller ved rampe, og ramper skal suppleres med trin med en stigning på højst 150 mm og en grund på mindst 300 mm. Håndlister skal opsættes i en højde på mindst 0,8 m i begge sider af trapper og ramper. Foran indgangen skal være repos i niveau med gulvet indenfor. Uanset hældning på rampe skal der for hver 10 m indrettes passage og hvilereposer med en bredde på mindst 1,65 m."

I vejledningsspalten henvises til kapitel 4.2.2 om gange og ramper og 4.2.4 om værn og håndlister m.v. samt til DS-publikationen "Udearealer for alle - Anvisning for planlægning og indretning med henblik på handicappedes færden."

Adgangsforhold

Kapitel 4.1, stk. 1:

"Bygninger skal udformes og indrettes, så der under hensyn til deres anvendelse opnås tilfredsstillende forhold med hensyn til sikkerhed, sundhed, tilgængelighed og anvendelse for alle samt renholdelse og vedligeholdelse".

I vejledningsspalten henvises til SBI-anvisning 98 "Boligbebyggelse for alle" og DS-rapport 105 "Udearealer for alle."

Kapitel 4.2.1, stk. 2:

"Ved indgangsdør skal der være niveaufri adgang til enheder i bygningens stueetager og til eventuelle elevatorer. Umiddelbart uden for indgangsdøren skal der være en vandret, plan repos i samme niveau som gulv. Reposen skal have en størrelse på mindst 1,5 m x 1,5 m målt fra dørens hængselsside. Åbner døren udad, forøges bredden med yderligere 0,2 m langs bygningsfacaden. Eventuelle niveauforskelle mellem repos og terræn reguleres i adgangsarealet eller ved rampe."

Vejledningsteksten understreger, at der ikke må være trin mellem niveauet (terrænet) udenfor bygningen og enheder i stueetagen samt eventuelle elevatorer. Løstliggende skraberiste vil være i strid med bestemmelsen. Bestemmelsen tillader ramper i stedet for vandret plan, men alene når det er nødvendigt på grund af niveauforskelle i terrænet.

Kapitel 4.2.1, stk. 3:

"I bygninger med 2 etager og derover (bygninger med 2 etager over stueplan) skal installeres mindst én elevator, der kan betjene hver etage."

Kapitel 4.2.1, stk. 4:

"I bygninger, hvor der installeres elevator, skal elevatoren udføres i overensstemmelse med DS 1125, Person-elevator, Del 1: klasse I, II og III og mindst som klasse I/630 elevatorer."

Kapitel 4.2.1, stk. 5:

"Ved ombygning skal adgangsforholdene efter stk. 1-3 udføres under størst mulig hensyntagen til personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat."

I vejledningsteksten henvises til, at ombygningsbestemmelserne kun kan anvendes, såfremt betingelserne i kap. 1.1, stk. 3 er opfyldte, det vil sige, at ombygningsarbejdet efter kommunalbestyrelsens skøn ellers ikke kan gennemføres uden indgribende ændringer i bebyggelsen.

Kapitel 4.2.1, stk. 7:

"Døre i fælles adgangsveje skal have en bredde på mindst 9 M, jf. DS 1028 Indvendige, enfløjede døre. Åbner døren imod personen, skal der være mindst 0,5 m fri plads ved siden af døren modsat dens hængselsside. Højden af dørtrin må højst være 25 mm."

Gange og ramper

Kapitel 4.2.2, stk. 1:

"Gange i fælles adgangsveje, herunder altangange, luftsluser og forrum og plads foran elevatorer samt ramper og reposer, skal have en fri bredde på mindst 1,3 m."

Kapitel 4.2.2, stk. 2:

"I gange m.m. skal højdeforskelle på indtil 0,35 m udlignes med ramper."

Kapitel 4.2.2, stk. 3:

"Ovenfor og ved foden af en rampe skal der være en vandret plads eller repos på mindst 1,3 x 1,3 m. Ramper med en hældning på mere end 1:25, der udligner højdeforskelle på mere end 0,6 m, skal forsynes med reposer for hver 0,6 m stigning."

Kapitel 4.2.2, stk. 4:

"Ramper må ikke udføres med større hældning end 1:20."

Vejledningsteksten siger, at ved valg af rampehældning bør der tages hensyn til de personer, der skal bruge rampen.

Kapitel 4.2.2, stk. 5:

"Gange og ramper m.m. skal sikres med værn eller på anden betryggende måde og forsynes med håndlister."

Værn og håndlister

Kapitel 4.2.4, stk. 5:

"Ramper med en hældning på mere end 1:25 skal forsynes med håndlister i begge sider. Særligt brede trapper og ramper skal opdeles med håndlister med højst 2,0 m afstand. I beboelsesbygninger kan trapper forsynes med håndliste i kun en side, når afstanden mellem håndlisten og væg, spindel eller lignende er mindre end 1,1 m."

Kapitel 4.2.4, stk. 6:

"Håndlister skal være nemme at gribe om og holde fast i og skal anbringes i en højde af mindst 0,8 m over ramper, trinforanter på trapper og reposer."

Beboelsesbygninger

Kapitel 4.3.1, stk. 1:

"En beboelseslejlighed skal være udformet på en sådan måde og de enkelte rum have en sådan størrelse og udformning, at både lejligheden som helhed og de enkelte rum er hensigtsmæssige under hensyn til den tilsigtede brug. Kommunalbestyrelsen kan kræve dokumentation for, at kravet er opfyldt, f.eks. redegørelse for møbleringsmulighederne."

Kapitel 4.3.2, stk. 5:

"I køkken skal der ud for arbejdspladser og opbevaringspladser være en fri afstand på mindst 1,1 m. I rum med skråt loft skal der være en fri højde på mindst 2,0 m ved forkant af arbejdspladser og opbevaringspladser."

Vejledningsteksten henviser til SBI-anvisning 146 vedrørende hensigtsmæssig indretning af køkkener for bevægelseshæmmede.

Kapitel 4.3.2, stk. 6:

"Ved ombygning kan køkkener indrettes, så den fri afstand ud for arbejdspladser og opbevaringspladser bliver mindre end 1,1 m, når rummet indrettes hensigtsmæssigt under hensyn til brugen."

Kapitel 4.3.3, stk. 2:

"I mindst et bade- og wc-rum skal der ud for håndvask, wc, badekar, brusebad og bidét være en fri afstand på mindst 1,1 m."

For en hensigtsmæssig indretning for bevægelseshæmmede henvises i vejledningsteksten til SBI-anvisning 98, Boligbebyggelse for alle.

Kapitel 4.3.3, stk. 3:

"Ved ombygning kan rum med wc og bad udformes og indrettes, så den fri afstand ud for håndvask, wc, badekar, bruseplads og bidét bliver mindre end 1,1 m, når rummet indrettes hensigtsmæssigt under hensyn til brugen."

Kapitel 4.3.4, stk. 1:

"Udvendige døre, døre til vindfang, forstue, gange og lignende adgangsrum og mindst 1 dør til hvert beboelsesrum, køkkenrum samt bade- og wc-rum, der opfylder målene i 4.3.3, stk. 2, skal have en bredde på mindst 9 M."

Kapitel 4.3.4, stk. 2:

"I beboelseslejligheder i to etager kan døre til rum i den etage, der ikke er indgangsetage, udføres med en bredde på mindst 8 M, hvis der i indgangsetagen er indrettet bade- og wc-rum, der opfylder målene i 4.3.3, stk. 2."

Kapitel 4.3.5, stk. 1:

"Vindfang, forstuer, gange og lignende adgangsrum skal i beboelsesetager have en fri bredde på mindst 1,3 m. Gange uden døre i siderne, herunder skabsdøre kan udføres med en bredde på mindst 1,0 m."

Kapitel 4.3.5, stk. 2:

"I beboelseslejligheder i to etager kan gange i den etage, der ikke er indgangsetage, udføres med en fri bredde på 1,0 m, hvis der i indgangsetagen er et bade- og wc-rum, der opfylder målene i 4.3.3, stk. 2."

Kapitel 4.3.5, stk. 3:

"Ved ombygning kan bredden af vindfang, forstuer, gange og lignende adgangsrum være 1,0 m."

Andre bygninger end beboelsesbygninger

Kapitel 4.4.1, stk. 4:

"På de etager i en bygning, hvor der indrettes wc-rum, som er offentlig tilgængelige eller er til brug for andre personer end de i bygningen beskæftigede, skal mindst et af disse rum have adgangsforhold og være indrettet, så det kan anvendes af personer i kørestol."

Kapitel 4.4.1, stk. 5:

"Ved ombygning skal wc-rum som nævnt i stk. 4 indrettes under størst mulig hensyntagen til personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat."

Kapitel 4.4.4, stk. 5:

"I kontor- og administrationsbygninger skal på de etager, hvor der indrettes wc-rum, mindst et af disse rum have adgangsforhold og være indrettet, så det kan anvendes af personer i kørestol."

Kapitel 4.4.4, stk. 6:

"Ved ombygning skal wc-rum som nævnt i stk. 5, indrettes under størst mulig hensyntagen til personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat".

Kapitel 4.4.7, stk. 1:

"Ved hoteller, kroer og lignende bygninger skal mindst 1/3 af værelsernes wc-rum være indrettet i overensstemmelse med 4.3.3, stk. 2."

Kapitel 4.4.7, stk. 2:

"Altaner i forbindelse med værelser som nævnt i stk. 1 skal have en dybde på mindst 1,3 m og have gulv i samme niveau som gulv i værelse, altandøre skal have en bredde på mindst 8 M."

Kapitel 4.4.7, stk. 3:

"Ved ombygning skal rummene indrettes under størst mulig hensyntagen til personer, hvis bevægelses- og orienteringsevne er nedsat."

Lempeligere bestemmelser for ombygningsarbejder

Som det fremgår af oversigten over handicapkrav, er der i kapitel 4 i bygningsreglementet fastsat visse lempeligere krav til ombygningsarbejder.

I henhold til kapitel 1.1, stk. 3 gælder de lempeligere bestemmelser for ombygningsarbejder kun, når ombygningsarbejdet efter kommunalbestyrelsens skøn ellers ikke kan gennemføres uden indgribende ændringer i bebyggelsen.

Anvendelsen af de lempeligere ombygningsbestemmelser forudsætter, at kommunalbestyrelsen som bygningsmyndighed foretager en selvstændig vurdering af ombygningsprojektet og herunder især, om bygningsreglementets generelle handicapkrav kan opfyldes uden indgribende ændringer i eksisterende bygningskonstruktioner eller andre bygningsmæssige forhold.

Ansøgningen om byggetilladelse skal derfor indeholde en redegørelse for de eksisterende bygningskonstruktioner og andre bygningsmæssige forhold, som begrundes brugen af de lempeligere bestemmelser.

Såfremt et ombygningsarbejde, kan gennemføres efter bygningsreglementets generelle handicapkrav uden, at dette medfører indgribende ændringer i bebyggelsen, er betingelsen for brugen af ombygningsbestemmelserne ikke opfyldt. Vurderingen af disse forhold skal foretages af kommunalbestyrelsen som bygningsmyndighed.

Der skal foretages en selvstændig vurdering af anvendelsen af de enkelte ombygningsbestemmelser. Ved byggesagsbehandlingen må der kun lægges de bestemmelser og den lempelse til grund, som det skønnes nødvendigt på grund af de eksisterende bygningsforhold.

Finder kommunalbestyrelsen efter en samlet vurdering, hvori også kan indgå økonomiske konsekvenser, at en af de lempeligere regler for ombygningsarbejder kan anvendes på det forelagte ombygningsprojekt, har ansøgeren krav på byggetilladelse, hvis ombygningen på det berørte område er i overensstemmelse med kravene og hensynene i ombygningsbestemmelsen.

Ombygningsbestemmelserne kan ikke anvendes ved tilbygninger og nybyggeri.

Afgørelsen af, om ombygningsbestemmelserne finder anvendelse i konkrete situationer, er et retligt forhold, som kan påklages efter byggelovens § 23.

Bygningsreglement for småhuse

Bygningsreglement for småhuse har hidtil ikke haft særlige krav til sikring af den fysiske tilgængelighed til det fysiske miljø.

I den reviderede version af reglementet, som træder i kraft i 1997, er der indført en bestemmelse om tilgængelighedskrav i form af niveaufri adgang- og indgangsforhold generelt, d.v.s. for både fritliggende og sammenbyggede enfamiliehuse.

Der er dog indført en lempelsesbestemmelse for fritliggende enfamiliehuse, der opføres til ejerens eget brug eller på grunde, hvor særlige terrænforhold taler for, at der kan lempes på kravene. Ansøgningen om byggetilladelse skal i sådanne tilfælde indeholde en konkret begrundelse for anvendelsen af lempelsesreglerne, som kommunalbestyrelsen må vurdere under byggesagsbehandlingen.

Kronologisk fortegnelse over betænkninger

1996

1304	Oplæg til en ny iværksætterpolitik	Rapporten fra arbejdsgruppen om evt. inddragelse af selskabsskat og dækningsafgift i udligningen
1305	Lægers tavshedspligt og videregivelse af helbredsoplysninger	
1306	Demokrati og åbenhed om pensionsinstitutternes investeringsbeslutninger	1317 Forskningsrådenes sagsbehandling m.m. - Habilitet, begrundelse, åbenhed og eksperterne bedømmere
1307	Betænkning fra Hovedstadskommissionen om hovedstadsområdets fremtidige struktur (betænkning + 3 bind materialesamling)	1318 Betænkning for udvalget om revision af lov om arbejdsretten
1308	Betænkning om Geocenter	1319 Domstolsudvalgets betænkning + bilag
1309	Betænkning fra udvalget om natur, miljø og EU's landbrugspolitik	1320 Betænkning om medierne i demokratiet + bilag
1310	Regulering af reklameadgang for sundhedsydelse	1321 Betænkning om inkassovirksomhed
1311	Betænkning om børn og unges brug af massemedier Medieudvalgets betænkning nr. 3	1322 Betænkning om undervisning af asylansøgerbørn
1312	En fremtid for dansk skibsfart	1323 Betænkning om Haager-konventionen om international adoption af børn
1313	Serviceuddannelsen	1324 En analyse af sygehuskapaciteten i hovedstadsområdet
1314	Betænkning om fangstindberetning og datasystemet i dansk fiskeri	1325 Patienters klageadgang på sundhedsområdet
1315	Betænkning om undersøgelsesorganer	1326 Ikke offentliggjort
1316	Kommunale erhvervsskatter og udligning	1327 Betænkning om budgetlægning for kirkekasserne m.v.

1997

1328	Betænkning om elektronisk Statstidende	1332 Betænkning om frivilligt socialt arbejde + bilagsdel
1329	Udfordringer i sygehusvæsenet	
1330	Betænkning vedrørende samarbejdet mellem retterne og pressen	1333 Landdistrikternes udviklingsmuligheder
1331	Lejeforhold Lejelovskommissionens betænkning	1334 Ikke offentliggjort
		1335 Betænkning om information og samtykke i forbindelse med forsøg

Betænkningerne kan rekvireres hos:

SI STATENS INFORMATION
Nørre Farimagsgade 65, Postboks 1103, 1009 København K
Telefon 33 37 92 00. Fax. 33 37 92 80